

Ian McEwan

Câinii negri

Din CLIPA CÂND mi i-am pierdut pe ai mei într-un accident de circulație, mă concentrez cu multă atenție asupra părinților altora. Această particularitate mă caracteriza mai cu seamă în adolescență, când mulți prieteni se lepădau de familiile lor, iar mie îmi mergea cât se poate de bine în calitatea mea de singuratic, de substitut de odraslă. Nu duceam lipsă, în cartier, de tați mâhniți și de mame dezamăgite, bucuroși să aibă prin preajmă cel puțin un flăcău de șaptesprezece ani care să le aprecieze umorul, sfaturile, mâncărurile gătite, eventual și banii. Totodată, eram și eu un fel de părinte. Contextul imediat al vieții mele de atunci era viața conjugală nouă, dar în curs de dezintegrare, a surorii mele Jean cu un tip numit Harper. Protejata și ființa mea de suflet în familia aceea nefericită era nepoțica mea de trei anișori, Sally, unica fiică a lui Jean. Crizele de furie, urmate de împăcări, care învolburau spațiul încăpătorului apartament – Jean intrase în posesia a jumătate din moștenire, în vreme ce partea mea era încă administrată prin procură – aveau tendința de a o marginaliza pe Sally. Eu, firește, nu puteam să nu mă identific cu fetița neglijată, așa că din când în când ne ascundeam amândoi frumos într-o cameră mare, cu vederea spre grădină, ea cu jucăriile, eu cu discurile mele, sau într-o chicinetă pe care o foloseam ori de câte ori comportarea violentă din jur ne tăia chefurile de a ne arăta mutrele.

Îmi făcea bine să am grijă de Sally. Mulțumită acestei preocupări, rămâneam civilizat și ferit de propriile mele necazuri. A trebuit să mai treacă încă două decenii până să mai simt, ca atunci, că am rădăcini. Cel mai mult îmi plăceau serile când Jean și Harper ieșeau în oraș, în special vara; atunci îi citeam lui Sally până când adormea, iar mai târziu îmi făceam temele pe masa mare de lângă ferestrele-ușă deschise larg ca să lase să intre mirosul dulce al arbuștilor înmiresmați și praful stârnit de circulație. Studiam pentru examenele finale de la școala Beamish de pe Elgin Crescent, un loc unde te făceau tobă de carte, autointitulat, cu ifose, „academie”. Când îmi ridicam ochii de pe manuale și o vedeam pe Sally în spatele meu, în odaia cufundată în umbre, întinsă pe spate, cu cearșafurile și ursuleți de pluș împinși mai jos de genunchi, cu brațele și picioarele azvârlite neglijent departe de corp, într-o atitudine pe care o interpretam ca fiind una de încredere total nejustificată în

bunăvoința lumii înconjurătoare, mă simțeam transportat de un neîmplântat, dureros sentiment de duiosie protectoare, ca o împunsătură în inimă – sunt sigur că acestor trăiri le datorează existența cei patru copii ai mei. Nu m-am îndoit niciodată: pe un anumit plan, rămâi orfan toată viața A avea grijă de țânci înseamnă a te alina pe tine însuși.

Jean dădea uneori buzna peste noi. imprevizibil, animată de un sentiment de vinovăție sau de un preaplin de iubire, rezultatul celei mai recente împăcări cu Harper; atunci, gângurind, sărutând-o și făcându-i promisiuni mincinoase, o ducea pe Sally cu ea în porțiunea lor de apartament în astfel de momente, bezna, senzația de gol interior, de neapartenență, aveau toate șansele să mă copleșească. Decât să rămân acasă, posomorât, sau să mă uit la televizor, ca ceilalți tineri de vârsta mea, preferam să ies afară, în întuneric, și să cobor pe Ladbroke Grove până la casa unde, în perioada respectivă, eram primit cu cea mai mare căldură. Imaginile care-mi vin în minte, după mai bine de douăzeci și cinci de ani, sunt ale unor vile pastelate, ornamentate cu stuc, unele cu tencuiala jupuită, altele imaculate, poate în Powis Square; ale luminii galbene, păstoase, năvălind prin ușile deschise ale caselor ca să decupeze din întuneric figura unui adolescent cu fața palidă, deja de un metru optzeci înălțime, mutându-și nehotărât centrul de greutate de pe un picior încălțat cu gheată Chelsea pe altul. Bună seara, doamnă Langley. Mă scuzați de deranj. Toby e acasă?

Mai mult ca sigur Toby a ieșit cu una dintre drăguțele lui. sau este la berărie cu prietenii, iar eu dau să pornesc înapoi pe treptele de la intrare, bolborosind scuze, când doamna Langley mă oprește, strigând:

— Jeremy, n-ai vrea să intri, totuși? Hai înăuntru, să bei ceva cu noi, așa bătrâni și plicticoși cum suntem. Tom se va bucura să te vadă.

După șovăielile de conveniență, puiul de cuc de un metru optzeci pătrunde în casă și este condus prin vestibul până la o încăpere burdușită de cărți, pavoazată cu junghere siriene, cu o mască de șaman și o țeava amazoniană de suflat săgeți cu vârful otrăvit cu curare. Tatăl lui Toby. în vârstă de patruzeci și trei de ani. sade sub un abajur, lângă fereastra deschisă, citind Proust. Tucidide sau Heine. în original. Se ridică în picioare, zâmbind, și îmi întinde mâna:

— Jeremy! Mă bucur să te văd. Hai să bem un scotch cu apă. la loc acolo, ascultă și spune-mi ce crezi.

Dornic să mă atragă într-o conversație care să aibă legătură cu materiile studiate de mine (franceza, istoria, engleza, latina), dă câteva pagini înapoi, până la cine știe ce imposibilă îmbârligare verbală din A L'ombre des jeunes filles en fleurs¹, iar eu, la fel de nerăbdător să-mi etalez cunoștințele și să-i câștig simpatia, primesc provocarea. Mă corectează cu bunăvoință, iar mai târziu poate că-l vom consulta pe Scott-Moncrieff 2, iar doamna Langley va aduce sandvișuri și ceai și se vor interesa de Sally, vrând să afle în ce relații mai sunt Jean și Harper, pe care, de fapt, nici nu-i cunosc.

Tom Langley, diplomat la Foreign Office, primise un post acasă, în birourile din Whitehall, după trei misiuni în străinătate. Brenda Langley se îngrijea de frumosul lor cămin, predând și lecții de clavecin și de pian. Ca

mulți părinți ai colegilor mei de la Academia Beamish, erau culti și bine situați. Ce superbă combinație de calități, absolut de invidiat, mi se părea aceasta mie, provenit cum eram dintr-o familie cu venituri modeste și fără bibliotecă!

Numai că Toby Langley nu dădea nici două parale pe părinții lui. Îl exaspera totul: comportarea lor civilizată, deschisă, curiozitatea lor intelectuală, casa spațioasă, ordonată, propria-i copilărie interesantă, petrecută în Orientul Mijlociu, Kenya și Venezuela. Se pregătea fără tragere de inimă pentru două examene de absolvire (matematică și arte), susținând că nu are nici cea mai mică dorință să intre la universitate. Cultiva prieteni din noile cartiere de blocuri dinspre Shepherd's Bush, iar iubitele și le recruta dintre chelnerițe și vânzătoare cu părul coafat în formă de stup, năclăit de fixativ. Căuta cu lumânarea haosul și certurile, curtând mai multe fete concomitent, își confecționase un stil tâmpit de exprimare, cu t-uri glotale și cu „io crez” sau „mă dau la el”, în loc de „îi spun”, devenite cu vremea ticuri verbale de care nu s-a mai putut debarasa. Nu-l criticam, fiindcă eram prieteni, dar se bucura de toată dezaprobarea mea.

Deși continuam să pretextez că îl caut pe Toby exact când lipsea de acasă, iar doamna Langley se complăcea în fraze protocolare de genul „Poate intri, totuși”, eram întotdeauna bine primit în casa din Powis Square. Mi se solicita uneori o opinie de cunoscător despre stilul dezordonat de viață al lui Toby și atunci îmi băteam gura. Îngâmfat și lipsit de orice solidaritate de vârstă, despre nevoia resimțită de Toby „de a se regăsi”, în aceeași manieră mă instalasem în casa familiei Silversmith, soț și soție, ambii psihanalisti postfreudieni, posesori ai unor idei zăpăcitoare despre sex și ai unui frigider de dimensiuni americane, ticsit de bunătați, ale căror odrasle adolescente, două fete și un băiat, trei zărghiți cu maniere de precupețe, conduceau o „afacere” de furturi din magazine și jecmăneau copii pe terenul de joacă, sus la Kensal Rise. Mă mai simțeam foarte bine și în căsoiul dezordonat al amicului Joseph Nugent, coleg de-al meu de la Beamish Academy. Taică-său era ocnograf și explora fundurile necartografiate ale oceanelor planetare; maică-sa – prima femeie care obținuse o rubrică permanentă la Daily Telegraph. Dar Joe își considera părinții ucigători de plictisitori, preferându-le o gașcă de tineri neisprăviți din Notting Hill care nu cunoșteau fericire mai mare decât să-și Instruiască, seara, nenumăratele faruri ale motoretelor Lambretta.

Să fi exercitat acești părinți o atracție atât de mare asupra-mi numai fiindcă nu-mi aparțineau? Oricât mă forțam, nu izbuteam să răspund afirmativ, deoarece nimeni nu le-ar fi putut nega calitatea de oameni simpatici. Mă interesau și pentru că îmi ofereau prilejul să mai învăț câte ceva în casa Langley am aflat de practicile sacrificiale din deșertul Arabici, mi-am perfecționat latina și franceza și am auzit pentru prima oară Variațiunile Goldberg³. La Silversmith mi-au fost descrise perversiunile polimorfe, am fost fascinat de povestea Dorei, a micuțului Hans și a Omului Lup; tot acolo am mâncat întâia oară somon afumat, covrigi, pastă de brânză, latkes⁴ și borș. La Nugent, Janet mi-a explicat implicațiile scandalului

Profumo⁵ și m-a convins să învăț stenografia; soțul ei mi-a mimat o dată zvârcolelele unui suferind de boala decompresiei. Toți mă tratau ca pe un om de vârsta lor. Îmi turnau de băut, îmi ofereau țigări, doreau să-mi cunoască opiniile. Aveau cu toții în jur de patruzeci de ani, erau toleranți, relaxați, energici. Tenisul l-am învățat de la Cy Silversmith. Dacă (măcar dacă!) oricare dintre perechile acelea ar fi fost părinții mei, eram convins că i-aș fi iubit și mai mult.

Dar oare, dacă mi-ar fi trăit părinții, nu m-aș fi dat și eu în vânt după libertate, ca alți tineri? Nici la întrebarea asta n-aș putea răspunde afirmativ. Ceea ce căutau amicii mei mi se părea a fi chiar opusul libertății, un salt masochist spre mobilitatea socială descendenta. Ce enervant de previzibil reacționau contemporanii, mai ales Toby și Jo, atunci când vedeau în condițiile mele de acasă un soi de paradis terestru: limanul împutit al apartamentului nostru neîngrijit; destrăbălarea de a bea gin dimineața târziu; sora mea care fuma ca un șarpe, dar arăta trăsnet, fiindcă semăna cu Jean Harlow și se număra printre primele fete din generația ei care trecuse la minijupă; drama matură a mariajului cutremurat de izbituri ca de baros și de plesnituri de bici; sadicul de Harper, fetișist al pielii, cu tatuaje roș-albastre reprezentând cocoși țanțoși pe antebrațele lui tuberculare: nimeni care să mă toace la cap în legătură cu dezordinea din camera mea. cu ce haine purtam, cu ce mâncăm sau pe unde vagabondam, nimeni care să mă piseze în legătură cu temeile de casă, cu viitorul meu, cu starea sănătății mele dentare sau mentale. Ce-mi mai puteam dori? Nimic, ar fi hotărât ei, decât, poate, să scap de copilăria care se ținea scai de mine.

Atât de perfectă era simetria lucrurilor care ne displăceau, încât s-a întâmplat, într-o seară de iarnă, ca Toby să fie la mine acasă, prefăcându-se că se relaxează în ghețaria abjectă a bucătăriei, unde fuma, încercând s-o impresioneze pe Jean – care, între noi fie spus, îl detesta – cu limbajul lui rupt din popor, în vreme ce eu mă aflam la el, tolănit confortabil pe sofa Chesterfield. În fața căminului aprins, încălzind în palme un pahar cu whisky bun din proviziile tatălui său, având sub picioarele descălțate mângâiosul covor de Buhara – pentru Toby un simbol al violului cultural – și ascultând povestea lui Tom Langley despre un păianjen mortal de veninos și despre moartea în chinuri a unui secretar trei abia sosit la ambasada Marii Britanii din Caracas, în timp ce de dincolo de hol o auzeam pe Brenda cântând una dintre melodiile sincopate, ritmice, ale lui Scott Joplin, care abia se redescopereau, nefiind încă reproduse până la îngrețoșare.

Înțeleg că multe din cele povestite mai sus se vor întoarce împotriva mea, că ceea ce dovedește o poftă normală de viață este urmărirea de către Toby, în condiții imposibile, a unei frumoase femei bune, cu mult superioară lui, sau raitele trase de către Jo și copiii Silversmith pe străzile orașului, înțeleg că plăcerea găsită de un tânăr de șaptesprezece ani în confort și în conversația celor mai mari ca el trădează un spirit mai degrabă plat; îmi dau seama totodată că, pentru a descrie perioada aceea de viață, am reprodus, inconștient, pe ici, pe colo, nu numai aerele de superioritate și dispreț ale eului meu adolescentin, ci și discursul cam protocolar, distant, plin

de meandre, ce caracteriza stilul meu de exprimare, derivat stângaci din lecturile mele proustiene superficiale și merit să anunțe lumii întregi ce mare intelectual eram.

Singurul lucru pe care-l pot invoca în apărarea ipostazei mai nevârșnice a persoanei mele este că îmi lipseau teribil părinții, deși pe atunci nu eram conștient de acest lucru. Trebuia să mă înconjur cu ziduri de apărare. Unul dintre ele era felul meu pompos de a fi, altul, disprețul cultivat față de activitățile prietenilor. Ei puteau hoinări liberi, fiindcă se simțeau protejați; eu aveam nevoie de vetrele abandonate de ei.

Eram pregătit să trăiesc fără iubite, fie și numai fiindcă mă temeam să nu mă distragă de la treabă. Presupuneam, corect, că studenția era cea mai sigură ieșire din situația în care mă aflam – mă refer la faptul că împărțeam casa cu Jean și Harper. Ca să intru la universitate, trebuia să-mi iau examenele. Munceam ca un fanatic, studiind seara câte trei, ba chiar patru ore, cu mult înainte de a fi început perioada de pregătire. O altă explicație a timidității mele era faptul că primele mișcări ale soră-mii în direcția respectivă -întreprinse când eu aveam unsprezece ani, iar ea optsprezece și locuiam amândoi la o mătușă – fuseseră încununuate de un succes atât de zgomotos, cu o hoardă de indivizi indescriptibili ce se perindaseră prin dormitorul pe care, chipurile, îl împărțeam (până ne-a dat mătușa pe amândoi afară), încât intrase, pur și simplu, frica în mine. În distribuirea proporțională a experienței și expertizei ce se efectuează de obicei între frați, Jean își azvârlise frumoasele-i membre – ca să parafrazez formularea lui Kafka – peste tot mapamondul meu, obliterated teritoriul marcat „sex”, încât am fost obligat să pun cap bompres spre alte orizonturi – spre insulele miniaturale numite Catul, Proust, Powis Square.

Oricum, aveam legătura mea de suflet cu Sally. În prezența ei mă simțeam integru și intact, nu aveam nevoie de nimeni altcineva. Sally era palidă în obrăjori. N-o prea scotea nimeni la aer; eu, când mă întorceam de la școală, n-aveam chef, iar lui Jean nu-i plăcea deloc să iasă. Cel mai mult mă jucam cu Sally în camera mare. Avea stilul poruncitor al tuturor copiilor de trei anișori: „Nu de pe scaun! Șezi aici pe jos, ca mine!” Ne jucam de-a Spitalele, de-a Casele, de-a Pierduți în Pădure, de-a Navigând spre Țărmuri Noi. Sally turuia ca o moară stricată despre locurile pe care le străbăteam, despre motivele, metamorfozele noastre subite. „Nu mai ești monstru, ești rege!” Pe urmă se întâmpla să ajungă până la noi, din capătul cel mai îndepărtat al apartamentului, răcnetul de mânie al lui Harper, urmat de urletul de durere al lui Jean, iar Sally imita perfect, în miniatură, o strâmbătură de adult, o perfect proporțională încruntătură cu ridicare din umeri și rostea, cu tonul de un melodism pur al unei voci abia deprinse cu structurile gramaticii:

— Mami și tați. Iarăși se prostesc.

Așa era. Harper era gardian civil și se prefăcea că studiază antropologia la fără frecvență. Jean abia împlinise douăzeci de ani când îl luase de bărbat, iar Sally avea optsprezece luni. În anul următor, intrând în posesia moștenirii, Jean a cumpărat apartamentul și a trăit din ce bani i-au mai rămas. Harper

renunțase la slujbă și amândoi tăiau frunza la câini toată ziua, trăgând la măsă, cer-tându-se. împăcându-se. Harper era predispus la violență Existaseră ocazii când mă uitasem la obrazul înroșit sau la buza tumefiată a surorii mele. gândindu-mă la codurile nescrise de comportare cavaleriească, prin care îmi revenea obligația să-mi provoc cumnatul la duel, ca să-i salvez lui Jean onoarea Dar fuseseră și ocazii când, intrând în bucătărie, o găsisem pe Jean la masă, cu țigara în gură și cufundată în lectura unei reviste, în vreme ce Harper, gol, cu excepția suspensorului stacojiu, cu bucle împestrițate de o jumătate de duzină de vânătași de un roșu aprins, spăla, umil, vasele. Fusesse o mare ușurare să mă recunosc depășit de situație și să mă retrag în camera mare. la jocurile cu Sally care, cel puțin, erau pe înțeleșul meu.

Niciodată nu voi pricepe cum de n-am știut, cum de nu mi-am dat seama că violența lui Jean și Harper se extindea și asupra nepoțicii mele. Faptul că, timp de douăzeci de ani, ea n-a suflat nici o vorbuliță nimănui ne arată cât de înstrăinat de lume devine un copil care suferă. Pe vremea aceea nu știam că este posibil ca adulții să-și pună mintea cu copiii; poate că nici nu-mi doream să aflu: în curând aveam să plec și sentimentul vinovăției creștea deja în mine. La sfârșitul verii, imediat după a optsprezecea aniversare a zilei mele de naștere. Harper a dispărut pentru totdeauna, iar eu mi-am luat bacalaureatul și am fost acceptat la Oxford O lună mai târziu, ar fi trebuit să chiui de bucurie când îmi scoteam cărțile și discurile din apartament, încercându-le în microbuzul unui prieten: planul bienal îmi reușise, mă descătușasem, eram liber. Numai că întrebările persistente, suspicioase, puse de Sally, care nu mă slăbea o secundă în du-te-vino-ul meu dintre apartament și bordura trotuarului, sunau ca o acuzație de trădare: „Unde te duci? De ce pleci? Când te întorci?” Simțindu-mă evaziv, speriată de tăcerea mea îngroșată de semnificații, puneam mereu ultima întrebare. Iar când i-a venit ideea să mă ademenească, să mă abată de la intenția de a obține o diplomă în istorie cu propunerea, formulată cu multă îndrăzneală și optimism, că mai bine ne jucăm de-a Navigând spre Țărmuri Noi. am așezat vraful de cărți pe podea și am dat fuga afară, la microbuz, să stau pe scaunul de lângă șofer și să plâng. Mi se părea că înțeleg perfect cum se simte, sau cum se va simți curând; era aproape amiază, iar Jean nu făcuse încă ochi, după ginul și somniferele cu care jelea plecarea lui Harper.

Aveam s-o trezesc înainte de a pleca, dar, într-un sens foarte important, Sally era independentă. Cum a și rămas.

Nici Sally, nici Jean, nici Harper nu joacă vreun rol în povestirea ce urmează. Nu apar în ea nici familiile Langley, Nugent sau Silversmith. I-am lăsat pe toți cu mult în urmă. Sentimentul de vinovăție, ideea că am trădat nu-mi mai îngăduie să mă întorc la Notting Hill, nici măcar pe durata unui week-end. Oricum, n-aș putea suporta o nouă despărțire de Sally. Gândul că-i provocasem aceeași pierdere enormă din cauza căreia suferisem și eu îmi făcea singurătatea și mai disperată, aneantizându-mi bucuria de a fi student în semestrul întâi. Am devenit victima unei depresii calme, unul dintre tipii aceia neinteresanți, practic invizibili pentru contemporanii lor, parcă excluși

de chiar legile naturii din rândul celor ce pot lega prietenii. M-am orientat spre cel mai apropiat liman, îl reperasem în partea de nord a Oxfordului și aparținea unui profesor-îndrumător cu maniere părintești și soției acestuia. Am strălucit în casa lor un timp, câțiva oameni mi-au lăudat inteligența. Ceea ce, totuși, n-a fost suficient ca să mă împiedice să plec. Mai întâi din Oxfordul de nord, apoi, în timpul trimestrului patru, și de la Universitate. Mulți ani după aceea nu m-am dezbărat de obiceiul de a abandona – case, slujbe, prieteni, iubite. Reușeam, din când în când, să-mi atenuiez sentimentul copilăresc, ireductibil, de neapartenență împrietenindu-mă cu părinții vreunui coleg. Mă invitau la ei, eu renășteam o vreme, după care îmi luam tălpășița.

Jalnicei mele nebunii i-a pus capăt căsătoria cu Jenny Tremaine, survenită după împlinirea vârstei de treizeci și cinci de ani. Abia atunci am început să exist cu adevărat iubirea, ca să împrumut expresia Sylviei Plath, m-a mobilizat la viață. Am îmbrățișat viața ca să n-o mai părăsesc, sau, mai degrabă, viața a fost cea care m-a luat în brațe. Ar fi trebuit să învăț din experiența trăită cu Sally că modalitatea cea mai simplă de a umple golul lăsat de pierderea unui părinte este să devii tu însuși părinte; că pentru a-l alina pe copilul abandonat din sufletul tău nu există cale mai bună decât procrearea propriilor tăi copii, pe care să-i iubești, în plus, tocmai când nu mai aveam nevoie, iată că mi-am făcut rost și de părinți, sub formă de socri: June și Bernard Tremaine. De un cămin, însă, nu putea fi vorba. Când i-am cunoscut, fiecare locuia în altă țară și abia catadixeau să-și vorbească. June se retrăsese, cu mult înainte, pe un vârf de deal din Franța meridională și, curând, avea să se îmbolnăvească grav de tot Bernard mai era încă o persoană populară, care-și distra prietenii prin restaurante. Copiii nu și-i vedeau mai deloc. La rândul lor, Jenny și cei doi frați ai ei își pierduseră speranța de a mai avea relații normale cu părinții.

La obiceiurile dobândite în cursul unei vieți nu se poate renunța pe loc. Spre exasperarea lui Jenny, am insistat să fiu prieten cu June și cu Bernard. Datorită discuțiilor purtate cu aceștia pe parcursul câtorva ani, am descoperit că vidul afectiv, sentimentul de a nu aparține nimănui și de a nu avea rădăcini, care mă făcuse să sufăr între vârstele de opt și treizeci și șapte de ani, avusese o importantă repercusiune intelectuală: nu mă simțeam legat de nimic, nu credeam în nimic. Nu că aș fi fost Toma Necredinciosul, sau că m-aș fi înarmat cu utilul scepticism al curiozității raționale, nu că aș fi fost capabil să percep și să judec un caz din toate unghiurile de vedere; pentru mine, pur și simplu, nu exista cauză măreață, nu exista principiu etern, nu identificasem nici o idee fundamentală, nici vreo entitate transcendentă a cărei existență să o afirm cu pasiune, convingere sau calm. June și Bernard nu-mi semănau în această privință. La început fuseseră, împreună, comuniști; ulterior, căile li se despărțiseră. Dar capacitatea de dăruire, pofta, credința nu li se erodaseră niciodată. Bernard era un entomolog talentat; toată viața rămăsese dependent de certitudinile și entuziasmele limitate ale științei: comunismul din tinerețe și l-a înlocuit cu treizeci de ani de militantism devotat, în slujba feluritelor reforme sociale sau politice. June îl descoperise pe Dumnezeu în 1946, când avusese o ciocnire cu Răul, întruchipat de doi

dulăi. (Pentru Bernard, această interpretare a faptelor era atât de jenantă, încât refuza s-o comenteze.) Un principiu malign, o forță manifestată în domeniul relațiilor umane, care, periodic, înaintează, domină și distruge viețile indivizilor sau ale națiunilor, iar apoi se retrage să pândască o nouă ocazie; de aici nu era decât un pas până la un spirit rival luminos, benign și atotputernic, domiciliat în noi și accesibil tuturor; poate nu un pas, ci o recunoaștere simultană. Oricum, considerând că ambele principii erau incompatibile cu politica materialistă căreia i se dedicase, June demisionase din Partid. N-am idee dacă ar trebui să privim câinii negri ai lui June ca pe un simbol încărcat de semnificații, ca pe o figură de stil izbutită, ca pe o dovadă a credulității ei sau ca manifestare a unei puteri existente cu adevărat Am înglobat în amintirile de față și câteva momente din viața mea proprie – întâmplate la Berlin, Majdanek, Les Salces și St Maurice de Navacelles – care se pretează și tipurilor de interpretare practicate de Bernard și de June. Rațional și mistic, savant și intuiționist, comisar și ioghin, partizan și renegat – Bernard și June reprezintă extremitățile, polii gemeni uniți de o axă alunecoasă, pe care propria-mi necredință se dă de-a berbeleacul și nu cunoaște odihna.

Conversațiile cu Bernard mi-au dat mereu sentimentul că din viziunea lui asupra lumii lipsește un element și că June era cea care deținea cheia secretelor. Siguranța scepticismului său, ateismul lui invincibil mă puneau în gardă; aroganța depășea orice măsură; prea multe lucruri erau omise, prea multe tăgăduite, în discuțiile cu June, mă pomeneam gândind exact ca Bernard; mă simțeam sufocat de profesiunile ei de credință, enervat de prezumpția neformulată a tuturor credincioșilor că ei sunt buni de vreme ce cred în ceea ce cred, că religiozitatea înseamnă virtute și că, prin extrapolare, necredința este nedemnă sau, în cel mai bun caz, vrednică de milă.

Argumentul că gândirea rațională și revelația spirituală sunt domenii diferite și că opoziția dintre ele este concepută fals nu mi-ar servi la nimic. Bernard și June mi-au împărtășit adesea idei ce n-ar putea sta nicicum alături. Bunăoară, Bernard era convins că relațiile umane, destinele, nu cunosc altă direcție, altă paradigmă decât pe cele impuse de mintea omului. June nu accepta una ca asta: pentru ea, viața avea un scop și interesul nostru era să ne dedicăm cu trup și suflet țelului respectiv. Nu-mi este de nici un ajutor nici să susțin că ambele concepții sunt corecte. A crede orice, a fi neselectiv, este același lucru, după mine, cu a nu crede în absolut nimic. Eu unul nu știu dacă, la acest sfârșit de mileniu, civilizația noastră este blestemată de prea multă sau de prea puțină credință, dacă problemele sunt provocate de cei de teapa lui Bernard și June, sau de oameni ca mine. Mi-aș denatura, însă, experiența personală dacă nu m-aș declara convins că iubirea are puterea de a transforma și reabilita o viață. Dedic aceste memorii soției mele, Jenny, și nepoții mele, Sally, care suferă în continuare din cauza copilăriei ei. Sper să descopere și ea iubirea.

Am pătruns, așadar, prin căsătorie, într-o familie divizată în care, de dragul auto-conservării, odraslele se văzuseră silite să întoarcă, într-o oarecare măsură, spatele părinților. Tendința mea de a juca rolul puiului de

cuc le-a produs lui Jenny și fraților ei unele neplăceri pentru care îi rog să mă ierte. Scriind, mi-am luat unele libertăți, cea mai flagrantă dintre ele fiind reproducerea unor dialoguri ce ar fi trebuit să rămână confidențiale. Pe de altă parte, ocaziile când i-am prevenit pe ceilalți – sau chiar pe mine însumi – că „am un interes profesional” au fost atât de rare, încât unele indiscreții au devenit absolut necesare. Sper doar că strigoiul lui June – și al lui Bernard, dacă, în pofida convingerilor sale, mai băntuie pe undeva conștiința lui esențializată – mă va ierta.

Partea întâi: WILTSHIRE.

Fotografia înrămată păstrată de June pe noptiera cu dulăpior de lângă pat se afla acolo ca să-i amintească, în aceeași măsură în care-i informa pe musafiri, de fata drăguță de altădată, a cărei nutrișoară – spre deosebire de a soțului ei – nu indică nicidecum direcția în care avea s-o apuce proprietara. Instantaneul datează din 1946, fiind făcut la o zi sau două după nuntă și cu o săptămână înainte de plecarea în Italia și Franța, unde și-au petrecut luna de miere. Tânăra pereche stă, braț la braț, lângă balustrada de la intrarea principală de la British Museum. Poate că se aflau în pauza de prânz – amândoi aveau serviciul prin apropiere și nu li se permisesse să-și la concediu decât cu câteva zile înainte de data începerii călătoriei. Se înclină ușor unul spre celălalt, dintr-o bizară teamă că marginile nu le vor intra în cadru. Zâmbesc spre aparat cu neprefăcută încântare. Imaginea lui Bernard este inconfundabilă. Avea pe atunci, ca totdeauna, înălțimea de un metru optzeci și șapte, mâini și picioare exagerat de mari, maxilarul neobișnuit de proeminent, trădând o fire veselă, urechi cât toartele de ulcior, cărora tunsoarea pseudo-militară le dădea o înfățișare și mai caraghioasă. Cei patruzeci și trei de ani care s-au scurs n-au produs decât stricăciuni previzibile, și acelea marginale: părul rărit, sprâncenele mai stufoase, pielea mai pergamentoasă – dar esența bărbatului, extraordinara lui înfățișare, a rămas cea a uriașului neîndemânatic și radios din 1946 și în 1989, când m-a rugat să-l însoțesc la Berlin.

Prin contrast, chipul lui June s-a îndepărtat de linia trasată, în aceeași măsură în care i-a deviat de la ea viața, și abia dacă mai poți recunoaște în fotografie fața zbârcită care se încrețește, benign, într-un surâs de bun-venit când intri în camera ei. Femeia de douăzeci și cinci de ani are obrazul rotund și dulce, luminat de un zâmbet vesel. Permanentul făcut cu ocazia plecării este prea rigid, prea ostentativ și nu-i stă deloc bine. Soarele de primăvară îi luminează șuvițele desprinse deja din el. Poartă o jachetă sport, cu umeri înalți, și o fustă plisată asortată – timida extravagantă vestimentară pe care o asociem, de obicei, cu Noua Modă postbelică. Bluza albă are un decolteu larg în formă de V. Îndrăzneț mulat pe clivajul dintre sâni. Gulerul este răsfrânt peste jachetă, pentru a-i da înfățișarea degajată, de trandafir englezesc proaspăt, de pe așișele cu Fetele Pământului⁶. Din 1938 fusese membra Clubului Socialist de Ciclism din Amersham. Cu un braț își ține poșeta lipită de corp; celălalt e petrecut pe sub brațul bărbatului. Se reazemă de el, iar capul nu-i ajunge nici până la umărul tui.

La ora aceasta, fotografia atârnă în bucătăria casei noastre din Languedoc. Am studiat-o atent de multe ori, mai ales în clipele de singurătate. Jenny, soția mea, fiica lui June, mă bănuiește că aș fi acaparator din fire, iar faptul că mă fascinează părinții ei o enervează. Emanciparea de ei i-a consumat o mare parte din viață și are dreptate să se teamă că interesul meu ar putea s-o tragă înapoi. Eu îmi vâr nasul în fotografie, străduin-du-mă să întrezăresc viața viitoare, chipul care avea să fie, determinarea care a urmat gestului de un curaj singular. Surâsul voios a provocat o mică încrețitură a pielii pe fruntea netedă, exact deasupra spațiului dintre sprâncene. Mai târziu în viață, aceasta avea să devină trăsătura dominantă a unei fețe adânc brăzdate de riduri: un șanț vertical profund, care, pornind de la rădăcina nasului, îi împărțea fruntea în două. Poate că duritatea din spatele zâmbetului nu există decât în imaginația mea: o văd îngropată în conturul maxilarului, o fermitate, o fixitate a opiniei, un optimism fundamentat științific referitor la viitor: poza a fost făcută în dimineața când June și Bernard au semnat adeziunile la Partidul Comunist al Marii Britanii, la sediul principal al acestuia din Gratton Street, și-au abandonat slujbele și sunt liberi să-și declare convingerile, fluctuante pe tot parcursul desfășurării războiului. Tocmai acum, când pe mulți îi roade îndoiala – după neputința Partidului de a hotărî ce a fost războiul: nobila cauză a luptei de eliberare de sub jugul fascist, sau o prădalnică agresiune imperialistă? – și unii renunță la calitatea de membru, June și Bernard și-au luat inima în dinți. Dincolo de nădejdea că vor trăi într-o lume dreaptă, rațională, fără războaie și exploatare, ei au sentimentul că înscrierea în Partid le deschide accesul la tot ceea ce este tineresc, vioi, inteligent și îndrăzneț. Vor traversa în curând Marea Mânecii, spre haosul Europei de Nord, unde au fost sfătuiți să nu se ducă. Sunt hotărâți să-și pună la încercare noile libertăți, personală și geografică. De la Calais, se vor îndrepta spre Sud, spre primăvara mediteraneeană. Lumea recreată se bucură de pace, fascismul este dovada irefutabilă a crizei finale a capitalismului, se apropie revoluția non-violentă, iar ei sunt tineri, proaspăt căsătoriți și îndrăgostiți.

Bernard s-a încăpățânat să rămână membru de partid, îndurând destule neplăceri, până la invazia sovietică a Ungariei din 1956. În acel moment a chibzuit că ar fi trebuit să demisioneze demult. Schimbarea orientării sale era rezultatul unei logici bine argumentate, al unei deziluzii căreia-i căzuse pradă o generație întregă. June, însă, n-a rămas în Partid decât câteva luni, până la confruntarea din timpul lunii de miere de la care și-au luat titlul aceste însemnări, iar în cazul ei s-a petrecut o transformare profundă, o adevărată metempsihoză, cartografiată prin modificările trăsăturilor fiziologice. Cum a putut o față rotundă să devină alungită? Poate fi viața, nu genele, răspunzătoare de faptul că încrețitura de deasupra sprâncenelor împinse în sus de zâmbet a prins rădăcini, devenind arborele de riduri răspândite până la rădăcina părului? La bătrânețe, părinții ei nu avuseseră semne particulare atât de stranii, înspre sfârșitul vieții, cam atunci când a fost internată la azil, chipul ei ar fi suportat comparație cu al lui Auden⁷ la bătrânețe. Poate că anii de soare mediteraneean i-au tăbăcit și

Încrețit pielea, iar anii de solitudine și meditație i-au destins mai întâi trăsăturile, iar apoi le-au silit să se plieze una peste alta. Nasul i s-a lungit o dată cu fața, bărbia i-a urmat exemplul, dar apoi parcă s-a răzgândit și a vrut să se întoarcă de unde pornise, curbându-se în afară. Când stătea nemișcată, fața căpăta un aspect dăltuit, sepulcral, ca al unei statui, ca al unei măști cioplite de un șaman pentru a ține la respect spiritele rele.

Poate că ultima afirmație conține un grăunte de adevăr simplu. E posibil ca June să-și fi cultivat un asemenea chip anume ca să fie perfect potrivit cu convingerea interioară că fusese atacată și supusă unei încercări de o întrupare simbolică a Răului. „Ba nu, nerodule, o ajd corectându-mă. Nu simbolică. Literală, concretă, adevărată. Doar știi că era cât pe-aici să mă omoare!”

Nu știi dacă lucrurile au stat chiar așa, dar memoria a reținut că puținele vizite pe care i le-am făcut la azilul de bătrâni, în primăvara și vara lui 1987, au fost în zile ploioase și cu mult vânt. Se prea poate ca o singură zi să fi avut aceste caracteristici și să se fi dilatat în amintire, suprapunându-se peste celelalte, îmi amintesc că intram de fiecare dată în cămin – un vechi conac de țară construit în plină epocă victoriană – venind în fugă de la parcare amplasată prea departe, în dreptul fostelor grajduri. Castanii se cutremurau de vântul ce vâjâia prin coroanele lor, iarba necosită era turtită la pământ, cu partea argintie a firelor în sus. Îmi trăsesem vestonul peste cap și eram ud și înfierbântat de ciudă că și vara asta este o dezamăgire. M-am oprit în holul de la intrare, să-mi trag sufletul și să mi se mai ostoiască mânia. Oare numai ploaia o stârnise? Revederea cu June îmi făcea plăcere, dar locul unde avea loc era insuportabil. Oboseala degajată de ambianță îmi umplea oasele cu plumb. Mă simțeam turtit, din toate părțile, de lambriurile din imitație de stejar, iar covorul, cu învârtelirile lui cinetice de roșu și galben păstos, se ridica să-mi insulte ochii și să-mi facă respirația anevoioasă, în aerul nemișcat, conservat de un sistem de uși reglementare antiincendiu și arareori primenit, pluteau în suspensie izuri osmotizate de trupuri omenești, haine, parfumuri, mâncăruri gătite. Lipsa oxigenului mă făcea să casc; aveam oare suficientă energie pentru vizită? Aș fi putut trece ușor pe lângă ghișeul gol al recepției și să mă plimb pe coridoarele pustii până găseam o cameră liberă, cu patul așternut. M-aș fi strecurat între cearșafurile instituției. Formalitățile de internare puteau fi încheiate mai târziu, după ce voi fi fost trezit, să-mi iau cina servită pe un cărucior cu roți de cauciuc. Mai târziu, un sedativ și iarăși somn. Așa ar fi trecut anii...

La acest gând, un mic tremur de panică mă trase jos din nori, la treburile mele. Am străbătut holul până la recepție și, cu palma, am lovit butonul soneriei. O altă falsitate stilistică, soneria asta străveche. Se urmărea să se creeze atmosfera unui refugiu campestru; de obținut, se obținea senzația că te afli într-o pensiune supradimensionată, dintre cele în care „barul” nu-i decât un dulap încuiat din sufragerie, deschis abia la șapte seara, timp de o oră. În spatele decorurilor divergente se afla realitatea însăși – un rentabil azil de bătrâni, specializat – fără a avea sănătosul orgoliu de a o recunoaște în reclame – în îngrijirea bolnavilor fără speranță.

O clauză complicată, tipărită cu litere minuscule în poliță, precum și surprinzătoarea severitate a companiei de asigurări, o privaseră pe June de tipul de adăpostul dorit. Toate cele legate de întoarcerea ei în Anglia, acum câțiva ani, fuseseră complicate și deprimante. Bunăoară, întortocheata cale prin care ajunseserăm la confirmarea finală - cu multe răsturnări ale opiniilor specialiștilor pe parcurs - că suferea de o boală incurabilă; dezolarea lui Bernard; transportul lucrurilor ei din Franța și descotorosirea de obiectele inutile; problemele financiare, cele ridicate de lichidarea proprietății, de găsirea unei locuințe; procesul intentat companiei de asigurări, la care a trebuit să renunțăm; greutatea cu care se vânduse apartamentul lui June din Londra; lungile călătorii cu automobilul în nord, până la reședința unui individ șters, bătrânicos, cu reputația de a avea mâini ce te vindecau miraculos. June l-a insultat și n-a lipsit mult s-o plesnească peste față cu aceleași mâini tămăduitoare. Primul an al căsniciei noastre s-a consumat în negura aceasta densă. Jenny și cu mine, la fel ca frații ei și ca prietenii lui Bernard și ai lui June, am fost antrenați în vârtoare, în acea frenetică risipă de energie nervoasă pe care o socoteam - greșit - eficiență. Abia în 1983, când Jenny l-a adus pe lume pe Alexander, primul nostru copil, am reușit, Jenny și cu mine, să ne venim în fire.

Recepționarul apăru și-mi dădu cartea de oaspeți la semnat. Trecuseră cinci ani și June continua să trăiască. Ar fi putut locui în apartamentul de pe Tottenham Court Road. N-ar fi fost rău să fi rămas în Franța, îi trebuia, cum remarcase Bernard, la fel de mult timp ca să moară ca oricărei alte ființe. Numai că apartamentul fusese înstrăinat, clauzele contractului fuseseră îndeplinite, iar spațiul pe care și-l crease în jur în timpul vieții se micșorase considerabil, umplut fiind prin vrednicele noastre eforturi. Hotărâse să trăiască în acest azil, unde personalul medical și pacienții ce-și așteptau moartea își găseau de-a valma consolarea în reviste ilustrate și în concursuri televizate sau telenovele a căror coloană sonoră reverbera de pe pereții lucitori, lipsiți de tablouri sau de rafturi de cărți, ai sălii de recreație. Freneticele noastre eforturi de a rezolva totul nu fuseseră decât o evaziune. Nimeni nu dorise să privească oribilul adevăr în față. Nimeni, în afară de June. După întoarcerea din Franța, până a nu fi găsit azilul, se mutase la Bernard, lucrând la cartea pe care nădăjduia s-o isprăvească. Practicase, fără îndoială, și meditațiile descrise în broșura ei populară, Zece meditații, îi convenise să ne lase pe noi să ne dăm peste cap ca să rezolvăm treburile practice. Când s-a scurs din ea vitalitatea, cu mult mai încet decât pronosticaseră somitățile medicale, a fost tot atât de mulțumită să se declare unica răspunzătoare de mutarea ei la Căminul de bătrâni de la Chestnut Reach. Niciodată nu și-a exprimat dorința de a pleca de acolo, de a reveni în lume. Sustinea că viața îi fusese salutar simplificată, că-i convenea izolarea într-un imobil plin de telespectatori, ba chiar îi făcea bine. În plus, așa-i fusese scris.

În ciuda spuselor lui Bernard, acum, în 1987, June se stingea. Anul acesta dormise mult mai mult în timpul zilei. Chiar dacă pretindea că lucrurile stau altfel, nu mai scria decât în carnetele de însemnări, și în ele foarte puțin. Nu se mai plimba pe poteca năpădită de bălării ce ducea, prin pădure, în sat.

împlinise șaiszeci și șapte de ani. Eu însumi, la patruzeci, ajunseseam la vârstă când omul poate percepe diferitele etape ale vieții ce i-a mai rămas de trăit. Existase un timp când socotisem că nu-i nici o tragedie să te îmbolnăvești și să mori spre șaptezeci de ani, că, în orice caz, nu merita să te împotrivești sau să te plângi. Ești bătrân, prin urmare mori. Abia acum începeam să înțeleg că te cramponezi de fiecare vârstă – patruzeci, șaiszeci, optzeci de ani – până când nu mai ai încotro și te dai bătut; de asemenea, că șaiszeci și șapte de ani poate fi prea devreme pentru mutarea finală. June mai avea multe de făcut. Arătase bine ca doamnă în etate în sudul Franței, cu fața ei de statuie din Insula Paștelui sub borul pălăriei de pai, cu autoritatea firească a mersului solemn cu care-și făcea inspecțiile în grădină, seara devreme, cu moșaielile scurte de după-amiază, în ton cu obiceiul locului.

Călcând pe covorul învârteljit, de culoarea fierii, care se întindea și dincolo de hol, pe sub ușa de incendiu din sticlă întărită cu plasă de sârmă, pe toată lungimea coridorului, acoperind fiecare centimetru de spațiu public, m-am gândit din nou cât de mult mă supăra ideea că June este pe moarte. Mă împotriveam acestei realități, n-o puteam accepta. June era mama mea adoptivă, cea care-mi fusese dăruită de iubirea mea pentru Jenny, de convențiile căsătoriei și de soartă, ca o recompensă primită cu o întârziere de treizeci și doi de ani.

Mai bine de doi ani, venisem singur în vizitele mele nu prea dese. Pentru Jenny și mama ei, orice interval de douăzeci de minute petrecut trâncănind pe marginea patului reprezenta un efort serios, încet, mult prea încet, după cum avea să se dovedească, din conversațiile mele cu June se desprinsese ideea că aș fi putut să redactez un eseu biografic. Proiectul s-a dovedit stânenitor pentru restul familiei. Unul dintre frații lui Jenny a încercat să mă sfătuiască să renunț. Eram bănuț că doresc să-i ameninț cu un armistițiu cvasi-inacceptabil, zgândărind animozități uitate. Copiii nu izbuteau să priceapă cum un subiect atât de plictisitor de familiar ca deosebirile dintre părinții lor putea stârni fascinația S-au alarmat degeaba.

Conform legilor imprevizibilului, care ne guvernează viața zilnică, s-a dovedit că numai în cursul a două vizite, spre final, aveam să reușesc s-o fac pe June să vorbească organizat despre trecut și că de la bun început eu și ea avuseserăm idei contradictorii despre ceea ce trebuia să constituie adevăratul subiect al schiței mele biografice.

În punga de cumpărături pe care i-o aduceam, alături de fructele de litchi⁸, proaspete, din piața Soho, de cerneala neagră Montblanc, de volumul din jurnalul lui Boswell⁹ pe 1762-1763, de cafeaua braziliană și de o jumătate de duzină de tablete de ciocolată din cea mai scumpă, se afla și carnetul meu de însemnări. Nici nu voia să audă de un magnetofon. Presupun că dorea să se știe liberă să-l batjocorească după cum îi venea la gură pe Bernard, cel care îi stârnea, în egală măsură, dragostea și iritarea. De obicei Bernard mă suna, când știa că o vizitasem pe June. „Băiete dragă, în ce stare mentală ai găsit-o?” Care va să zică, îl interesa să afle dacă adusesese vorba despre el, și în ce termeni. Cât despre mine, îmi convenea la rându-mi să nu stochez în birou zeci de cutii cu bandă de magnetofon, debordând de dovezile

compromițătoare ale flirturilor ocazionale în care se complăcuse June. Spre exemplu, cu mult înainte de a mi se înșuruba în cap ideea de a scrie o biografie, ea mă înmărmurise odată anunțând, cu o voce coborâtă brusc până la șoaptă, ca și cum asta ar fi explicat toate imperfecțiunile soțului ei, că Bernard „poartă o mărime mică la penis”. Nu eram dispus să-i interpretez literal spusese. La data respectivă era supărată pe Bernard și, în plus, eram convins că nici nu mai văzuse vreun alt penis vreodată. Ceea ce mă izbise fusese exprimarea ideii, sugerând că numai încăpățânarea soțului îl împiedicase să comande o sculă mai voluminoasă de la furnizorii săi obișnuiți din Jermyn Street. O asemenea remarcă putea fi stenografiată, mcifrat, într-un carnetel. Pe bandă magnetică, ar fi fost o dovadă clară a trădării, deci ar fi trebuit păstrată într-un sertar încuiat.

Ca pentru a sublinia distanța dintre ea și „ceilalți locatari”, odaia lui June se afla chiar la capătul coridorului. Apropiindu-mă, am încetinit pasul, îmi venea greu să cred că o voi găsi acolo, în spatele unei uși standard de placaj. Locul ce i se cuvenea era cel unde o văzusem prima oară, printre tufele de lavandă și buxuşii proprietății ei, la hotarul cu natura sălbatică. Am ciocănit ușor, cu unghia, în ușă. Nu i-ar fi plăcut să cred că o surprinsesem moțând. Prefera să fie descoperită înconjurată de cărțile ei. Am bătut ceva mai tare. S-a auzit o mișcare, un murmur, scârțâitul unor arcuri de somieră. A treia bătaie. O pauză, dregerea unui glas, încă o pauză, apoi m-a poftit să intru. Când am trecut pragul, tocmai se ridica în capul oaselor pe pat. M-a privit cu gura căscată, nerecunoscându-mă. Părul îi era o masă încâlcită. O dezgropasem dintr-un somn abisal, cufundat, la rândul lui, în boală M-am gândit că ar fi bine s-o las să se adune, dar era prea târziu, în puținele secunde care-mi erau necesare ca să mă apropii încet. și să pun jos punga, trebuia să-și reconstituie întreaga existență, cine era și unde se afla, cum și de ce ajunsese în odăița asta cu pereții albi. Abia după ce va dispune de toate informațiile își va putea aminti de mine. Dincolo de fereastră, dornic să-și sufle, un castan sălbatic dădea de zor din ramuri. Poate că nu reușea decât s-o zăpăcească și mai abitir, fiindcă astăzi își venea în fire mult mai lent. Pe pat erau împrăștiate niște cărți și câteva foi albe de hârtie. Vlăguită, a încercat să facă ordine, ca să câștige timp.

— June, sunt Jeremy. Te rog să mă ierți, am ajuns mai devreme decât îmi propusesem.

Brusc, totul căpătă înțeleles pentru ea, dar își mască înțelegera cu o răbufnire neconvingătoare de arțag.

— Da, naiba s-o ia, chiar tu ești. Încercam să-mi aduc aminte ce dracu' voiam să scriu.

Nici măcar nu se străduia să pară convingătoare. Vedeam amândoi că nu avea nimic de scris în mână.

— Poate ar fi mai bine să revin peste zece minute?

— Lasă prostiile. Oricum, am pierdut ideea. Tot era o idioțenie. Stai jos. Ce mi-ai adus? N-ai uitat de cerneală?

În vreme ce-mi trăgeam un scaun, și-a permis să dea cale liberă zâmbetului pe care și-l reprimase. Fața i se încreți complex, ca o amprentă

digitală, când buzele întinse împinseră pe obraji linii paralele spiralate, care, încercuindu-i ochii, se extinseră, rotunde, și spre tâmpile, în mijlocul frunții, trunchiul arborelui de riduri se adânci, devenind o brazdă.

Am scos la iveală cumpărăturile, iar ea le examina pe rând, cu câte o remarcă descriptivă sau o întrebare ce nu necesita răspuns.

— De ce-or fi elvețienii, dintre toate națiile, cei mai pri-cepuțt la ciocolată? De unde Dumnezeu mi se trage pofta asta nemăsurată de litchil Doar nu crezi că aş putea fi gravidă?

Micile mesaje materiale ale lumii de afară nu o întristau. Excluderea ei din acea lume era completă și, din cât îmi clădeam seama, neregretată. Ca o țară pe care o părăsise pentru vecie și pentru care nu mai nutrea decât o vie curiozitate, asezonată cu duioșie. Nu pricepeam cum de se resemna să trăiască fără atâtea lucruri, să se complacă în trista monotonie de la azil: legumele fierte fără inilă, bătrânii ce cloncăneau, nemulțumiți, toată ziua, aviditatea tâmpă cu care se uitau cu toții la televizor. După câteva zile de viața fără perspective, ca asta, eu aş fi panicat, aş fi urzit neîncetat planuri de evadare. Trebuie spus, totuși, că resemnarea ei aproape senină îmi ușura misiunea de a o vizita. Nu mă simțeam vinovat dacă plecam mai devreme, nici măcar dacă îmi amânam venirea își transmutase independența între hotarele patului, unde citea, scria, medita, picotea De un singur lucru mai avea nevoie: să fie luată în serios.

La Chestnut Reach, a fi luat în serios nu era atât de simplu pe cât pare, așa că i-au trebuit câteva luni cu să le convingă pe infirmiere și pe îngrijitoare. O bătălie pe care o socotisem pierdută din start: toată puterea profesională a castei medicale se bazează pe condescendență. June a învins tocmai fiindcă nu și-a ieșit niciodată din fire și a devenit copilul care doreau ei să fie. Era calmă. Când o soră i-a intrat în cameră fără să bată la ușă – am fost martor – adresându-i-se, cu vocea cântătoare, la persoana întâi plural, June a înfruntat privirea tinerei femei cu o tăcere din care iradia iertarea, în primele zile, fusese catalogată drept un pacient dificil. Chiar se agitase ideea că Chestnut Reach nu va putea rămâne sălașul ei. Jenny și frații veniseră și se sfătuiseră cu directorul. June refuzase să participe la discuție. Nu avea nici o intenție să se mute. Siguranța ei era fermă, liniștită, produs al obișnuinței de a gândi cu propriul ei cap, ani de zile. Primul pe care îl determinase să treacă de partea ei fusese doctorul personal. Acesta, de cum își dăduse seama că nu stă de vorbă cu un babalâc fără circumvoluțiuni, începuse să discute cu ea probleme nemedicale – mai ales despre florile de câmp, pasiunea amândurora, domeniu în care June era expertă. Nu peste mult timp, doctorul începuse să i se confeseze în probleme conjugale. Atitudinea personalului față de June se schimbă și ea – într-atât este de puternică organizarea ierarhică a instituțiilor medicale.

Pentru mine, victoria ei reprezentase triumful tacticii, al gândirii prospective; izbândise fiindcă știuse să-și ascundă iritarea. Dar, când am felicitat-o, mi-a spus că nu era vorba de nici o tactică, ci de o atitudine mentală, învățată cu mult înainte din Concepția Tao de Lao Tzî10. Cartea aceasta mi-a fost recomandată de June în mai multe rânduri, dar, ori de câte

ori am frunzărit-o, m-au înfuriat paradoxurile îngâmfate pe care le conține: ca să-ți atingi țelul, apuc-o în direcția opusă. De data asta, a pus mâna pe volum și mi-a citat din el:

— Cerurile excelează în biruință, deși nu combat”

— Exact lucrul la care mă așteptam, am zis.

— Sst! Ascultă: „Dintre două tabere ce se înfruntă cu armele, cea pătrunsă de jale va învinge”.

— June, cu cât îmi citezi mai mult, cu atât înțeleg mai puțin.

— Nu-i rău. Mai am șansa să fac din tine un înțelept După ce s-a convins că i-am adus exact ceea ce comandase, am pus cumpărăturile deoparte, cu excepția cernelii, pe care a așezat-o pe noptieră. Stiloul greu, colile' de scris de un alb cenușiu și cerneala neagră erau ultimele memento-uri vizibile ale vieții ei anterioare. Toate celelalte, delicatesele cu care se răsfața, hainele, stăteau ascunse privirii, în locuri speciale. Studioul ei de la bergerie – cu vedere în josul văii, spre apus, către St. Privat – deși de cinci ori mai spațios decât odăița de aici, abia dacă-i putuse cuprinde toate cărțile și manuscrisele; din el intrai în bucătăria uriașă, cu jambons de montagne atârnați de grindă, cu damigene de ulei de măsline pe podeaua de piatră și cu scorpioni ascunși uneori prin dulapuri; camera de zi, care ocupa tot hambarul vechi unde se strângeau cândva o sută de localnici, după o vânătoare de mistreți; dormitorul, cu patul cu baldachin și vitralii la ușile-ferestre; camerele de oaspeți, în spațiul cărora, cu trecerea anilor, s-au revărsat și s-au îngrămădit nenumăratele ei lucruri; încăperea în care punea flori la presat; ghereta cu unelte de grădărit din livada de măslini și migdali și, lângă ea, cotețul găinilor, arătând ca un porumbar în miniatură – toate acestea comprimate acum, reduse la un singur dulap de bibliotecă, o comodă înaltă cu haine niciodată purtate, un cufer de pachebot în care n-avea nimeni voie să se uite și un minuscul frigider.

În vreme ce desfăceam fructele din hârtia de mătase, le spălam la chiuvetă și le puneam în frigider, împreună cu ciocolata, găsind și loc, locul potrivit, pentru cafea, îi transmitem lui June mesajele de la Jenny, cuvintele de iubire trimise de copiii ei. Se interesă de Bernard, dar pe acesta nu-l întâlnisem de la ultima vizită, își aranja părul cu degetele și-și potrivi pernele în jur. Întors la scaunul de lângă pat, m-am pomenit admirând din nou fotografia înrămată de pe noptiera-dulăpior. Și eu m-aș fi putut îndrăgosti de frumoasa aceea cu fata rotundă, de părul exagerat de lins, de zâmbetul încântat, șagalnic, cu care parcă răzuia bicepșii bărbatului iubit. Ceea ce te atrăgea era inocența – nu numai a femeii, sau a perechii, ci a timpului însuși. Până și umărul și capul, voalate, ale unui trecător necunoscut, îmbrăcat în costum, degajau o impresie de naivitate, de neimplicare, ca și automobilul mare, cu faruri bulbucate, parcat pe o stradă de o pustietate premodernă. Timpul și inocența lui! Zece milioane de morți, Europa acoperită de ruine, lagărele de exterminare o știre încă exploatabilă, nedevenite încă un simplu punct de referință pentru depravarea rasei umane, însăși arta fotografică generează iluzia inocenței. Ironia narativității înghețate conferă subiectelor o aparentă inconștiență, o necunoaștere la faptul că sunt supuse

transformărilor și morții. Inocența lor se raportează la viitor. După trecerea a cincizeci de ani îi privim cu o cunoaștere dumnezeiască a modului cum au evoluat, până la urmă - cu cine s-au căsătorit, data decesului - fără să ne gândim că, într-o bună zi, cineva va contempla, tot așa, vreo fotografie de-a noastră.

June îmi urmărise privirea, întinzând mâna după carnet și pix, mă simțeam cu musca pe căciulă, de parcă aș fi comis o fraudă. Căzusem de acord că-i voi repovesti, în scris, viața, în mod cu totul rezonabil, ea se gândise la o biografie, și exact asta fusese intenția mea originală. Dar, o dată începută, lucrarea începuse să-și asume o altă formă: nu era o biografie tradițională, nici măcar o amintire, ci mai degrabă o divagație; June deținea o poziție centrală, dar scrierea n-avea să se ocupe numai de ea.

Data trecută, instantaneul de pe noptieră îmi servise drept un bun punct de plecare. Acum, așteptând să încep, mă urmărea cum mă uit la fotografie, își proptise cotul pe diafragmă, iar arătătorul i se odihnea pe curba alungită a bărbiei, întrebarea pe care aș fi vrut cu adevărat să i-o pun era: Cum ai reușit să ajungi de la chipul ăla la ăsta, cum ți-ai câștigat înfățișarea asta formidabilă - să fie de vină viața? Dumnezeuule, ce schimbare!

În loc de asta am rostit, nedezlipindu-mi ochii de pe fotografie:

— Aș zice că viața lui Bernard a fost o progresie constantă, construită pe ceea ce posedă, pe când a ta pare să fi fost o îndelungată metamorfoză...

Din nefericire, June îmi interpretează vorbele ca pe o întrebare despre Bernard.

— Știi despre ce-a dorit să discute cu mine luna trecută, când m-a vizitat? Despre eurocomunism! În săptămâna precedentă făcuse cunoștință cu o delegație de italieni. Escroci bine hrăniți, în costume de lux, benchetuind pe cheltuiala maselor. Iar mie mi-a declarat că i-au redat optimismul! (Făcu un semn cu capul înspre fotografie.) Jeremy era pur și simplu entuziasmat. Cum eram amândoi în tinerețe. Progresie e un cuvânt prea blând. Stază, aș zice. Stagnare.

Știa foarte bine că rostea o inexactitate. Bernard ieșise de câțiva ani buni din Partid, fusese membru al Parlamentului din partea laburiștilor, era un om al Puterii, un membru al aripii mai liberale, cu activitate în comisiile guvernamentale pentru radiodifuziune, mediu, pornografie. Adevărata obiecție a lui June față de Bernard era legată de raționalismul lui. În subiectul acesta, însă, nu doream să intru deocamdată. Așteptam răspunsul la întrebarea mea, cea nerostită. Ca atare, mă prefăceam că sunt de acord.

— Da, e greu de imaginat că o chestiune ca asta te mai poate înflăcăra acum.

Își dădu capul pe spate și închise ochii - semn că avea să zăbovească îndelung asupra problemei. Pe care o discutaserăm deja, și nu o singură dată: cum și de ce intervenise o cotitură în cursul vieții lui June. De fiecare dată obținusem o versiune ușor diferită.

— Pot începe? Vara, lui 1938 mi-am petrecut-o la o familie din Franța, nu departe de Dijon. N-o să mă crezi, dar zău că se ocupau cu fabricarea muștarului. M-au învățat două lucruri: să gătesc și că nu există loc mai bun

pe glob decât Franța, convingere de tinerețe pe care niciodată n-am mai reușit să mi-o revizuiesc. M-ani întors acasă la împlinirea a optsprezece ani și am primit cadou o bicicletă, una nou-nouță, o splendoare. Mai erau la modă cluburile de ciclism, așa că m-am înscris și cu într-unul, Clubul de Ciclism din Amersham. Poate îmboldită de dorința de a-mi indigna prearespectabilii părinți, deși nu-imi amintesc ca ei să fi avut ceva împotriva. La sfârșit de săptămână, circa douăzeci dintre noi luam coșuri de picnic și pedalam pe ulicioarele din Chilterns, sau pe deal în jos, spre Thame și Oxford. Clubul nostru întreținea relații cu alte cluburi, dintre care unele aveau legături cu Partidul Comunist. Nu știu dacă era vorba de un plan ticluit dinainte, de o conspirație -problema se cere cercetată. Probabil că, după cum au decurs lucrurile, cluburile astea deveniseră, neoficial, terenuri pentru recrutarea de noi membri. Nimeni n-a încercat să mă îndoctrineze. Nimeni nu s-a străduit să mă convingă. Pur și simplu m-am trezit înconjurată de oameni plăcuți, veseli și deștepți, iar discuțiile se purtau pe teme ușor de imaginat: de ce nu mergeau lucrurile bine în Anglia, de ce exista suferință și nedreptate, cum se putea lupta contra acestora, cum se îndreptau toate inechitățile în Uniunea Sovietică. Ce spunea Stalin, ce spusese Lenin, ce scriseseră Marx și Engels. Mai era și bârfa: cine era membru de partid, cine ajunsese până la Moscova, cum era când solicitai primirea, cine anume se pregătea s-o facă și așa mai departe.

Toată conversația asta, toată sporovăială și tot amuzamentul se desfășurau în timp ce mergeam cu bicicleta prin Anglia rurală, ne mâncăm sandvișurile așezați pe iarba încântătoarelor coline, sau ne opream la grădinile-berării sătești, să ne bem halbele de bere amestecată cu sifon. De la bun început, Partidul și tot ce reprezenta el, toate balivernele alea despre proprietatea comună asupra mijloacelor de producție, inevitabilitatea istorică, științific demonstrată, a dictaturii proletariului, dispariția uneia sau alteia, toate aiurelile astea erau asociate în mintea mea cu crângurile de fag, holdele de grâu, strălucirea soarelui, coborârea în viteză pe versanții dealurilor, pe potecile ce deveneau, vara, tunele de verdeață. Comunismul, iubirea mea pentru peisajul rural, precum și interesul pentru doi sau trei băieți în pantaloni scurți – toate se amestecau și, bineînțeles, eram cât se poate de înfierbântată.

Notându-mi, mă întrebam, meschin, dacă sunt folosit ca circuit, ca mediu pentru imaginea finală pe care June dorea s-o imprime vieții sale. Gândul mi-a diminuat remușcărilor provocate de faptul că nu aveam să scriu biografia dorită de ea.

June reluă. Se pregătise temeinic pentru discuția noastră.

— Așa a fost începutul. După opt ani, m-am înscris, finalmente, în Partid. De-ndată ce-am făcut-o, a fost sfârșitul, începutul sfârșitului.

— Dolmenu11?

— Exact.

Eram pe punctul să facem un salt de opt ani, peste război, din 1938 până în 1946. Cam așa se derulau conversațiile noastre.

În 1946, spre sfârșitul lunii de miere, pe când traversau Franța, îndreptându-se spre casă, Bernard și June făcuseră o dată o lungă plimbare în Languedoc, pe un arid podiș calcaros numit Causse de Larzac. Ajunseseră la un străvechi sit funerar, cunoscut sub numele de Dolmen de la Prunarede, la câteva mile depărtare de satul unde intenționau să rămână peste noapte. Dolmenul se înalță pe un vârf de deal, la gura cheilor râului Vis, iar tânăra pereche șezuse acolo o oră sau două, seara devreme, privind spre nord, spre munții Cevennes, și discutând despre viitor. De atunci, am trecut cu toții pe acolo, în momente diferite, în acel loc, în 1971, Jenny i-a făcut ochi dulci unui flăcău localnic, dezertor din armata franceză. Tot acolo am organizat un picnic, cu Bernard și copilașii noștri, pe la mijlocul anilor optzeci. Jenny și cu mine ne-am dus odată la dolmen ca să-i tragem o ceartă conjugală pe cinste. Dacă vrei singurătate, este un colțișor ideal. Prin urmare, a devenit un fel de loc de pelerinaj al familiei. E un dolmen absolut tipic, alcătuit dintr-o lespede orizontală de piatră tocită de intemperii, proptită pe altele două, în așa fel încât rezultă o masă joasă din piatră. Astfel de construcții există cu duimul pe causses, dar numai una dintre ele este dolmenul.

— Și despre ce discutați? June dădu enervată din mână.

— Nu mă pisa. Aveam o idee, doream să fac o conexiune. A, da. În ce privește clubul de ciclism, esențialul este că iubirea mea pentru natură și comunismul erau inseparabile – presupun că făceau amândouă parte din elanurile romantice, idealiste, pe care le au oamenii la vârsta respectivă. Și acum, iată-mă dintr-o dată în Franța, în mijlocul unui peisaj deosebit, mult mai frumos, în felul său, decât cel de la Chilterns, mai grandios, mai nedomesticit, poate chiar puțin înfricoșător, îl aveam lângă mine pe bărbatul iubit și amândoi îndrugam verzi și uscate despre cum vom schimba noi lumea, fiind, de fapt, în drum spre casă, unde urma să începem o viață nouă împreună. Ba chiar îmi amintesc că m-am gândit, în sinea mea: n-am fost niciodată mai fericită! Asta e!

Numai că, vezi, ceva nu era cum trebuie, plutea o umbră. Cum ședeam noi acolo, cum soarele asfințea iar lumina devenea magnifică, îmi spuneam: dar nu vreau să merg acasă, cred că aș prefera să rămân aici. Cu cât priveam mai mult dincolo de chei, peste Causse de Blandas, înspre munți, cu atât mai conștientă deveneam de un lucru evident: că, în comparație cu vârsta, puterea și frumusețea stâncilor, politica era un lucru de nimic. Omenirea însăși era un eveniment recent. Universului îi era indiferentă soarta proletariatului. Eram îngrozită. Mă ținusem scai de politică toată scurta mea viață adultă – ea îmi furnizase prietenii, soțul, ideile. Fusesem nerăbdătoare să mă întorc în Anglia și dintr-o dată iată-mă spunându-mi că aș prefera să rămân unde mă aflu și să duc o viață lipsită de confort în locurile acelea neatinsse de civilizație.

Bernard continua să vorbească și sunt sigură că interveneam și eu cu câte o replică, din când în când. Dar mă zăpăcisem. Poate nu eram făcută nici pentru una, nici pentru cealaltă, nici pentru politică, nici pentru primitivism. Poate că ceea ce-mi trebuia de fapt erau un cămin plăcut și un bebe pe care să-l îngrijesc. Eram cât se poate de derutată.

— Așa că ai...

— Așteaptă să termin. Mai era ceva Mă munceau gândurile astea destabilizatoare, dar altminteri eram fericită la dolmen. Tot ce-mi doream era să stau acolo, în liniște, să văd cum se înroșesc munții, să respir aerul mătăsos al amurgului și să știu că și Bernard face același lucru, trăiește aceleași sentimente. Aici intervenea cealaltă problemă. Care liniște, ce tăcere? Noi ne zbuциumam de zor din Dumnezeu știe ce motiv: trădarea social-democraților reformiști, starea strigătoare la cer a sărăcimii urbane – a unor oameni necunoscuți, pe care, în momentul acela, nu aveam cum să-i ajutăm. Viețile noastre crescuseră până la acest moment suprem – un sanctuar mai vechi de cinci mii de ani, iubirea pe care ne-o dăruiam, lumina, spațiul imens din fața ochilor noștri – pe care, totuși, nu eram capabili să-l sesizăm, să-l facem o părticică din noi înșine. Nu ne puteam elibera în clipa prezentă. În schimb, doream să ne gândim cum să-i eliberăm pe alții. Voiam să medităm la nefericirea altora. Le foloseam nefericirea ca s-o mascăm pe a noastră. Iar nefericirea noastră consta în incapacitatea de a lua lucrurile simple și bune oferite de viață și de a ne bucura că ie avem. Politica, mai ales cea idealistă, se concentrează numai asupra viitorului. Am cheltuit o viață întreagă ca să descopăr că în momentul când intri din plin în prezent găsești spațiu infinit, timp infinit, îl găsești, dacă vrei, pe Dumnezeu...

Pierduse firul și se opri. Nu despre Dumnezeu intenționase să vorbească, ci despre Bernard. Își aminti.

— Bernard crede că a te ocupa de prezent e o dovadă de egolatrie. Dar se înșală. S-a recules el vreodată în tăcere, să-și analizeze viața, să vadă ce efect a avut asupra vieții lui Jenny? Sau să înțeleagă de ce nu e capabil să trăiască singur, de ce are nevoie de femeia asta, de „menajeră”, să-l îngrijească? E total invizibil pentru el însuși. Strânge date și cifre, telefonul îi sună /iua întreagă, se repede încolo și-ncoace să țină conferințe, să participe la mese rotunde. De reflectat, nu reflectează niciodată.

O dată n-a trăit o clipă de extaz în fața frumuseții creației. Urăște tăcerea; prin urmare, e un ignorant. Așa că-ți răspund la întrebarea: Cum poate stagna o persoană atât de solicitată? Lunecând pe stratul superficial, bătând câmpii toată ziua despre cum ar putea fi viața dacă ar fi mai bine organizată, neasi-inilând nimic esențial – uite cum.

Epuizată, se lăsă să cadă pe pernele din spate. Fața alungită i se înalță spre tavan. Ritmul respirației i se accentua. Mai vorbiserăm de câteva ori despre seara de la dolmen – de obicei ca prolog la confruntarea importantă din ziua următoare. Era furioasă, iar faptul că știa că văd cât de supărată este îi sporea iritarea. Nu se mai putea controla. Știa perfect că versiunea vieții lui Bernard pe care o oferise – aparițiile la televiziune, discuțiile din jurul mesei rotunde, personalitatea lui publică -nu mai fusese actualizată de cel puțin zece ani. În zilele astea, nimeni nu mai putea afla cine știe ce despre Bernard Tremaine. Stătea acasă și lucra, discret, la cartea sa Nu-i mai telefonau decât membrii familiei și câțiva prieteni intimi. O locatară a aceluiși imobil îi gătea și îi făcea curățenie câte trei ore pe zi. Era dureros să vezi cât de geloasă era June pe amărâta aia de femeie. Noțiunile în conformitate cu care își trăia

viața erau și cele prin care măsura distanța dintre ea și Bernard, iar dacă puterea din spatele acestor noțiuni era generată de dorința de a ști adevărul, atunci o componentă a adevărului acelaia era întristarea, dezamăgirea în iubire. Inexactitățile și exagerările trădau o mulțime de lucruri.

Doream să fac un comentariu prin care să-i arăt că nu sunt nici dezgustat, nici consternat. Dimpotrivă, îmi devenise simpatică, îmi făcea bine agitația lui June, conștiința că relațiile, încurcăturile, sufletul mai însemnau ceva pentru ea, că vechea ei viață continua să existe, cu necazurile ei cu tot, că acum, în faza finală, nu era tentată de nici un fel de rezumat general, că nu putea fi vorba de nici o detașare rece, mortuară.

Acceptă, prin ridicarea unui deget de pe cearșaf, oferta mea de a-i pregăti un ceai. M-am dus la chiuvetă, să umplu ceainicul. Afară, ploaia stătuse, dar mai bătea încă vântul și o femeie fragilă, într-o jachetă albastru deschis, străbătea anevoios peluza, sprijinindu-se de un cadru metalic. O răbufnire ceva mai violentă ar fi dat-o de-a dura. Ajunsă la un strat de flori de la baza unui zid, îngenunche lângă cadrul metalic, de parcă ar fi fost un altar portabil. Când se văzu îngenuncheată stabil, pe iarbă, roti ușor cadrul într-o parte și scoase dintr-un buzunar al jachetei o linguriță, iar din celălalt câțiva bulbi. Se puse pe săpat găuri și pe îngropat bulbii în ele. Cu câțiva ani înainte, aș fi considerat că, la vârsta ei, n-are rost să mai plantezi nimic; aș fi contemplat scena, interpretând-o ca pe o ilustrare a zădărniceii. Acum, mă mulțumeam s-o privesc.

Am venit cu cările de ceai la pat. June o luă pe a sa și sorbi din lichidul fierbinte fără zgomot, cum o învățase – îmi destăinuise ea cândva – profesoara de etichetă de la gimnaziu. Era dusă pe gânduri și, evident, nu dorea să reia, deocamdată, convorbirea. Mi-am recitat notițele, corectând, ici, colo, câte un simbol, ca să fac descifrabilă stenografia. Pe urmă, am luat hotărârea să mă duc la dolmen cu prima ocazie când mă voi afla în voiaj în Franța. Puteam străbate pe jos distanța de la han, urcând prin Pas de l'Aze până la Causse și de acolo mergând spre nord trei sau patru ore – drum splendid primăvara, când au înflorit florile de câmp și orhideele acoperă câmpii întregi. O să șed pe aceeași piatră, o să mai admir o dată priveliștea și o să meditez la subiectul meu.

Pleoapele lui June se zbătură și, în scurtul interval necesar ca să prind farfurioara și ceașca din mâna ce i se înmuia și să le pun pe noptieră, o fură somnul. Ațipirile spontane, insista ea, nu se datorau epuizării. Făceau parte din starea ei fiziologică, erau manifestările unei disfuncții neurologice care ducea la o dezechilibrare a secreției de dopolamină. Aparent, aceste stări narcoleptice te amorțeau – nu li te puteai împotrivi. Era – îmi explicase – ca și cum ți s-ar fi aruncat o pătură pe cap, dar când i-am descris simptomul, doctorul lui June clătinase infinitezimal din cap, infirmarea lui fiind, totodată, o sugestie să-i cânt în strună.

— E bolnavă, îmi spusese, și e obosită.

Respirația îi devenise un soi de gâfâială ușoară, arborele de riduri de pe frunte i se vedea mai clar și devenise mai necomplicat, de parcă iarna i-ar fi uscat crenguțele. Ceașca de ceai, goală, îi masca, parțial, fotografia Ce

transformări! Eram încă destul de tânăr ca să mă uimească. În ramă vedeam pielea netedă, pe care timpul nu-și pusese condeiul, căpșorul drăgălaș, rotund, cuibărit iângă brațul lui Bernard. Eu îi cunoscusem mult mai târziu, dar mă încerca un fel de nostalgie după vremurile când pe Bernard și June îi unise, firesc, necomplicat, iubirea. Contribuise și altceva la aerul inocent al fotografiei: faptul că nu puteau ști pentru câtă vreme și în ce măsură vor fi dependenți unul de celălalt și se vor enerva reciproc. June, pe plicticoasa sărăcie spirituală a lui Bernard, pe „lipsa fundamentală de seriozitate”, pe cuminența lui cu ochelari de cal și pe insistența lui arogantă, „în pofida dovezilor acumulate”, că o inginerie socială responsabilă ar fi putut salva omenirea de necazuri, de propria-i propensiune spre cruzime; Bernard, pe trădarea de către June a conștiinței lor sociale comune, pe „fatalismul ei autoprotector”, pe „nelimitata ei credulitate” – cât îl mai întristase catalogul tot mai lung al certitudinilor lui June: licorne, spirite ale pădurii, îngeri, medii, autovindecarea, inconștientul colectiv, „Christos-ul din noi” etc.

Îl întrebasesem odată pe Bernard despre momentul când făcuse cunoștință cu June, în timpul războiului. Ce-l atrăsese spre ea? Nu mai ținea minte prima întâlnire, își dăduse treptat seama, în lunile de la începutul lui 1944, că o tânără venea, o dată sau de două ori pe săptămână, la biroul lui de la Senate House, ca să predea documente traduse din franceză și să ia, în schimb, alte materiale de tălmăcit. Toți funcționarii din birou citeau franceza, iar informațiile erau dintre cele mai banale, Bernard nu pricepea rostul translației și de aceea era invizibilă pentru el. Din punctul său de vedere, ea nici nu exista. Pe urmă îi ajunseseră la ureche vorbele cuiva, care o decreta frumoasă, așa că data următoare o privise mai cu luare aminte, începuse să simtă un fel de dezamăgire în zilele când ea nu-și făcea apariția, și un soi de fericire prostească dacă o vedea. Când, după multă vreme, angajase cu ea un timid dialog pe teme mărunte, constatase că nu-i greu era să întrețină o conversație cu tânăra Dintotdeauna avusese prejudecata că era imposibil ca unei femei frumoase să nu-i displacă să stea de vorbă cu un lungan stângaci, cu urechi clăpăuge. Dar fata asta dădea semne că l-ar plăcea. Prânziseră împreună la cafeneaua Joe Lyons de pe Ștrand, unde el își ascunsese nervozitatea vorbind tare despre socialism și insecte – era și entomolog amator. Mai târziu, își uluise colegii, convingându-l să meargă într-o seară cu el la film – nu, nu mai ținea minte la care – la un cinematograful din Haymarket, unde și-a adunat curajul să o sărute: îi sărutase mai întâi mâna, ca și cum ar fi parodiat o veche poveste romantică, apoi obrazul și la urmă buzele – o progresie rapidă, vertiginoasă chiar, dacă te gândea că totul, de la întâiul schimb de cuvinte până la primele sărutări caste, îi luase mai puțin de patru săptămâni.

Versiunea lui June: îndatoririle ei de interpretă și traducătoare ocazională de documente oficiale din franceză o purtaseră, într-o după-amiază plictisitoare, până pe un condor din Senate House¹². Trecuse pe lângă ușa deschisă a unui birou de lângă cel unde avea treabă și zărise un haidamac tânăr, cu o moacă ciudată, tolănit incomod pe un scaun de lemn, cu picioarele pe masă, absorbit de ceea ce părea o carte foarte serioasă.

Individul ridicase ochii, îi susținuse privirea o frântură de secundă și își reluate lectura, dând-o numaidecât uitării. Ea mai zăbovise în fața ușii cât să nu pară nepoliticoasă – doar câteva secunde – aruncându-i o otheadă, în timp ce se prefăcea că răsfoiește dosarul pe care-l ținea în mână. Până atunci, izbutise să se apropie de majoritatea băieților cu care își dăduse întâlniri numai după ce-și reprimase un nedefinit sentiment de dezgust. De acesta, însă, se simțise atrasă imediat. Era „genul ei” – acum înțelegea adevăratul sens al enervantei expresii. Era, evident, inteligent – ca toți cei care lucrau acolo – și-i plăcuse senzația de neajutorate stângace degajată de silueta lui mare, îi plăcuse fața lată, generoasă, ca și sfidarea implicită a felului cum se uitase la ea fără s-o vadă cu adevărat. Puțini bărbați erau în stare de așa ceva.

Găsise pretexte ca să pătrundă în încăperea unde lucra Bernard. Făcuse pe curiera, predând traduceri ce ar fi trebuit aduse de alte fete din secția unde lucra. Pentru a-și prelungi vizitele – și fiindcă Bernard nici măcar nu se uita în direcția ei – se văzuse obligată să înfiripe un flirt cu un coleg de-al lui, un flăcău din Yorkshire cu înfățișare plângăreață, cu fața pătată și vocea pițigăiată. O dată, se izbise voit de masa lui Bernard, ca să-i verse ceaiul. El se încruntase și ștersese lichidul cu batista, fără să-și ridice ochii de pe carte, îi pusese pe birou pachete destinate altora. El îi atrăsese politicos atenția asupra greșelii. Băiatul din Yorkshire îi scrisese o declarație, ca s-o facă să înțeleagă cât suferă de pe urma singurătății, îi spunea că nu credea că o să-l la de bărbat, chiar dacă nu excludea cu totul această posibilitate. Nădăjduia însă într-o prietenie strânsă, ca cea dintre un frate și o soră. În momentul acela. June știuse că trebuia să acționeze repede.

Ziua în care își luase inima în dinți și intrase cu pași mari în birou, hotărâtă să-l facă pe Bernard s-o invite la dejun, se nimerise a fi chiar ziua aleasă de el ca s-o privească mai pe îndelete. O studiase atât de direct, atât de nerușinat de posesiv, încât ea se împleticise în timp ce înainta spre birou, într-un colț, presupusul frate surâdea, ridicându-se încet în picioare. June pusese pachetul cu hârtii pe masă și o zbughise afară. Dar acum știa că omul dorit mușcase nada. De atunci, ori de câte ori intrase în biroul lui, Bernard mișcase din maxilarul lui lat, în căutarea unui cuvânt amabil. Ca să obțină o invitație la masă. la Joe Lyons, n-a mai fost nevoie decât de o aluzie discretă.

Mi se pare bizar că nu și-au comparat niciodată amintirile din perioada începuturilor. Sunt sigur că pe June ar fi amuzat-o deosebirile. Ele i-ar fi confirmat prejudecățile ulterioare; că Bernard nu e înclinat spre meditație, că ignoră subtilele curente ce compun realitatea pe care pretinde că o cunoaște și o controlează. Totuși, m-am abținut să-i relatez lui June versiunea lui Bernard, sau pe a lui June lui Bernard. A fost decizia mea, nu a lor, să păstrez secretul celor două variante, să le țin separate. Nici unul dintre ei nu putea să creadă că lucrurile stăteau chiar așa și deveneam conștient, în discuțiile noastre, că eram folosit ca purtător de mesaje și impresii. Lui June i-ar fi tihnit să-l cert pe Bernard, în numele ei, pentru concepția lui despre lume, nici mai mult, nici mai puțin, și pentru viața lui agitată, cu conferințe radiodifuzate și relații cu menajera. Lui Bernard i-ar fi plăcut să-i comunice lui June nu numai

iluzoria-i credință că este absolut intact și fără ea, ci și că ține la ea în continuare, în pofida evidentei ei nebanii – în acest mod l-aș fi cruțat de o nouă vizită terifiantă, sau i-aș fi ușurat-o mult pe următoarea Când mă vedea, fiecare se străduia să pescuiască informații, smulgându-mi-le prin lingușiri, ducându-mă cu zăhărelul, de obicei avansând propuneri dubioase, subțire deghizate ca întrebări. Bunăoară, Bernard: o țin sedată în continuare? M-a bârfit non-stop? Crezi că mă va urî o veșnicie? Și June: Ți-a vorbit mult despre doamna Briggs (menajera)? A renunțat la planurile de sinucidere?

Răspunsurile mele erau evazive. N-aveam ce le spune ca să-i mulțumesc și, oricum, puteau să-și telefoneze sau să se întâlnească ori de câte ori doreau. Se înfrâneau, însă, și n-o făceau; asemenea îndrăgostiților tineri și ridicol de mândri, credeau că cel ce solicita o întâlnire dă dovadă de slăbiciune, de o dependență emoțională vrednică de dispreț.

June se trezi din cele cinci minute de moțăiala ca să vadă, așezat lângă patul ei, un bărbat cu început de chelie, cu un blocnotes în mână. Unde anume se găsea? Cine era individul? Ce voia de la ea? Surpriza înfricoșată, crescândă, din ochii ei mi se comunica direct, inhibându-mi reacțiile în așa măsură, încât nu reușeam să găsesc imediat formulele necesare pentru a o liniști, iar când le-am găsit, în sfârșit, m-a apucat bâlbâială Dar nici n-am terminat de vorbit că ea și refacuse. În minte, lanțul causal, era din nou stăpână pe povestea depănată și își amintise că ginerele ei venise cu scopul de a o înregistra.

Își dresse, așadar, glasul:

— Unde rămăsesem?

Amândoi știam că aruncase o privire în hău. În acea vâl-toare a lipsei de noimă în care lucrurile nu aveau nume și nu se legau, iar ceea ce văzuse o înspăimântase. Mai bine zis, ne înspăimântase pe amândoi. Eu, însă, nu puteam recunoaște acest lucru, nu înainte de a-l fi mărturisit ea.

Acum știa exact unde se găsea, așa cum știa și ce avea să urmeze. Dar, în timpul scurtei drame psihologice de după trezirea ei. m-am pomenit că încerc să opun rezistență inevitabilei sugestii pe care eram gata-gata s-o rostesc: „Și ce s-a petrecut a doua zi?” Doream s-o orientez în altă direcție. Ne referiserăm deja de prea multe ori la „a doua zi”. Ascultam o saga de familie, o cronică împovărată de repetiții, nu atât rememorată în detaliu, cât recitată ca o rugăciune învățată pe dinafară. O ascultasem și în Polonia, cu mulți ani înainte, când o cunoscusem pe Jenny. O auzisem destul de des și de la Bernard, chiar dacă el nu fusese martor, în sensul strict al cuvântului. Fusese repovestită de Crăciun, sau cu ocazia altor reuniuni de familie. Din punctul de vedere al lui June, urma să fie porțiunea centrală a scrierii mele, așa cum era și în povestea vieții ei -momentul definitoriu, experiența ce conducea la reformulare, adevărul relevat în lumina căruia toate concluziile trebuiau regândite. Era vorba de o poveste a cărei funcție conta mult mai mult decât acuratețea istorică. Aveam de a face cu un mit, de o forță cu atât mai impresionantă cu cât era prezentat sub formă de documentar. June se autosugestionase că „ziua următoare” explica totul: de ce ieșise din Partid, de ce între ea și Bernard intervenise neînțelegera de o viață, de ce

eliminase raționalismul și materialismul din gândirea sa, din ce pricină ajunsese ea să trăiască așa cum trăise, unde-și dusesese viața, cum gândea.

Ca simplu membru adoptiv al familiei, eram sceptic, dar și intrigat, întorsăturile sunt invențiile povestitorilor și dramaturgilor, un mecanism necesar atunci când viața e redusă la o intrigă, când ea se traduce printr-o intrigă, când dintr-un șir de acțiuni trebuie dedusă o morală, când publicul trebuie trimis acasă cu ceva memorabil în minte, care să-l ajute să înțeleagă evoluția personajului. Să vezi lumina, să descoperi clipa de adevăr, să sesizezi întorsătura evenimentelor; nu-i așa că împrumutăm acest lucru de la Hollywood, sau din Biblie, spre a conferi, retroactiv, sens memoriei noastre supraîncărcate? „Câinii negri” ai lui June, Șezând acolo, la capătul patului, cu carnetul în poală, având privilegiul de a arunca și eu o privire în neantul ei, de a mă împărtăși din vertij, m-am gândit că animalele acelea inexistente ofereau o mult prea mare alinare. O nouă repetare a faimosului episod ar fi dus la un sentiment exagerat de securitate.

Probabil că alunecase în poziția culcat în timpul somnului. Se strădui să se reazeze în capul oaselor, dar încheieturile mâinilor erau lipsite de putere și cearșafurile nu-i ofereau un reazăm solid. Am schițat gestul de a mă ridica să o ajut, dar m-a oprit cu un zgomot ca un mârâit, s-a rostogolit pe o parte ca să stea cu fața la mine și și-a sprijinit tâmpla pe colțul îndoit al pernei.

Am început să vorbesc încet, fram oare răutăcios? Gândul m-a tulburat, dar îi dădusem deja drtrrnii:

— Nu crezi că lumea ar trebui să poată cuprinde atât concepția ta de viață, cât și pe a lui Bernard? Nu e spre binele general dacă unii întreprind călătoriile interioare, în timp ce alții se consacră îmbunătățirii situației dinafară? Nu se naște, mă întreb, civilizația tocmai din diversitate?

Ultima întrebare, retorică, fusese prea mult pentru June. Încruntarea cauzată de concentrarea neutră îi dispăru, înlocuită de un hohot de râs. N-a mai suportat să stea întinsă pe pat. S-a zbătut să se așeze în fund, reușind de data asta, în timp ce-mi vorbea, printre gâfâieli:

— Jeremy, ești o bomboană, dar ce măgării îndrugi! Îți dai prea multă osteneală să fii cumsecade, să fii pe placul tuturor și să-i faci și pe ceilalți să se înghită reciproc... Așa, acum e bine.

Ajunsese, în sfârșit, să stea în capul oaselor, își împreunase, pe cearșaf, mâinile cu pielea tăbăcită, de grădinar, și mă fixa cu veselie malițioasă, abia ținută în frâu. Sau cu duioșie maternă:

— Păi, atunci, de ce nu s-a îmbunătățit situația? În ciuda asistenței sociale gratuite, a automobilelor și televizoarelor, a periutelelor de dinți electrice, tot mai multe în fiecare familie? De ce nu e lumea mulțumită? Nu cumva lipsește ceva, în ciuda atâtor progrese?

Acum că eram luat peste picior, m-am simțit liber să rostesc ceea ce gândeam. Poate că pe un ton exagerat de aspru:

— După tine, lumea modernă este un deșert al spiritului? Chiar dacă acest clișeu ar fi adevărat, care este situația ta proprie, June? Tu de ce nu ești fericită? Ori de câte ori te vizitez, nu pregeți să-mi arăți că ești în continuare supărată pe Bernard. De ce nu renunți la supărare? Ce mai contează acum?

Lasă-l în treaba lui. Faptul că nu-l ierți, că nu-l poți ierta, nu pledează în favoarea metodelor tale.

Mersesem prea departe? În timp ce îi vorbeam, June își îndreptase ochii spre fereastra din celălalt capăt al odăii. Tăcerea era tulburată numai de inspirațiile ei lungi și agonice; după ele, o liniște și mai profundă, urmată de zgomotoasele expirații. Mă privi drept în ochi.

— Ai dreptate. Firește că ai dreptate... (Făcu o pauză, înainte de a găsi puterea să adauge:) Toate chestiile'cât de cât valoroase pe care le-am realizat a trebuit să le fac de una singură. Pe vremea aceea, puțin mi-a păsat. Eram mulțumită -și, fiindcă veni vorba, nu aștept fericire de la viață. Fericirea e ceva ocazional, ca fulgerele vara. Dar mi-am recăpătat liniștea sufletească și în toți anii aceia am avut convingerea că singurătatea îmi pria. Aveam o familie, prieteni, oaspeți. Mă bucuram când soseau, dar și mai mult când plecau. Acum, însă...

Zgândărelile mele o făcuseră să treacă de la amintiri la confesiuni. Am întors o pagină din carnețel.

— Dar când mi s-a comunicat cât sunt de bolnavă și am ajuns aici, să mă închid în mine însămi pentru ultima oară, solitudinea a început să-mi pară cel mai mare eșec. O eroare colosală. Să-ți construiești o viață bună - ce sens are să faci așa ceva de unul singur? Când mă gândesc la anii petrecuți în Franța, parcă îmi suflă un vânt rece în față. Bernard mă crede o tâmpită, una căzută în marasmul misticismului, iar eu îl văd ca pe U'L comisar, cu ochii reci ca de pește, în stare să ne toarne pe toți tiacă și-ar asigura astfel raiul material pe pământ - cel puțin asta-i versiunea care circula printre noi, așa glumeam în familie. Adevărul, însă, este că ne iubim, n-am încetat să ne iubim, suntem obsedați. Ceea ce nu ne-a servit la nimic. N-am izbutit să ne construim o viață. N-am reușit să renunțăm la iubire, dar nici nu ne-am lăsat dirijați de puterea ei. Problema se poate defini ușor, dar n-am defmit-o atunci când era cazul. N-am spus niciodată: uite, asta-i ceea ce simt, cum procedăm de acum încolo? Nu, n-a existat întotdeauna decât confuzie, certuri, discuții despre ce să facem cu copiii, debandadă zilnică, mărirea distanței dintre noi și, până la urmă, țări separate. Nu mi-am găsit liniștea decât închizând ușa după mine. Dacă sunt stăpânită de amărăciune, este pentru că nu m-am putut ierta. Nici dacă aş învăța să levitez la o înălțime de zece metri, nu m-aș putea absolvi de păcatul de a nu fi fost în stare să vorbesc sau să conviețuiesc cu Bernard. Ori de câte ori citesc în ziare despre un nou dezastru social, trebuie să-mi pun întrebarea: de ce să mă aștept ca milioane de necunoscuți cu un conflict de interese să găsească o cale de a conviețui pașnic, când eu n-am fost în stare să încheg nici cea mai simplă convenție socială cu tatăl copiilor mei, cu bărbatul pe care l-am iubit și cu care am rămas căsătorită? Și mai este ceva Dacă îl critic pe Bernard, o fac și pentru că ești tu aici și știu că te vezi cu el din când în când; mai mult - asta n-ar trebui să ți-o spun - îmi amintești de el. Nu nutrești ambițiile lui politice, slavă Domnului, dar aveți amândoi un fel de a fi sec, distant, care mă înfurie, dar mă și atrage. Pe urmă...

Își curmă firul gândurilor și se cufundă mai adânc în perne. Fiindcă știam că se aștepta să reacționez ca și cum mi-ar fi făcut un compliment, m-am simțit obligat de simțul decenței etichetă, să accept ceea ce mi se oferea. În confesiunea ei folosise un cuvânt la care doream să revin cât mai iute. Mai întâi, trebuia însă îndeplinit ritualul micilor politeți.

— Sper că nu te tulbură vizitele mele.

— Din contră, îmi fac plăcere.

— Dar ai să mă avertizezi dacă-ți pun întrebări despre chestiuni prea intime?

— Poți să întrebi despre tot ce vrei.

— N-aș dori să comit vreo gafă...

— Ți-am spus să mă întrebi orice vrei. Dacă nu cred că e cazul să răspund, nu-ți voi răspunde.

Deci, îmi făcea acest serviciu. M-am gândit că știa, cotoroanță vicleană ce era, în ce punct mi se blocase atenția. Aștepta să reiau discuția.

— Spuneai că tu și Bernard erați... ăăă... obsedați unul de celălalt. Te refereai cumva la... atracția fizică?

— Ești un membru tipic al generației din care faci parte, Jeremy. Suficient de bătrân ca vorbele tale să trădeze pudoare. Da, la sex, mă refeream la sex.

Nu mai auzisem niciodată vocabula aceea în gura ei. Cu vocea de crainică a BBC-ului din vreme de război, scurta obraznic vocala, încât pronunța, aproximativ, „six”. Pe buzele ei suna vulgar, ba chiar obscen. Oare din cauză că trebuise să se forțeze să rostească vocabula antipatizată și apoi să o repete, ca să-și reprime dezgustul? Sau avea dreptate? Începeam eu – un produs al anilor șaizeci, deși mereu pudibond când venea vorba de sex – să mă înec cu bucatele de la ospăț?

June și Bernard, obsedați sexual. De vreme ce nu-i cunoscusem decât în ipostaza de bătrâni ostili unul celuilalt, îmi dădea diavolul ghes să-i spun – aidoma unui elev care umple pereții closetului cu blasfemii despre regină – că-mi era imposibil să mi-i imaginez în această ipostază. De spus, însă, am spus:

— Da, cred că înțeleg cum a fost.

— Ba eu cred că nu, îmi replică June, bucuroasă să mă pună la punct. N-ai idee cum erau relațiile noastre atunci.

Pe măsură ce vorbea, imagini și impresii se rostogoleau prin spațiu ca Alice13, sau ca rămășițele pe care le lasă ea în urmă în căderea-i liberă prin pâlnia tot mai largă a timpului: mirosul de praf acumulat într-un birou; coridoare cu zidurile zugrăvite crem sau maro metalizat; obiecte de folosință zilnică, de la mașini de scris la automobile, toate robuste asamblate, grele și vopsite în negru; odăi neîncălzite și proprietărese bănuitoare; tineri de o comică solemnitate în pantaloni largi de flanelă, rozând coada pipelor; mâncăruri necondimentate, neusturoiate, fără suc de lămâie sau vin; răsucirea permanentă a unei țigări între degete, considerată un fel de mesaj erotic -și, pretutindeni, autoritatea, cu directivele ei seci, brutale, într-un jargon latinizant, de pe biletele de autobuz, formulare și panouri pictate de

mână, de pe care degete solitare îți indicau drumul drept prin lumea serioasă, colorată în brun, negru și gri. Ideea mea despre cum fusese pe atunci era ca explozia lentă a unei prăvălioare de mărunțișuri și-mi părea bine că June nu putea s-o perceapă senzorial, pentru că nu găseam în ea nici un locșor pentru obsesiile sexuale.

— Înainte de a-l cunoaște pe Bernard am mai ieșit cu doi, trei băieți tineri, care mi se păreau „destul de drăguți”. Chiar la început, îi duceam acasă, să-i cunoască și părinții și să-și pronunțe verdictul: erau suficient de „prezentabili”? În orice bărbat căutam calitățile unui posibil soț. Așa procedau și prietenele mele, asta era subiectul nostru favorit de conversație. Dorința n-a jucat niciodată un rol prea mare; în orice caz, nu dorința mea. Nu exista decât un soi de jind vag, general, după un bărbat care să-ți fie prieten, după un cămin, un copil, o bucătărie – elemente altminteri inseparabile. Cât despre sentimentele bărbatului, singura problemă care se punea era: câtă libertate să-i dai. Ne cuibăream undeva și trăncăneam despre asta toată ziua. Dacă țineai morțiș să te măriți, prețul pe care îl aveai de plătit era sexul. După cununie, vezi bine. Un târg dur, dar destul de rezonabil. Nu puteai primi totul fără să dai ceva în schimb.

Și, dintr-o dată, totul s-a schimbat. La numai câteva zile după întâlnirea cu Bernard, sentimentele mele... ei bine, credeam că explodez! Îl doream, Jeremy! Sufeream, de-a dreptul. Ceea ce voiam nu era cununia, sau un cămin – îl voiam pe el, pe bărbatul acela. Devenise obiectul fantazărilor mele celor mai sinistre. Nici măcar nu-mi puteam deschide inima, cinstit, în fața prietenelor mele. S-ar fi înspăimântat. Nimic nu mă pregătise pentru una ca asta. Voiam să fac urgent dragoste cu Bernard, dar perspectiva mă înfricoșa. Știam că dacă mi-o va cere, dacă are să insiste, nu-i voi rezista. Era limpede, totodată, că și el căzuse pradă unor sentimente la fel de năvalnice. Nu era genul de bărbat care să facă avansuri, dar înîr-o după-amiază, din anumite pricini pe care le-am uitat, ne-am pomenit sin-guri-singurei în casa părinților unei surate. Socot că și ploaia ce răpaia afară a avut o contribuție. Am intrat în dormitorul rezervat oaspeților și am început să ne smulgem hainele de pe noi. Peste câteva clipe avea să mi se împlinescă visul ce mă chinuia de săptămâni, dar eram nefericită, îngrozită, de parcă aș fi fost târâtă spre eșafod...

Îmi surprinse privirea întrebătoare – Nefericită? Cum adică? – și trase, nervoasă, aer în piept.

— Ceea ce nu știe generația ta – iar a noastră aproape că a uitat – este cât de ignoranți eram pe atunci, ce atitudini bizare aveam față de sex și de toate cele legate de el. Contracepția, divorțul, homosexualitatea, bolile venerice. Era de neconceput să rămâi însărcinată fără să te fi căsătorit, cea mai groaznică nenorocire care ți se putea întâmpla, în deceniile trei și patru, familiile respectabile își încuiau fiicele gravide în ospicii pentru nebuni. Mamele nemăritate erau puse să defileze pe stradă și batjocorite de instituțiile care se presupunea că le ocrotesc. Tinerele mureau pe capete, încercând să-și provoace avorturi. Acum totul pare o idioțenie, dar în epoca aceea era foarte probabil ca o fată însărcinată să creadă că toți ceilalți aveau

dreptate și că ea era nebună și-și merita tratamentul cu vârf și îndesat. Poziția oficială era extrem de aspră, pedepsele deosebit de grele. Nici nu putea fi vorba de vreun sprijin financiar. Mama necăsătorită devenea o paria, o rușine; depindea de organizațiile de caritate răzbunătoare, de grupările de enoriași și așa mai departe. Toate fetele cunoșteam o sumă de povești oribile, adevărate pilde care ne țintuiau pe calea îngustă și dreaptă a virtuții, în momentul acela, exemplele morale n-au mai avut asupra mea nici o putere, dar nu încapem îndoială că mă gândeam numai la damnare cum urcam scările spre cămăruța aia mititică de la mansardă, unde băteau în fereastră vântul și ploaia, întocmai ca azi. Știam, cu toate acestea, că nu voi da înapoi. Eram nefericită că mi se întâmpla așa ceva, dar totodată îmbătată de libertate. Cred că e vorba de o libertate de tipul celei pe care îmi imaginez că o simte criminalul, când se apucă de crimă - chiar dacă gustul ei nu durează. Mă comportasem întotdeauna exact cum se așteptase lumea să mă comport, iar în momentul acela începeam să mă cunosc pe mine, cea adevărată. Pur și simplu trebuia, Jeremy, trebuia să-l îmbrățișez pe bărbatul acela...

Mi-am dres încet glasul.

— Și... ăăă... cum a fost?

N-aveam să primesc nici un credit pentru că-i pusesem lui June Tremaine această întrebare. Jenny n-avea să mă creadă. June hohoti, din nou, scurt. Rareori o văzusem atât de animată.

— Ce surpriză a urmat! Bernard era cea mai neîndemânică dintre creaturi; vărsa mereu băutura din pahar sau se pocnea cu capul de grinda de sus. Era un calvar pentru el să aprindă țigara cuiva. Cred că până la mine nu se mai culcase cu nici o fată. Mi-a dat de înțeles că altfel stăteau lucrurile, dar numai așa, de formă, fiindcă asta era regula la bărbați. Așa că m-am gândit că vom fi doi bieți pui de om. rătăciți împreună în pădure, dar zău că nu mi-a părut rău: voiam să fie a! meu în orice condiții. Ne-am cățărat în patul strâmt, eu chițcăind de groază și emoție și, n-o să-ti vină să crezi, Bernard s-a dovedit a fi un geniu! Îi poți aplica toate atributele dintr-un roman de dragoste - tandru, puternic, priceput și... da, da, inventiv! După ce am terminat, a făcut un gest ridicol. A sărit brusc în picioare, a dat fuga la geam, l-a deschis larg ca să intre furtuna și a rămas în fața lui, gol, înalt, slab și alb, bătându-se cu pumnii în piept și slobozind iodlere, ca Tarzan, în vreme ce în cameră pătrundeau frunze învârtite de vânt. Ce idiotenie! Știi, am râs atât de tare încât am făcut pipi în pat. Am fost nevoiți să întoarcem salteaua. Pe urmă am cules sute de frunze de pe covor. Am dus cearșafurile acasă la mine, într-o pungă de plastic, le-am spălat și, cu ajutorul prietenei mele, le-am întins iarăși pe pat, curate. Ea era cu un an mai mare decât mine și cele văzute au dezgustat-o atât de profund, încât nu mi-a mai adresat o vorbă luni de zile.

Simțind și eu, în sinea mea, ceva asemănător cu sentimentul de libertate iresponsabilă trăit de June cu patruzeci și cinci de ani în urmă, cât pe-aici a fost să pun întrebarea referitoare la mărimea „purtată” de Bernard. Era oare vorba numai de o calomniere ocazională făcută de June, cum reieșea acum? Sau de secretul paradoxal al succesului lui la femei? Sau iarăși, de

vreme ce poseda un corp atât de lung, nu cumva era o simplă eroare de apreciere? Există, totuși, lucruri despre care nu-ți poți descoase soacra; oricum, ea se încrunta deja, străduindu-se să formuleze următoarele propoziții:

— Cam la o săptămână, cred. Bernard a venit în vizită la noi. să-mi cunoască părinții, și sunt convinsă că tot atunci a fost momentul când a răsturnat un ceainic întreg pe covorul nostru Wilton¹⁴. Cu excepția aceluia incident, a avut succes, fiind considerat o partidă perfectă: școală particulară, Cambridge, exact gradul necesar de timiditate în conversația ca cei mai vârstnici, începând de atunci, am dus o viață dublă. Eram tinerii scumpi, care umpluseră de bucurie toate inimile, logodindu-se și așteptând sfârșitul războiului ca să se căsătorească, în paralel, însă, continuam așa cum începuserăm. La Senate House și în alte clădiri guvernamentale găseai câte odăi goale pofteai. Bernard se pricepea să facă rost de chei. Vara, foloseam făgetul de lângă Amersham. Era ca o patimă, o nebunie, o viață secretă. Ne luam deja anumite măsuri de precauție, dar, cinstit vorbind, nici nu mă sinchiseam.

Ori de câte ori discutam despre lumea înconjurătoare, ajungeam la comunism. Comunismul era obsesia noastră numărul doi. Ne hotărâserăm să-i iertăm Partidului prostia manifestată la izbucnirea războiului și să devenim membri de cum se va face pace și vom fi încetat să mai lucrăm în posturile noastre. Marx. Lenin, Stalin, mereu înainte - eram de acord cu toate. Unire perfectă, în cuget și simțiri! Puseserăm temeliile unei utopii private și era doar o chestiune de timp până când toate națiunile lumii aveau să ne urmeze pilda. Lunile acelea ne-au format cu adevărat personalitatea, în spatele tuturor frustrărilor trăite în anii care au trecut, se găsește dorința de a ne întoarce la zilele alea fericite. De cum am început să percepem lumea diferențiat, am simțit că timpul ni se scurge printre degete și n-am mai avut răbdare unul cu celălalt. Orice neînțelegere devenea o întrerupere a ceea ce știam că e posibil - și, curând, totul s-a transformat într-un șir de întreruperi. Până la urmă, timpul chiar s-a terminat, dar amintirile au rămas, acuzatoare; de aceea nu ne putem lăsa în pace unul pe celălalt.

Un lucru pe care l-am învățat în dimineața de după întâmplarea cu dolmenul a fost că am suficient curaj, curaj fizic, ca să mă descurc singură. O descoperire crucială pentru o femeie - cel puțin pe vremea aceea. Poate că a fost și o descoperire fatală, dezastruoasă. Acum nu mai sunt sigură că a fost bine că m-am descurcat fără ajutor. Restul e mai greu de povestit, în special unui sceptic ca tine!

Am deschis gura să protestez, dar mi-a făcut semn cu mâna să tac.

— Și așa am să te mai fac sceptic și altă dată. Încep să obosesc. Va trebui să pleci, curând. Dar, deocamdată, vreau să repet episodul cu visul. Să fiu sigură că l-ai reținut corect.

Făcu o pauză, strângându-și puterile pentru ultimul monolog al după-amiezii.

— Toată lumea crede, știu, că dau prea multă importanță acestui vis - o fată tânără, speriată de moarte de doi dulăi, pe o potecă, la țară. Dar

așteaptă și tu până vine vremea să vezi dacă viața ta a avut vreun sens. Fie vei constata că ești prea bătrân și prea trândav ca să mai faci o astfel de încercare, fie vei proceda ca mine. scoțând un anumit eveniment din context, gășind o explicație banală pentru a lămuri ceva ce. altminteri, ți-ar scăpa – un conflict, o răzgândite, o înțelegere nouă. Nu spun că animalele alea erau altceva decât păreau să fie. In ciuda interpretărilor lui Bernard, nu cred cu adevărat că erau servitorii lui Satan, Câinii Iadului, senine rele trimise de Dumnezeu sau alte bazaconii în care mă pâărăște tuturor că aş crede. Există, totuși, un aspect al acestei istorii asupra căruia nu-i place să insiste. Când vă mai vedeți, cere-i să-ti reproducă ce ne-a spus despre câinii respectivi le Muire de Si. Maurice. Sunt sigură că n-a uitat. Am petrecut o după-amiază lungă pe terasa de la Hotel des Tilleuls. Nu, n-am mitologizat animalele alea. M-am folosit de ele. Mi-au redat libertatea. Am descoperit ceva.

Și-a împins mâna peste cearșaf, înspre mine. N-am reușii să mă conving să întind și eu mâna ca să o prind pe a sa. M-a oprit o rezervă de natură jurnalistică, un fel de idee despre necesitatea neutralității, în vreme ce ea vorbea, iar eu transcriam. cu arabescurile iuți ale stenografiei, mă simțeam imponderabil, cu craniul gol, suspendat, în insecuritatea mea, între doi poli, cel al banalului și cel al profunzimii; nu puteam spune care dintre ei mi se adresa. Jenat, m-am cocârjat și mai tare peste carnet, să nu trebuiască s-o privesc în ochi.

— Am întâlnit Răul și l-am descoperit pe Dumnezeu. O numesc descoperirea mea, dar firește, nu e ceva nou, nu-mi apar ține. Fiecare trebuie s-o facă de unul singur. Oamenii folosesc limbaje diferite pentru a o descrie. Presupun că toate marile religii ale lumii au început în felul ăsta, cu niște indivizi ajunși în contact inspirat cu realitatea spirituală și care au făcut tot posibilul, după aceea, ca să păstreze viu grăuntele de cunoaștere ce le fusese revelat. Cunoaștere care, aproape toată, se pierde în reguli, în ritualuri, în dragostea de putere. Așa sunt religiile. Dar în ultima instanță nici nu contează descrierea, odată ce a fost înțeles adevărul fundamental – că posedăm în noi înșine resurse infinite, potențialul pentru o stare existențială mult mai înaltă, o bunătate...

Toate acestea le mai auzisem, într-o forma sau alta, de la un director de școală cu înclinații spirituale, de la un cleric disident, de la o fostă iubită, întoarsă din India, de la unii predicatori profesioniști californieni, de la niște hippies năuciți de droguri. June m-a văzut foindu-mă pe scaun, dar a continuat fără milă:

— Numește-l cum vrei. Dumnezeu sau Spiritul Iubirii, Atamanul sau Iesus, legile naturii. Ceea ce am văzut în ziua aiași de multe ori de atunci – a fost un abur de lumină colorată în jurul trupului meu. Modul cum ți se înfățișează, însă, nu este relevant. Contează să pătrunzi până în miez, până la ființarea dinlăuntru și pe urmă s-o extinzi și s-o adâncești. Pe urmă s-o proiectezi în afară, înspre ceilalți. Puterea tămăduitoare a iubirii.

Când mă gândesc la ceea ce-a urmat, simt și acum o durere în suflet. Dar n-am mai putut răbda, disconfortul devenise imens. Nu mai puteam s-o aud! Poate că anii de singurătate fuseseră cultura din care se hrănise

scepticismul meu, mijlocul de apărare pe care-l aveam împotriva chemărilor de goarnă la iubire, la perfecționare, la abandonarea sâmburelui de egoism din tine. pe care să-l vezi topit în marea universală a iubirii și bunătații. Acest tip de discurs mă face să roșesc. Mă crispez în fața celor ce vorbesc astfel. Nu-l înțeleg, nu-l recunosc.

Pretextând că-mi amortise piciorul, m-am ridicat, dar prea brusc. Scaunul s-a răsturnat pe spate, lovindu-se cu o pocnitură strașnică de dulap. Tot eu m-am speriat. June mă privea ușor amuzată și am bolborosit o scuză pentru că o întrerupsesem. Ea spuse:

— Știu. Cuvintele sunt ostenite, iar eu la fel. Altă dată ar fi bine dacă ți-aș putea desluși ce cred. Altă dată...

Nu avea putere să se împotrivescă necredinței mele. După-amiaza era pe sfârșite.

Am vrut să-mi cer din nou iertare pentru bătăria mea, dar June îmi acoperi vocea cu a sa Folosea un ton blând, dar se vedea că se simțea jignită.

— Te-ar deranja să clătești ceștile de ceai înainte de plecare? Îți mulțumesc, Jeremy.

La chiuveță, întorcându-i spatele, am auzit-o oftând, cum se cufunda și mai adânc în pat. Ramurile copacilor se mai zbăteau în vânt, afară. M-a străbătut un junghi de plăcere la gândul că voi regăsi lumea, că voi lăsa vântul de apus să mă împingă din spate până la Londra, că voi trece din trecutul ei în prezentul meu. Ștergând farfuriile și ceștile și așezându-le la loc, pe poliță, încercam să formulez o scuză mai eficace pentru impolitețea mea. Sufletul, viața de apoi, universul plin de sens; tocmai alinarea adusă de credința vie în asemenea lucruri mă durea cel mai tare. Convingerea și interesul personal se împleteau prea strâns. Dar cum să i-o spun? Când m-am întors spre ea, închisese ochii și respira superficial, dar ritmic.

Nu adormise, totuși. Pe când îmi recuperam servieta de pe pat, șopti, fără să ridice pleoapele:

— Doream să-mi mai recapitulez o dată visul.

Era notat în carnet, visul acela scurt, din pre-somn, care o obseda de patruzeci de ani: doi dulăi fug pe o cărare ce intră în chei. Cel mai mare lasă în urmă o dâră de sânge, perfect vizibilă pe pietrele albe. June știe că primarul satului din apropiere nu și-a trimis oamenii să pindă animalele. Căinii coboară în umbra aruncată de stânci înalte, intră în desiș și reapar pe partea cealaltă. Li vede iarăși, la celălalt capăt al cheilor, urcând muntele, și, deși se îndepărtează de ea, acum survine momentul de teroare care o face să tresalte: intuiește că se vor întoarce. Li dau toate asigurările:

— L-am transcris.

— Nu uita că visul apare când sunt încă pe jumătate trează.

— Îi văd aievea, Jeremy.

— Nu voi uita.

Dădu din cap, cu ochii tot închiși.

— Te descurci dacă nu te conduc?

Aproape o glumă, o ironie bolnăvicioasă. M-am aplecat deasupra patului, am sărutat-o pe obraz și i-am șoptit la ureche:

— Cred că mă descurc.

Pe urmă am străbătut camera în vârful picioarelor și am ieșit pe coridor; pășind pe covorul cu 'nvârtejiri galbene și roșii, m-am gândit, ca totdeauna când plecam de la ea. că fusese, poate, ultima noastră întâlnire.

De data asta, chiar a fost.

June a murit după alte patru săptămâni, „liniștită, în somn”, după cum o asigurase pe Jenny asistenta medicală care o sunase ca să-i anunțe vestea. N-am crezut că lucrurile se întâmplaseră chiar așa, dar am preferat să nu ne exprimăm îndoiala.

A fost înmormântată în cimitirul satului, lângă Chestnut Reach. Ne-am dus cu mașina, cu copiii și doi dintre nepoți, și l-am luat și pe Bernard. Călătoria a fost obositoare. Era cald, stăteam înghesuiți în automobil, iar pe autostradă, unde circulația era intensă, se făceau reparații. Bernard stătea în față și a tăcut tot timpul. De câteva ori și-a acoperit chinul cu palmele, o secundă sau două. Cel nu i mult timp. Însă, a privit fix înainte. N-am observat vreo lacrimă. Jenny ședea în spaie. cu bebelușul în poală. Lângă ea, copiii discutau despre decesul din familie, îi ascultam neputincioși, incapabili să imprimăm un alt curs conversației. Alexander, băiețelul nostru de patru ani. era oripilat de ideea că intenționam s-o punem pe bunica – pe care o iubea mult – într-o cutie de lemn, s-o coborâm într-o groapă, în pământ și s-o acoperim cu țărână.

— N-o să-i placă, a zis convins.

Harry, verișorul lui de șapte ani, știa cum stăteau lucrurile.

— E moartă, prostule. Moartă și rece ca piatra Nu simte nimic din ce i se întâmplă.

— Și când o să se-ntoarcă?

— Niciodată. Dacă ai murit, nu te mai întorci.

— Dar ea când o să se-ntoarcă?

— Niciodată, niciodată, niciodată. E în rai, prostovane.

— Când se întoarce? Bunicule? Când, bunicule?

A fost o ușurare că venise atâta lume la înmormântare, într-un loc așa de îndepărtat. Zeci de mașini erau parcate pe iarbă, în diferite unghiuri, de-a lungul drumului ce venea de la biserică în stil normand. Văzduhul se vălurea deasupra capotelor înfierbântate. Eram în faza când abia începusem să frecventez regulat înmormântările, limitate deocamdată la trei ceremonii seculare pentru prieteni morți de SIDA. Slujba anglicană de astăzi îmi era mai bine cunoscută, de la cinematograful. Ca un mare monolog shakespearian. orația funebră, din care ini-au rămas înfipte în memorie fragmente, era o înșiruire de excelente figuri de stil, titluri de cărți, cadențe sumbre care-ți trimiteau fiori de viață pe șira spinării – pură. Il observam pe Bernard. Se postase în dreapta preotului, brațele îi atârnavă drept în jos și se uita fix înainte, ca în mașină, stăpânindu-și perfect emoția.

După slujbă, l-am văzut că se desprinde de grupul de vechi prieteni ai lui June și se plimbă agale printre pietrele de mormânt, oprindu-se, ici, colo,

ca să citească vreo inscripție, în drum spre o lisă mare. S-a oprit în umbra copacului, sprijini-nindu-se cu coatele de zidul cimitirului. Mă îndreptam spre ci, ca să-i spun puținele propoziții stângace pe care le pregătisem numai pe jumătate, când l-am auzit strigând numele lui June pe deasupra zidului. M-am apropiat și am văzut că suspina, își apleca înaintea trupul filiform, pe urină și-! îndrepta. Se legăna lin în umbra tisei, plângând. M-am răsucit pe călcâie, simțin-du-mă un intrus, și m-am grăbit să fac cale întoarsă, trecând pe lângă cei doi muncitori care aruncau pământ în groapă și iuțind pasul, ca să ajung din urmă mulțimea vorbăreață. Tristețea îndoliatei adunări se risipea în aerul estival, pe măsură ce grupul șerpuaia afară din cimitir, pe lângă drum, pe lângă mașinile garate, îndreptându-se spre o porțiune de teren cu iarba netun-să, în centru] căreia se ridica un cort mare, crem, cu prelata de la intrare răsucită în sus, din cauza căldurii, în spatele meu, pământul uscat și pietricelele scrâșneau sub lopețile groparilor. În față, scena pe care probabil și-o imaginase June: copii hâr-jonindu-se în jurul frânghiilor de ancorare, chelneri în jachete albe, scrobite, servind băuturi reci din spatele meselor rudimentare așternute cu cearșafuri și. deja, primii invitați, o tânără pereche, pășind înlănțuiți pe peluza verde.

Partea a doua: BERLIN.

După mai puțin de doi ani, într-o dimineață de noiembrie, trezit la ora șase și jumătate, am descoperit-o lângă mine, în pat, pe Jenny. Lipsise zece zile: fusese plecată la Strasbourg și la Bruxelles și se întorsese acasă noaptea târziu. Ne-am rostogolit unul spre celălalt, într-o îmbrățișare molatică. Regăsirile minore, ca aceasta, se numără printre plăcerile domestice cele mai rafinate. O percepeam, în același timp. ca pe o prezentă cunoscută și ca pe o noutate – cât de ușor ne obișnuim să dormim singuri în pat își ținea ochii închiși și pe buze avea un zâmbet abia schițat, potrivindu-și obrazul în spațiul de sub clavicula mea, un locșor care s-ar fi zis că luase, dc-a lucgu! anilor, forma capului ei. Aveam la dispoziție cel mult o oră, probabil mai puțin, înainte de a se deștepta copiii și de a o descoperi – o plăcere cu atât mai mare pentru ei. cu cât preferasem să le dau informații vagi despre întoarcerea lui Jenny. nefiind sigur că va prinde ultimul avion. Am întins mâna ca să o strâng, ușor, de fese. Palma ei s-a târât, ca fulgul, pe burta mea. Am căutat umflătura urâtă de la baza palmei, de unde-i fusese amputat al șaselea deget, imediat după naștere. Tot atâtea degete, obișnuia să spună maică-sa, câte picioare are o insectă. După alte câteva minute, între care s-a interpus, poate, și o scurtă moțăiala, am început să facem dragoste, în felul acela amical care este un privilegiu, dar și un compromis, al vieții matrimoniale.

Plăcerea împrăștia tot mai mult amorțeala somnului și tocmai începusem să ne mișcăm mai viguros, unul de dragul celuilalt, când telefonul de pe noptieră se puse pe zbârnâit. Ar fi trebuit să ne amintim să-l scoatem din priza. Am schimbat o privire. Fără cuvinte, am căzut de acord că era încă suficient de devreme pentru a considera un apel telefonic ceva ieșit din comun, probabil o urgență.

Cel mai probabil era că ne suna Sally. De două ori venise să locuiască la noi și încordarea produsă în relațiile de familie fusese mult prea mare ca să încercăm s-o mai reținem. Cu câțiva ani înainte, când avea douăzeci și unu de ani, se măritase cu un bărbat care o brufftuluse și o abandonase, cu copil cu tot. Doi ani mai târziu, legea stabilise că Sally, fiind prea violentă, nu era aptă să crească un copil, așa că băiețelul ei avea acum părinți adoptivi. După câțiva ani, își biruise dependența de alcool, dar numai pentru a încheia un al doilea mariaj catastrofal. Locuia acum într-un cămin, la Manchester. Jean, mama ei, decedase, iar Sally nu putea conta decât pe noi pentru a găsi afecțiune și sprijin. Bani nu ne cerea niciodată. Nu reușeam să mă debarasez de ideea că eram singurul vinovat de nefericirea nepoțelei mele.

Cum Jenny stătea pe spate, iar eu peste ea, m-am întins eu după receptor. Dar nu Sally era, ci Bernard, care apucase deja să rostească o jumătate de propoziție. De fapt, nici nu vorbea, ci gafă ia, așa i se băteau cuvintele la gură. În fundal, se auzeau voci comentând însuflețit ceva. Înlocuite prompt de o sirenă de poliție. Am încercat să-l opresc, strigându-l pe nume. Primul lucru inteligibil pe care l-am auzit roșindu-l a fost:

— Jeremy, mă auzi? Mai ești la aparat?

Am simțit că mi se chircește penisul ulăur^ru! fiicei lui Bernard. M-am străduit să păstrez un ton normal:

— Bernard, n-am priceput o iotă. Mai zi o dată, dar, te rog, încet!

Jenny îmi făcea semne să-i dau receptorul. Numai că Bernard își reîncepuse relatarea. Așadar am clătinat din cap și mi-am înfipt privirea în pernă.

— Aprinde radioul, băiete dragă. Sau, și mai bine, televizorul. Trec ca râurile revărsate. Sa nu-ți vină să crezi...

— Bernard, cine prin ce trece?

— Ți-am spus. Se dărâmă Zidul. Greu de crezut, dar văd cu ochii mei, cei din Berlinul de Est vin încoace...

Primul gând, egoist, a fost că nu mi se cerea să mă agit. Nu era nevoie să sar din pat și să plec în lume, să fac ceva folositor. L-am promis lui Bernard că-l voi suna mai târziu, am pus receptorul în furcă și i-am comunicat vestea lui Jenny.

— Uluitor.

— Incredibil.

Făceam tot posibilul să ținem importanța deplină a știrii cât mai departe de noi, întrucât nu aparțineam încă lumii, comunității convulsionate a oamenilor complet îmbrăcați. Era în joc un principiu important: viața particulară mai presus de toate. Așa că ne-am reluat dezmierdările. Dar vraja se risipise. Prin semiîntinericul matinal al dormitorului nostru treceau, ovaționând, mulțimi. Ne aflam, amândoi, altundeva, în cele din urmă, Jenny sparse tăcerea, propunând:

— Hai jos, să vedem și noi.

Am rămas în picioare în living, în halate de casă, cu cești de ceai în mână, zgâindu-ne la televizor. Ni se părea inadecvat să ne așezăm. Est-berlinezii, în hanorace de nailon și jachete de jeans prespălate, treceau,

împingând cărucioare sau ținându-și copiii de mână, în șir indian prin dreptul punctului de control¹⁵, necontrolați. Camera de filmare se balansa, strecurându-se indiscretă cât mai aproape de oamenii ce-și deschideau larg brațele, ca să se îmbrățișeze. O femeie cu obraji scăldați în lacrimi, având o înfățișare spectrală în lumina reflectorului TV fixat asupra ei. Își rășchira ambele palme, încercă să vorbească, dar avea un nod prea mare în gât ca să poată rosti cuvinte. Pâlcuri de vest-berlinezi aplaudau și băteau voioși darabana pe acoperișul fiecărui caraghios de Trabant suficient de îndrăzneț pentru a-și croi drum spre libertate. Două surori se strângeau tare în brațe și nu voiau să se despartă ca să răspundă întrebărilor reporterului. Pe Jenny și pe mine ne-au podidit lacrimile, iar când copiii au dat buzna în cameră, să-i ureze bun venit mamei, mica noastră dramă a regăsirii, cu îmbrățișările și ghemuielile de pe covor, căpătă un plus de emoție datorită evenimentelor fericite de la Berlin, făcând-o pe Jenny să dea cale liberă unui torent de plâns neprefăcut.

După o oră, Bernard telefona din nou. Trecuseră deja patru ani de când începuse să mi se adreseze cu „băiete dragă”: de când devenise membru al Clubului Garrick, presupuneam. Atât de enormă era, susținea Jenny, distanța parcursă de e] de la „tovarășe”.

— Băiete dragă, vreau să ajung la Berlin cât mai curând posibil.
— Bună idee, i-am replicat pe loc. Ar trebui să pleci numaidecât.
— Rezervările se plătesc cu pulbere de aur. Toată lumea dorește să plece. Am reținut două locuri la zborul de diipă-a-miază. Trebuie să reconfirm într-o oră.

— Bernard. dar eu sunt pe cale să plec în Franța.
— Fă și tu o diversiune. E un moment istoric.
— Te sun mai târziu. Jenny fierbea:
— Nu poate răbda să nu meargă să vadă cum se corectează Marea lui Greșeală. Are nevoie de cineva ca să-i care bagajele.

Dacă așa se punea problema, eram gata să spun nu. Dar, la micul dejun, ațâțat de triumfalismul metalic revărsat peste noi din televizorul alb-negru, amplasat în echilibru fragil lângă chiuveta din bucătărie, am început să simt că nu mai am stare. că am nevoie de o aventură, după atâtea zile de îndeletniciri casnice. Televizorul slobozi încă un răcnet miniatural, dându-mi senzația că sunt un băietei căruia nu i se deschideau porțile stadionului în ziua când se juca Marea Finală. Istoria se întâmpla în lipsa mea.

După ce i-am trimis pe copii la grădiniță și la școală, am redeschis discuția cu Jenny. Ea era bucuroasă că se întorsese acasă. Trecea dintr-o odaie în alta, cu telefonul fără cordon mereu la îndemână, ocupându-se de plantele de interior, veștejite sub îngrijirea mea.

— Du-te, mă îndemnă ea. Nu te lua după mine. eu sunt geloasă. Dar nu pleca până nu termini ce-ai început.

Cel mai bun aranjament posibil. Ani schimbat traseul zborului spre Montpellier, ca să treacă prin Berlin și Paris și am confirmat rezervările făcute de Bernard. Apoi i-am telefonat lui Giinter, prietenul meu de la Berlin, să-l întreb dacă putem sta la el în apartament. L-am sunat pe Bernard, sa-i spun

că o să trec să-l iau cu taxiul, la ora două. Mi-am anulat întâlnirile, am lăsat câteva instrucțiuni și mi-am făcut bagajul. La TV se arăta o coadă de o jumătate de milă: est-berlinezi așteptând la intrarea unei bănci să capete suta de Deutschmarks. M-am întors cu Jenny în dormitor, să mai stăm împreună un ceas. după care ea a plecat în fugă la o întâlnire. M-am așezat, tot în halat de casă, la masa din bucătărie și am luat un dejun devansat, constând din resturi încălzite de la masa de ieri. Televizorul portabil arăta că se spărseseră noi breșe în Zid. Oameni de pe toată planeta se îndreptau spre Berlin. Se pregătea o chermезă pe cinste. Ziariștii și echipele televiziunilor nu mai găseau camere libere la hotel, întors la etaj. stând sub jetul dușului, învigorat și cu mintea clară după actul sexual, răcnind, în italiană, ariile din Verdi pe care mi le mai aminteam, mă felicitam pentru viața bogată în evenimente și interesantă pe care o trăiam.

Cam după o oră și jumătate, ceream taxiului să stea pe Addison Road și urcam în fugă scările până la apartamentul lui Bernard. Mă aștepta în picioare, în dreptul ușii deschise dinspre palier, cu pardesiul și pălăria în mână și cu valizele alături, pe podea. Se convertise recent la punctualitatea aferată caracteristică vârstei înaintate, precauție necesară pentru a compensa o garantată inacuratețe a memoriei. L-am ridicat eu valizele -Jenny avusese dreptate - și tocmai voiam să trag ușa spre noi, ca să o închid, când l-am văzut că se încruntă și ridică arătătorul:

— O ultimă privire.

Am pus jos bagajele și am intrat după el, la timp ca să-l surprind înhățând cheile și pașaportul de pe masa din bucătărie. Le ridică să mi le arate, cu o privire tip „ți-am spus eu”, ca și cum eu aș fi fost cel care le uitase, iar lui i se cuveneau felicitările.

Mai călătorisem și altă dată cu Bernard în taxiuri londoneze. Genunchii aproape că îi atingeau peretele despărțitor. Eram încă în viteza întâi, abia ne desprindeam de bordură, iar Bernard își făcuse un slativ din degete, sub bărbie, și începuse:

— Adevărul este...

Vocea lui nu avea sacadarea războinică, de mandarin, a glasului lui June; în schimb, era ușor pițigăiată și ultraprecisă în enunțare, semănând poate cu ceea ce trebuie să fi fost vocea lui Lytton Strachey¹⁶, sigur cu a lui Malcolm Muggeridge¹⁷. Îți amintea de felul de a vorbi a! galezilor educați. Dacă nu-l cunoștea! pe Bernard și nu-ți era simpatic, era posibil să ți se para afectată.

— Adevărul este că unificarea Germaniei era inevitabilă. Rușii or să-și zăngăne săbiile, franțujii vor da din mâini, britanicii vor mormăi „hm” și „ah”. Dumnezeu știe ce-or să vrea americanii, ce le convine mai mult. Nici unul nu contează. Nemții se vor uni fiindcă așa vor și au prevăzut asta în constituție, așa că nu-i poate opri nimeni. Preferă să-o facă mai repede, nu mai târziu, fiindcă nici un cancelar întreg la minte n-o să scape ocazia, lăsând succesului său gloria. Și o să se realizeze așa cum vor federalii, fiindcă ei plătesc.

Avea darul de a-și prezenta opiniile ca pe niște adevăruri ferm stabilite, iar certitudinile sale nu erau lipsite de putere de insinuare. Eu eram dator să prezint un alt punct de vedere, fie că eram convins sau nu. Stilul de conversație particulară a lui Bernard se structurase pe parcursul multor ani de dezbateri publice. O rundă cinstită de discuție în contradictoriu avea să scoată adevărul la lumină, în vreme ce ne îndreptam spre Heathrow i-am replicat, îndatoritor, că nu este exclus ca rede-giștii să se fi atașat de unele caracteristici ale sistemului lor și să fie, din această pricină, dificil de asimilat; că Uniunea Sovietică are sute de mii de ostași în RDG; prin urmare, poate influența deznodământul, dacă o dorește; ca, din punct de vedere economic și practic, s-ar putea să fie nevoie de mulți ani pentru ca mariajul dintre cele două sisteme să funcționeze.

El mă aproba, dând satisfacut din cap. Continua să-și proptească bărbia pe degetele împletite și aștepta, răbdător, să termin, ca să-mi poată purica argumentele. Metodic, le-a luat pe rând. Enorma mișcare populară împotriva Republicii Democrate Germane atinsese punctul în care era prea târziu să descoperi că mai dănuiesc unele atașamente față de acel stat, altfel decât sub forma nostalgiei. Uniunea Sovietică nu mai avea nici un interes să-și țină sub control sateliții. Nu mai era o supraputere decât din punct de vedere militar și avea nevoie, ca de aer, de bunăvoința Occidentului și de banii Germaniei Federale. Cât despre dificultățile practice ale realizării unificării, ele puteau fi rezolvate ulterior, după ce mariajul politic îi va fi asigurat cancelarului o mențiune în manualele de istorie și o bună șansă de a câștiga următoarele alegeri, prin voturile a milioane de alegători noi și entuziaști.

Bernard nu se putea opri din vorbit și nu părea conștient de faptul că taxiul nostru staționa deja la intrarea terminalului. M-am aplecat în față, să plătesc cursa, în timp ce el îmi combătea, cu lux de amănunte, cel de al treilea argument. Șoferul s-a răsucit în scaun și a deschis geamul despărțitor glisant, ca să asculte. Era un tip de vreo cincizeci de ani, complet chel. cu o față ca de bebeluș, parcă modelată din cauciuc, și cu ochi mari, de un albastru fluorescent strălucitor, care te priveau direct.

Când s-a oprit Bernard. a început el:

— Bine, și după aia. amice? Fritz-ii or să-nceapă iar să se dea mari. Atunci să vezi cum reîncep problemele...

Bernard clipi, agasat, auzindu-l că vorbește, și-și căută pe bâjbâite bagajul. Repercusiunile unificării Germaniei erau, probabil, următorul subiect pe care intenționa să-l abordeze, dar, în loc să se lase provocat, să vorbească amabil, fie și numai un minut cu șoferul, el părea stânjenit și se chinuia să se dea jos din mașină.

— Și cum e cu stabilitatea? întrebă taximetristul. Cum rămâne cu echilibrul de forțe? La Răsărit avem Rusia, ducându-se pe apa sâmbetei, și toate țărișoarele alea, Polonia și celelalte, vârate până-n gât în căcat cu datoriile lor și alte cele...

— Da, da, ai dreptate, situația este îngrijorătoare, recunosc Bernard, simțindu-se acum în siguranță pe trotuar. Jeremy, nu cumva să pierdem avionul.

Dar șoferul deschisese și geamul de la portieră:

— În Vest, avem Marea Britanic, care nu prea joacă pe teren european, ce ziceți? Își are încă limba înțepenită în curul american, dacă-îni permiteți. Așadar, mai rămân franțujii. Iisuse Christoase, franțujii!

— La revedere și mulțumim, intona Bernard, gata să-și care propriile valize, numai să poată pune o distanță cât de mică între el și șofer.

L-am ajuns din urmă în fața ușilor automate ale terminalului. A pus jos sacoșa în fața mea și și-a frecat mâna dreaptă cu stânga, zicând:

— Pur și simplu nu suport să fiu luat la întrebări de taxi-metriști!

Înțelegeam ce simte, dar eram și de părere că se sclifosește prea mult când își alege interlocutorii.

— Nu mai știi să te porți cu vulgul.

— Niciodată n-am știut, băiete dragă. Eu sunt un om al ideilor.

La o jumătate de ceas după decolare, am închinat pentru „libertate” cu șampania comandată de la căruciorul cu băuturi. Pe urmă. Bernard reveni la problema științei comunicării cu masele.

— June o avea. Se înțelegea de minune cu oricine. Ea ar fi putut discuta cu taximetristul. Surprinzător, pentru una care a sfârșit ca o schimnică. Era, recunosc, o comunistă mult mai autentică decât mine.

În zilele acelea, orice menționare a numelui lui June îmi declanșa în suflet un mic fior de vinovăție. De la decesul ei din iulie 1987 nu mai lucrasem deloc la cartea de memorii pe care se presupunea că o voi scrie, afară de punerea în ordine a notițelor și depozitarea lor într-un clasor. Treburile mele personale (conduc o mică editură, specializată în manuale), viața de familie, o schimbare de domiciliu anul trecut – toate aceste scuze obișnuite nu mă făceau să mă simt mai bine. Poate că excursia în Franța, revederea bergeri-ei și a celor asociați cu ea aveau să-mi dea un imbold. Mai erau și unele lucruri despre care doream să-l descos pe Bernard.

— Nu cred că June ar fi luat asta drept un compliment. Bernard ridică paharul de plastic, ca să îngăduie luminii solare ce inunda avionul să se refracte în șampanie,

— Nimeni n-ar lua-o drept un compliment, în zilele astea. Dar a fost o vreme când se bătea ca o tigroaică pentru Cauza.

— Până la cheile de la de Vis.

Știa că încercam să extrag informații. Lăsându-se pe spate, zâmbi, fără să mă privească.

— Am trecut la „viața și activitatea”?

— E timpul să mă ocup mai serios de treaba asta.

— Ți-a povestit vreodată cum ne-am certat? În Provence, când ne întorceam din Italia, cu cel puțin o săptămână înainte de a ajunge la chei?

— Nu-mi amintesc să-mi fi spus ceva

— Ne aflam pe un peron de gară, lângă un orașel al cărui nume îmi scapă. Așteptam cursa locală, să ne ducem la Arles. Gara nu avea acoperiș, de fapt nu era decât o haltă și se găsea într-o stare de plâns. Sala de așteptare arsese într-un incendiu. Arșiță, nici urmă de umbră, nici un loc de

șezut. Eram obosiți, iar trenul întârzia în jur. nici țipenie. Condiții perfecte pentru primul nostru scandal matrimonial.

La un moment dat, am lăsat-o pe June să păzească bagajele, ca să mă plimb de-a lungul peronului – știi și tu cum faci când trece greu timpul – chiar până la capăt. Era o porcărie de peron. Cineva vărsase pe el un butoiăș de smoală sau de vopsea Pietrele de pavaj erau dislocate și printre ele ieșiseră buruieni, veștejite de căldură. La capăt, departe de șine, o tufă de arbutus reușise, ca printr-un miracol, să înflorească frumos. Tocmai îl admiram, când am observat ceva mișcându-se pe o frunză. M-am apropiat și, ce să vezi, o libelula; o insectă roșcovană, cu zbor de săgeată, *sympetrum sanguineum*, un bărbătuș, înțelegi, de un roșu strălucitor. Insectele astea nu-s, propriu-zis, rare, dar exemplarul era neobișnuit de mare.

Surprinzător, dar am reușit s-o prind în căușul palmelor și m-am întors în fugă pe peron până la June, pe care am rugat-o s-o țină în mână până mi-am căutat trusa de călătorie în sacoșă. Am deschis-o, am scos sticla pentru omorât insecte și am rugat-o pe June să-mi dea creatura. Ea își ținea încă mâinile împreunate, uite-așa, dar mă privea cu o expresie ciudată, ca de groază, pe față. M-a întrebat: „Ce ai de gând să faci?” și i-am răspuns: „S-o duc acasă”. June n-a făcut nici un pas spre mine. A zis: „Vrei să spui c-ai s-o omori”. „Bineînțeles, i-am răspuns. E o frumusețe.” în momentul ăsta a devenit rece și logică: „Adică, o s-o ucizi fiindcă e o frumusețe.” June, după cum știi, a crescut la țară și niciodată nu și-a făcut vreun scrupul din a omori șoareci, șobolani, gândaci de bucătărie, viespi – tot ce o supăra, de fapt. Era al dracului de cald și n-am socotit că ar fi momentul să pornim o dezbatere etică despre drepturile insectelor. „June, tot ce te rog este să mi-o dai.” Poate că aveam o voce prea aspră. S-a îndepărtat cu o jumătate de pas și mi-am dat seama că era gata să lase libelula să zboare. Am zis: „June, doar știi cât de mult înseamnă asta pentru mine. Dacă-i dai drumul, n-am să te iert niciodată”, în sufletul ei se dădea o luptă, eu am repetat ceea ce-i spuseseam și atunci s-a apropiat de mine, extrem de posomorâtă, a transferat libelula în mâinile mele și m-a privit cum o pun în sticlă și bag sticla în trusă. N-a scos o vorbă până mi-am vârât trusa în valiză, după care, poate fiindcă se învinovățea că nu dăduse drumul insectei, a izbucnit cu o furie uluitoare.

Căruciorul cu băuturi se apropia din nou și Bernard se opri din povestit pentru a hotărî că nu e cazul să mai comande încă o șampanie.

— Ca cele mai strașnice certuri, și a noastră a parcurs rapid drumul de la particular la general. Atitudinea mea față de biata viețuitoare era tipică pentru atitudinea pe care o aveam față de o mulțime de alte lucruri, inclusiv față de June. Rece, abstractă, arogantă. Nu dădeam niciodată nici cel mai mic semn de emoție și nu-i îngăduiam nici ei să dea. Se simțea tot timpul măsurată, analizată, avea sentimentul că face parte din insectarul meu. Nu mă interesau decât abstracțiile. Pretindeam că iubesc „creația”, cum o numea ea, dar, de fapt, nu voiam decât s-o controlez, să storc din ea viața, să o cataloghez, s-o clasific pe coloane. Politica pe care o făceam era un argument în plus. Nu nedreptatea mă supăra, ci neorânduiala. Eram atras atât de mult nu de fraternitatea oamenilor, ci de organizarea lor. Urmăream

realizarea unei societăți perfect organizate, ca o cazarmă, justificată de principii științifice. Stăteam acolo, în dogoarea feroce a amiezii, și ea țipa la mine: „Te doare-n cot de clasa muncitoare! Nu vorbești cu reprezentanții ei niciodată! Habar nu ai cum sunt! De fapt, îi antipatizezi. I-ai vrea aliniați în rânduri perfecte, ca porcăriile tale de insecte!”

— Și tu ce-ai spus?

— Mai nimic, la început. Știi că nu suport să mă dau în spectacol, îmi repetam întruna: m-am însurat cu fata asta splendidă, care mă urăște. Doamne, ce greșeală! Mai târziu, fiindcă trebuia să-i dau o replică, mi-am construit o apărare a hobby-ului meu. I-am explicat că majoritatea semenilor noștri sunt, din instinct, oripilați de lumea insectelor și că entomologii sunt singurii care îi acordă atenție, îi studiază legile și ciclurile de viață, singurii cărora, în general vorbind, le pasă de ea. A da insectelor un nume, a le clasifica pe grupe și subgrupe este o parte importantă a respectivei activități. Dacă înveți cum să dai un nume unei părți a universului, înveți să iubești acea parte. Moartea câtorva exemplare este {relevantă, față de câștigul general. Chiar și la speciile rare, populațiile de insecte sunt uriașe ca număr. Din punct de vedere genetic, toate sunt clone, deci nu are sens să vorbești de indivizi, cu atât mai puțin de drepturile acestora. „Poftim, iar începi, m-a întrerupt June. Nici măcar nu vorbești cu mine. Ții o prelegere.” Din momentul acela, am început să mă înfierbânt. Cât despre convingerile mele politice, am continuat, da, era adevărat, îmi plăceau ideile și ce era rău în asta? Alții n-aveau decât să fie de acord cu ele, să le conteste sau să le repudieze. Era adevărat, mă simțeam stânjenit în sânul clasei muncitoare, ceea ce nu însemna, totuși, că-i uram pe reprezentanții ei. Era absurd să fiu acuzat de așa ceva și pe ei, dacă nu se simțeau în largul lor în prezența mea. Cât despre sentimentele față de ea, era adevărat, nu eram prea romantic din fire, dar asta nu presupunea lipsa emoțiilor; pur și simplu fusesem educat în felul acesta și, dacă voia neapărat să știe, o iubeam mai mult decât putea ea să-și închipuie și cu asta, basta; dacă nu i-o spusese destul de des, ei bine, îmi părea rău, dar aveam să i-o spun zilnic în viitor, dacă așa socotea ea că era bine.

Pe urmă, s-a petrecut ceva extraordinar. Mai bine zis, s-au întâmplat două lucruri dintr-o dată. Tocmai când pledam în felul acesta, trenul nostru a intrat în gară, cu larmă mare de fierărie, învăluit în abur și fum și în clipa când s-a oprit, June și-a aruncat brațele în jurul gâtului meu și m-a anunțat că era însărcinată și că faptul că ținuse o mică insectă în mână o făcuse să se simtă răspunzătoare nu doar față de ființa ce-i creștea în pântec, ci față de tot ce viețuiește, că păcătuse enorm lăsându-mă să ucid libelula și era sigură că natura se va răzbuna: copilului nostru i se va întâmpla ceva groaznic. Trenul s-a pus în mișcare, iar noi continuam să stăm pe peron, înlănțuiți. Simțeam nevoia să dansez în jurul ei de bucurie, dar, idiotul de mine, preferam să-i explic teoriile lui Darwin. străduindu-mă s-o liniștesc, spunându-i că în structura universului pur și simplu nu exista loc pentru tipul de răzbunare de care vorbea, că pruncului nostru nu i se poate întâmpla nimic...

— De Jenny e vorba.

— Sigur că de Jenny.

Bernard apăsă pe butonul de apel de deasupra capului și-i comunică însoțitoarei de bord că se răzgândise și că doream, totuși, șampanie. Când am primit-o, am ridicat paharele pentru - aveam impresia - nașterea iminentă a soției mele.

— După ce mi-a dat această veste, n-am mai avut răbdare să așteptăm trenul următor, așa că ne-am dus pe jos în oraș -de fapt, nu era decât un sat mai mare, îmi pare rău că nu-mi amintesc numele - unde am căutat unicul hotel și am luat o cameră imensă la etajul întâi, cu podele ce scârțâiau și cu un balcon ce dădea spre o piațetă. Un loc ideal, unde ne-am dorit întotdeauna să ne întoarcem. June îi cunoștea numele; eu n-am să-l mai aflu niciodată. Am rămas acolo două zile, ne-am sărbătorit moștenitorul, ne-am trecut viețile în revistă, am croit planuri de viitor, ca o pereche proaspăt căsătorită. A fost o împăcare splendidă - abia dacă am mai ieșit din cameră.

A venit însă o seară când June a adormit devreme, iar eu nu-mi puteam găsi locul. M-am plimbat în jurul piațetei, am băut vreo două pahare într-un local. Cunoști sentimentul pe care îl ai când te pomenești din nou singur după ce ai avut cu cineva o relație intensă, ore în șir. Parcă ai fi fost într-un vis, din care te trezești. Am stat la o masă de pe trotuar, la un bar, privind câțiva jucători de boule. Căldura serii era sufocantă și aveam pentru prima oară ocazia să răsucesc în minte câteva din spusele lui June de la gară. Mi-am dat toată silința să-mi imaginez ce înseamnă să crezi, dar să crezi cu adevărat, că natura se poate răzbuna pe un fœtus pentru moartea unei libelule. June mi-o spusese cu toată seriozitatea, cu lacrimi în ochi. Dar ai cuvântul meu că n-am reușit să-mi imaginez. Era vorba de o gândire magică, total străină felului meu de a judeca...

— Dar, Bernard, n-ai avut niciodată sentimentul că te joci cu norocul? N-ai bătut niciodată în lemn?

— Țasta-i doar un joc, un fel de a vorbi. Știm cu toții că-i o superstiție, atâta tot. Credința că viața lucrează după un sistem de premii și penalizări, că în subteran există un sens care depășește înțelesul dat de noi evenimentelor - toate astea țin de domeniul consolării prin magie. Numai...

— Biografii?

— De fapt, voiam să zic „femeile”. Poate că tot ce doresc să arăt este că, șezând acolo, în piațeta aceea fierbinte, cu un pahar în față, începeam să înțeleg câte ceva despre relația bărbat-femeie.

Mi-am pus întrebarea cum ar interpreta toate astea Jenny, soția mea cea eficientă și plină de bun simț.

Bernard secase toată șampania și se uita grăitor la cei câțiva centimetri rămași pe fundul sticlutei mele. I-am cedat-o. El a continuat:

— Să fim realiști: diferențele de ordin anatomic nu sunt decât...

— Vârful aisbergului? Zâmbi:

— Mai curând vârful subțire al unui ic gigantic. Am rămas, oricum, pe loc și am mai băut un pahar, două. Pe urmă - știu că e o prostie să dai prea mare importanță vorbelor spuse la mânie, dar totuși - am meditat la felul

cum caracterizase June convingerile mele politice, poate tocmai fiindcă exista un sâmbure de adevăr în ceea ce spusese, valabil pentru noi toți, și mai rostise lucruri asemănătoare și altă dată. Îmi aduc aminte că m-am gândit: n-o să rămână multă vreme în Partid. Are ideile ei proprii, ciudate și puternice.

Toate amintirile astea au dat buzna peste mine azi după-a-miază, când am fugit de șofer. Dacă ar fi fost June, June cea din 1945, nu cea care renunțase total de politică, ar fi petrecut o jumătate de oră fericită discutând politică europeană cu individul, indicându-i bibliografia adecvată, punându-i numele pe lista celor cărora li se expediază materiale de propagandă, cine știe, poate chiar făcându-l să semneze o adeziune. Nu i-ar fi păsat că pierde avionul.

Ne-am ridicat sticlele și paharele, să facem loc tăvilor cu dejunul.

— Oricum, asta-i povestea, atâta câtă e – încă un paragraf pentru „viața și activitatea”. Era o comunistă mai bună decât mine. Dar din izbucnirea aia de la gară se putea vedea departe înainte. Puteai prezice că va veni ceasul când Partidul n-o va mai satisface, puteai întrezări începutul aceluși hocus-pocus cu care și-a mobilat viața după aceea. Orice i-ar fi plăcut ei să susțină, e sigur că n-a fost o iluminare bruscă, avută într-o dimineață la cheile din de Vis.

Nu-mi făcea bine să văd cum mi se aruncă în față propriu] meu scepticism. Ungând cu unt chifla înghețată, m-am simțit tentat să fiu răutăcios, de dragul lui June:

— Dar, Bernard, cum rămâne cu răzbunarea insectei?

— Cum să rămână?

— Ai șaselea deget al lui Jenny!

— Băiete dragă, ce bem la mâncarea asta?

Mai întâi ne-am dus la apartamentul lui Giinter din Kreuzberg. L-am lăsat pe Bernard în taxi, să mă aștepte, până am străbătut eu curtea cu bagajele și le-am cărat la etajul patru al Hinterhaus-ului. Vecina de culoar căreia i se lăsase cheia pentru mine vorbea puțin englezește și știa că motivul sosirii noastre era Zidul.

— Nu este bine, insista ea. Prea mulți oameni. La prăvălie – nu este lapte, nu este pâine, nu sunt fructe. Și la U-Bahn, tot așa. Prea multă lume.

Bernard îi comandă șoferului 'â ne ducă la Poarta Brandenburg, dar ideea se dovedi proastă; am început să pricep ce dorise să spună vecina lui Gurițe; Prea mulți oameni, o circulație grea. Străzile întotdeauna aglomerate erau sufocate de un mare număr de Trabanturi și Wartburguri suplimentare, poluante, ieșite să dea un prim tur al orașului pe înserate. Pe trotuare nu puteai arunca un ac. Toți oamenii – berlinezii din est și din vest, străinii de oraș – se transformaseră în turiști. Cete de adolescenți din Berlinul de Vest, în mâini cu doze de bere și sticle de sekt, treceau, lălăind imnuri sportive, pe lângă automobilul nostru înțepenit în trafic. Ocrotit de întunericul de pe bancheta din spate, începeam să simt un ușor regret că nu mă aflu deja la bergerie, sus, deasupra lui St. Privat, să pregătesc locuința pentru sezonul hibernal. Acolo mai puteai auzi cicadele în serile mai calde chiar și acum. când anul se apropia de sfârșit. Apoi, amintindu-mi de istorioara povestită de

Bernard în avion, în i-am alungat regretul, luând liotărârea de a stoarce de la el tot ce puteam, pe timpul șederii noastre la Berlin, și de a relua lucrul la biografie.

Renunțând la taxi, am pornit mai departe pe jos. Se făceau douăzeci de minute până la Monumentul Victoriei, iar de acolo se întindea în fata noastră, până la Poartă, largul bulevard 17 Iunie. Cineva legase o bucată de carton, cu inscripția de mână „9 Noiembrie”, peste indicatorul stradal. Sute de alți pietoni înaintau în aceeași direcție. Poarta Brandenburg se ridica, frumos luminată, cam la un sfert de milă depărtare; arăta prea mică, prea bondoacă, pentru importanța planetară ce i se conferise. La baza ei, se distingeau parcă o bandă lată de beznă și mai intensă Abia când ne-am apropiat ne-am dat seama că era, de fapt, mulțimea compactă. Bernard dădea impresia că înaintea contrar voinței lui. Își ținea mâinile la spate și se înclina înainte, ca și cum ar fi înfruntat un vânt imaginar. Ne depășea toată lumea.

— Când ai fost ultima dată aici, Bernard?

— Știi că, de fapt, nu m-ani plimbat niciodată pe strada asta? La Berlin? În șaiszeci și șase am participat la o conferință despre Zid, cu ocazia celei de a cincea aniversări, înainte de ea... Dumnezeu! În una mie nouă sute cincizeci și trei! Ca parte a unei delegații neoficiale de comuniști britanici, venită să protesteze - nu, nu, e un cuvânt prea tare - să-și exprime, cu toată reverența, îngrijorarea față de modul în care Partidul din Germania Răsăriteană înăbușise Revolta. La întoarcerea acasă, unii tovarăși au avut grijă să ne facă zile fripte.

Două codane în jachete negre de piele, cu jeans mulați pe picior și cizme de cowboy cu finte de argint se freacă, în trecere, de noi. Pășeau braț la braț și nu-i sfidau, trufașe, pe trecătorii care căscau gura la ele - erau, mai degrabă, indiferente la privirile lor. Avea» părul vopsit, negru ca pana corbului. Cozile de cal, identice, care le iresăltau pe ceafă, completau de minune referința vagă la anii cincizeci. Dar nu la anii cincizeci trăiți de Bernard, mi-am zis. El se uita lung după fete. cu fruntea ușor încrețită. Se opri ca să-ri murmure tainic la ureche. Precauție inutilă, având în vedere că nu se afla nimeni pe aproape și eram înconjurați de zarva vocilor și a pașilor.

— De când a murit June, nu-mi mai pot desprinde ochii de femeile tinere. Ceva jalnic, la vârsta mea Nu le admir însă trupul, ci, de preferință, chipul. Caut ceva ce să-mi amintească de June. A devenit un obicei. Pândesc întruna, să văd un gest, o expresie, ceva în ochi sau în păr, orice mi-ar reînvia imaginea ei în suflet. Nu pe June cea cunoscută ție o caut; dacă ar fi așa, le-aș trage câte o sperietură zdravănă doamnelor bătrâne. Nu, o caut pe fata cu care m-am însurat...

Pe June cea din fotografia înrămată. Bernard își sprijini mâna de brațul meu.

— Încă ceva. În primele șase luni, nu mi-am putut scoate din cap gândul că va încerca să comunice cu mine. Se pare că li se întâmplă multora Durerea sufletească zămislește superstiție.

— Nu și în sistemul tău științific.

Am regretat imediat asprimea ușuratică a remarcei mele, dar Bernard mă aprobă, dând din cap:

— Ai dreptate, și de îndată ce m-am mai întărit, mi-au venit mințile la loc. Dar n-am putut să nu mă gândesc o vreme că dacă, prin cine știe ce miracol, lumea este așa cum și-a ima-ginat-o ea, atunci va trebui să la legătura cu mine ca să-mi arate că eu m-am înșelat și ea a avut dreptate, că există Dumnezeu, viață după moarte, un spațiu unde se refugiază conștiința de sine. Baliverne din astea. Și că o va face, mai știi, prin intermediul unei fetișcane care îi seamănă. Că într-o bună zi una dintre ele mi se va adresa cu un mesaj.

— Dar acum?

— Acum a devenit o obișnuință. Mă uit la o fată și dau verdictul, în funcție de cât de mult găsesc în ea din June. Domnișoarele care au trecut pe lângă noi...

— Da?

— Cea din stânga, n-ai observat? Avea gura lui June și-i semăna la pomeții obrazilor.

— Nu i-am văzut fața.

Bernard mă strânse mai tare de braț:

— Trebuie să-ți pun o întrebare care mă obsedează. De mult aștept ocazia să te întreb. A intrat vreodată în amănunte de ordin personal... referitoare la ea și la mine?

Amintirea jenantă a „mărimii” pe care o „purta” Bernard mă făcu să bâlbâi:

— Desigur. Erai nelipsit din gândurile ei.

— Dar despre ce anume vorbea?

Simțeam că dacă îi ascund un set de detalii jignitoare, îi datorez altele:

— Păi... ăă... mi-a povestit despre prima oară când... Prima voastră iubire.

— Ah.

Bernard își retrase mâna și o vârî în buzunar. Ne-am continuat dramul în tăcere, în timp ce el analiza informația primită. Vedeam în fața noastră, garate într-un șir prost aliniat pe mijlocul arterei 17 Iunie, o vastă colecție de vehicule aparținând presei scrise și electronice: cabine de control mobile, antene parabolice, macarale, generatoare electrice pe roți. Sub pomii din Tiergarten, câțiva muncitori nemți descărcău un set asortat de WC-uri portabile, de un verde mohorât. Pe conturul enormului maxilar al lui Bernard se observa zvâcnirea unui mușchi. Tonul vocii lui era din ce în ce mai rece. Era pe cale să se înfurie.

— Și despre asemenea lucruri intenționezi tu să scrii?

— Păi stai, nici măcar n-am început să...

— Nu ți-a dat prin cap să afli și ce cred eu?

— Ar fi unnat să-ți arăt tot ce redactez. Doar nu te îndoiești?

— Dumnezeule mare! Ce-o fi fost în capul ei când ți-a povestit un astfel de episod?

Ajunseserăm în dreptul primelor antene pentru satelit. Din întunericul înconjurător se rostogoleau spre noi, suflate de briză, pahare din plastic pentru cafea. Bernard strivi unul sub talpă. Din mulțimea masată în fața Porții, aflată încă la o distanță de o sută de metri, răbufni un ropot de aplauze. Din cele prosteste dar bine intenționate pe care le auzi, de pildă, într-o sală de concert, când se instalează pianul cel mare pe scenă.

— Crede-mă, Bernard, ce mi-a spus June nu avea un caracter mai intim decât povestea ta, despre cum v-ați certat la gară. Dacă ții neapărat să știi, ideea de bază era că făcuse un pas foarte îndrăzneț, în zilele acelea, pentru o fată, ceea ce dovedea cât de mult te plăcea. De fapt, ai ieșit bine din toată afacerea. S-ar zice că erai... destul de priceput la treaba respectivă. Cuvântul folosit de ea a fost chiar „geniu”. Mi-a relatat cum ai început să sari prin cameră, cum ai deschis geamul în plină furtună și ai răcnit ca Tarzan, în timp ce pe fereastră intrau mii de frunze...

Bernard a fost nevoit să strige, ca să acopere mugetul unui generator cu motor diesel:

— Doamne! Dar asta nu atunci s-a întâmplat! Ci după doi ani! în Italia, când locuiam deasupra lui Massimo și a pirpiriei lui de neveste. Nu admiteau nici un zgomot în casă. Făceam amor afară, pe câmp, în orice loc ce ni se părea potrivit. Și într-o seară s-a stârnit o furtună năprasnică, silindu-ne să ne iubim în odaie; natura făcea atâta tărahoi, că oricum nu ne-ar fi auzit.

— Deci..., am vrut să intervin.

Furia lui Bernard se deplasase de la mine la June.

— Ce sens o fi avut să te mintă în halul ăsta? Falsifica registrele, asta făcea. Primul nostru contact sexual a fost o catastrofă, un dezastru desăvârșit, naiba să-l ia! Așa că l-a rescris, pentru versiunea oficială. Iar a lucrat cu aerograful.

— Dacă vrei să îndrepti tu lucrurile...

Bernard mă privi scurt, cu dispreț concentrat, și mări spațiul dintre noi, zicând:

— Nu asta-i ideea mea despre o biografie, să descrii viața sexuală a cuiva de parcă ar fi un spectacol cu public. Socoti că la atâta se reduce, în ultimă instanță, viața? La cuplărai? Victorii și chixuri pe frontul sexual? Toate comice?

Treceam pe lângă carul de transmisie al unei televiziuni. Am prins, cu coada ochiului, o imagine a interiorului: mai bine de zece monitoare redau același cadru, cu un reporter care își încrețea fruntea deasupra notițelor dintr-o mână, în vreme ce în cealaltă microfonul, ținut cu nonșalantă, i se bălăngănea la capătul cordonului încolăcit. Din gloată se ridică un fel de suspin puternic, un geamăt prelung de dezamăgire, care crescău în intensitate, devenind un muget.

Bernard se răzgândi dintr-o dată. Se răsuci înspre mine.

— Doamne, ce curios ești să afli! strigă. Se prea poate ca pe nevastă-mea s-o fi interesat adevărul poetic, adevărul spiritual sau adevărul ei propriu și personal, dar nu dădea două parale pe adevăr, pe fapte, pe adevărul acela ce poate fi recunoscut, simultan, de doi oameni nelegați unul de celălalt.

Crea modele, inventa mituri. Pe urmă forța faptele să intre în aceste forme. Pentru numele Domnului, nu te mai preocupa de sex. Uite care-i adevăratul tău subiect: cum fac oamenii de felul lui June să ajusteze realitatea la teoriile lor, în loc să procedeze invers. Ce-i îndeamnă să trăiască astfel? De ce e asta un fenomen perpetuu?

Cum ne apropiasem deja de perimetrul exterior al mulțimii, am ezitat să-i dau replica firească. Două sau trei mii de oameni se îngrămădiseră acolo, sperând să vadă cum se prăbușește Zidul în punctul acela simbolic, cel mai important. Pe blocurile de beton cu o înălțime de patru metri ce barau drumul spre Poartă stăteau în picioare, în poziția „pe loc repaus”, dar neliniștiți, tineri soldați ai RDG-ului, cu fețele îndreptate spre Vest. Își ascunseseră pistoletele din dotare la spate, sub centură. Un ofițer pășea în sus și în jos pe aliniament, fumând și scrutând mulțimea. Dincolo de soldați se ridica fațada jupuită, luminată, a Porții Brandenburg, pe care flutura moale drapelul Republicii Democratice Germane. Barierele împiedicau lumea să înainteze mai mult și gemetele de dezamăgire fuseseră, probabil, provocate de vederea polițiștilor din Berlinul de Vest, care-și aliniaseră dubitele în fața blocurilor de beton. Am ajuns chiar la timp ca să vedem cum cineva arunca cu o cutie de bere plină într-un militar. Urmărit de reflectoare, proiectilul zbură sus și cu viteză, lăsând în urmă o dâră de spuma albă. Când trecu pe deasupra capului soldatului se auziră din mulțime strigăte de dezaprobare și apeluri, în germană, la nonviolentă. După modul cum se răspândea larma, mi-am dat seama că zeci de oameni se căfăraseră în pomi.

Nu ne-a fost greu să ne croim drum cu coatele până în prima linie. Acum că mă aflam în mijlocul oamenilor, mi-am dat seama că mulțimea era mai civilizată și mai diversificată decât crezusem. Copii mici ședea pe umerii părinților, de unde vedeau la fel de bine ca și Bernard. Doi studenți vindeau baloane și cornete cu înghețată. Un bătrân cu ochelari negri și baston alb stătea nemișcat, cu capul aplecat, ascultând, în jurul său se crease un spațiu gol destul de amplu. Ajunși la barieră, Bernard îmi arătă cu degetul cum un ofițer de poliție vest-ber-linez înjghebase un dialog cu un ofițer al armatei RDG.

— Se înțeleg cum să țină sub control mulțimea. Unificarea e pe jumătate făcută.

După izbucnirea dinainte, Bernard adoptase un stil degajat, își rotea ochii cu o privire rece, imperativă, greu de reconciliat cu agitația ce-l cuprinsese de dimineață. Ca și cum lumea multă, evenimentul însuși, l-ar fi fascinat, dar numai până la un punct. După încă o jumătate de oră, s-a văzut limpede că nu se va întâmpla nimic din ce ar fi putut da satisfacție mulțimii. Nici urmă de macarale gigantice, care să îndepărteze secțiuni din zid; nu se vedea nici un buldozer care să înlătore din cale blocurile de beton. Bernard, însă, n-a vrut să plecăm. Deci am rămas în picioare, în frig. Mulțimea este o creatură leneșă și proastă, cu mult mai puțin inteligentă decât orice membru individual al ei. Gloata de față era pregătită să petreacă toată noaptea în picioare, cu o răbdare de câine, așteptând un lucru care, își dădeau seama cu toții, n-avea cum să se întâmple. Simțeam cum mă cuprinde enervarea, în

alte puncte ale orașului, lumea sărbătorea, veselă; aici nu domnea decât o cruntă plictiseală și calmul senatorial al lui Bernard. Dar a mai trecut o oră până să-l pot îndupleca să o luăm pe jos spre Checkpoint Charlie.

Ne aflam pe o potecă noroioasă de la baza Zidului, ale cărui grafitti păreau monocrome în lumina stradală, în dreapta noastră se înălțau clădiri abandonate, maidane presărate cu bucăți de sârmă ghimpată, grămezi de moloz și buruienile din vara trecută, încă înalte.

Nu mai eram dispus să-mi reprim întrebarea:

— Dar ai rămas zece ani în Partid. Trebuie să fi ajustat și tu binișor realitatea, ca să reușești o asemenea performanță.

Doream să-l enervez, să-l disloc din satisfacția lui calmă. Dar Bernard a strâns doar din umerii înalți, s-a încovoiat și mai adânc în pardesiu și a spus:

— Bineînțeles.

Se întrerupse ca să lase un grup gălăgios de elevi americani să se strecoare prin fața noastră printr-un pasaj îngust dintre Zid și un imobil dărăpănat.

— Cum sună rândurile alea din Isaiaș Berlin pe care le citează toată lumea, în special acum, despre riscurile fatale ale utopiei? Spune el: dacă știi sigur cum să dăruiesc omenirii pace, dreptate, fericire, creativitate nețărnută, ce preț poate fi prea ridicat? Ca să fac o asemenea omletă, nu mi se poate pune o limită la numărul ouălor pe care ani voie să le sparg. Știind ceea ce știi, aș dezerta de la datorie dacă nu aș accepta că s-ar putea să trebuiască să moară mii de oameni, pentru ca milioanele să trăiască de-a pururi în fericire. Noi nu ne puneam chiar așa problema pe vremea aia, dar în esență cam așa gândeam. Dacă ignori sau ajustai câteva date neprielnice pentru unitatea partidului, asta nu era decât un fleac pe lângă torentul de minciuni revărsate din mașina de propagandă a capitalismului. Așa că-ți vedeai de treabă, cu dedicație, și în timpul asta fluxul creștea în jurul tău. June și cu mine am aderat târziu, astfel că de la bun început apa ne venea până la glezne. Veștile la care făceam urechea toacă răzbăteau, totuși, până la noi. Procesele înscenate și epurările din anii treizeci, colectivizarea silită, deportările în masă, lagărele de muncă, cenzura, minciunile, persecuțiile, genocidul... Până la urmă se acumulează prea multe contradicții ca să mai rezisti și te frângi... Dar întotdeauna mai târziu decât ar trebui. Am ieșit în cincizeci și șase, era cât pe-acți să ies în cincizeci și trei, dar ar fi trebuit să-o fac în patruzeci și opt. Fiindcă te încăpățânezi. Continui să crezi că ideile sunt bune, dar le administreză oameni nepotriviți, și că aceasta se va schimba. Cum să lași atâta muncă devotată să se duca dracului? Îți spui că problema a fost întotdeauna grea și că practica n-a ajuns, încă. la nivelul teoriei – mai trebuie timp. Îți spui că tot ce se aude sunt calomniile pricinuite de Războiul Rece. E imposibil să greșești atât de grav, e imposibil ca atâția oameni deștepți, curajoși, bine intenționați să se înșele.

Dacă n-aș fi primit o educație științifică, poate că aș fi rămas și mai mult în Partid. Experiențele de laborator te învață mai bine decât orice altceva cât de ușor este să ajustezi un rezultat ca să se confirme o teorie. Și nici măcar nu-i vorba de incorectitudine. Ține de firea omului: dorințele ne

colorează percepția. Un experiment temeinic planificat își la măsuri de precauție împotriva acestui fenomen, dar cel la care participam noi devenise de mult incontrollabil. Fantezia și realitatea trăgeau de mine în direcții opuse. Ungaria a fost ultima picătură. Am clacat.

O clipă tăcu, dar apoi continuă cu fermitate; – Asta-i diferența dintre mine și June. Ea a ieșit din Partid cu mult înaintea mea, dar de clacat n-a clacat niciodată, fiindcă nu făcea o distincție clară între fantezie și realitate. N-a făcut decât să schimbe un gen de utopie cu altul. Preoteasă sau politiciană, tot una pentru ea. Esența e că era adepta liniei dure. Și uite-așa s-a întâmplat ca eu să fiu acela care și-a pierdut răbdarea. Străbăteam acea parte a orașului alcătuită din maidane și Zid, cunoscută încă sub numele de Potsdamerplatz, făcând slalom printre grupulețe de prieteni care, adunați în preajma treptelor platformei cu ecrane și a chioșcului de suveniruri, așteptau să se întâmple ceva. Ceea ce m-a izbit atunci n-a fost doar nedreptatea afirmațiilor lui Bernard, ci teribila sa impaciență față de dificultățile comunicării, imaginea unor oglinzi paralele ce se substituieră îndrăgostiților în pat, oferind, într-o regresie spre infinit, crâmpene de asemănare ce se estompau, trepte spre neadevăr, întorcându-mă către Bernard, am lovit cu încheietura mâinii ceva moale și cald, ținut între degete de omul de lângă mine. Era un hoț dog. Eram mult prea agitat ca să-mi cer iertare. Lumea din Potsdamerplatz era avidă de incidente: când am început să strig, toate capetele s-au întors spre noi și cercul s-a strâns în jurul nostru.

— Ce-mi spui tu, Bernard, e un rahat! Mai rău, o serie de răutăți! Ești un mincinos!

— Băiete dragă...

— Niciodată nu ți-ai aplecat urechea la ceea ce zicea ea. Nici June nu te asculta pe tine. Nu era mai mult decât tine o adeptă a liniei dure. Erați doi indivizi slabi de înger. V-ați pus în cârcă, unul celuilalt, atâta vinovăție câtă puteați duce.

Auzeam cum, în spate, ultimele mele cuvinte erau rapid traduse într-o germană murmurată. Bernard încerca să mă împingă afară din cercul de gură-cască. Mie însă, furia îmi dădea aripi și refuzam să mă clintesc.

— June mi-a spus că n-a încetat să te iubească. Tu afirmi același lucru. Cum ați putut irosi atât de mult din timpul vostru, din timpul altora, cum v-ați înstrăinat copiii?

Ultima acuzație, deși incompletă, i-a produs lui Bernard o rană mai dureroasă decât rușinea Buzele i se strânsese într-o linie subțire și schiță un pas, să se îndepărteze de mine. Brusc, furia mă părăsi și în locul devenit gol năvăli inevitabila remușcare. Cine era neisprăvitul ăsta care-și permitea să vorbească despre o căsătorie ce durase cât întreaga lui viață, ținând ca un isteric în fața unui domn bătrân și distins? Gloata își pierduse interesul și se întorcea agale la coada pentru reproducere miniaturale ale turnurilor de pază și pentru cărți poștale înfățișând granița și pustiiile fâșii ale morții.

Ne continuarăm drumul. Eram prada unei agitații interioare prea mari ca să-mi cer iertare. Unicul mod prin care retractam cele spuse era o voce mai blândă și aerul că nimic nerezonabil nu se întâmplase. Pășeam umăr la

umăr, mai vioi decât înainte. Mutra hotărât inexpressivă a lui Bernard era un indiciu clar că-i fuseseră răscolite sentimentele. Am zis:

— Nu-i adevărat că a trecut de la o utopie fantezistă la alta. A fost o căutare. Nu pretindea că ar cunoaște toate răspunsurile. Era o căutare și lui June i-ar fi plăcut să se angajeze toată lumea, într-un fel sau altul, într-o autoexaminare asemănătoare, dar nu silea pe nimeni. Cum s-o fi făcut? Nu avea în intenție să reînvie Inchiziția. N-o interesa dogma, nici religia organizată. Drumul pe care-l parcurgea era de ordin spiritual. Descrierea lui Isaiah Berlin nu se aplică în cazul acesta. Nu exista un țel final, de dragul căruia să fie gata să-i sacrifice pe alții. Nici un ou de spart.

Perspectiva unei dezbateri îl invioră pe Bernard. Se aruncă în discuție, făcându-mă să mă simt izbăvit:

— Te înșeli, băiete dragă, cumplit te mai înșeli. Dacă numești ceea ce-a făcut June o căutare, nu contrazici cu nimic

81dimensiunea absojutistă a caracterului ei. Ori erai alături de ea și făceai ca ea, ori la revedere î Dorea să mediteze, să studieze texte de mistică, chestii din astea împotriva cărora nu aveam nimic, numai că nu mă interesau. Eu am preferat să intru în Partidul Laburist. Ea nici n-a vrut să audă. Până la urmă, a in-sistaî să ne ducem viețile separat. Eu am fost unul dintre ouăle sparte. Printre celelalte se numărau și copiii noștri.

În timp ce Bernard vorbea, eu mă întrebam ce mama dracului făceam, încercând să-l împac cu soția sa moartă. Când a terminat, am dat de înțeles că sunt de acord cu el. întinzând mâinile cu palmele în sus, și l-am întrebat:

— Bun, și ce-ți lipsește mai mult, acum că e moartă? Ajunseserăm la una dintre secțiunile Zidului unde dintr-un motiv politic demult uitat sau din rațiuni de cartografie se produsese o bruscă schimbare de direcție a liniei de demarcație a sectorului, care revenea, însă, la vechiul făgaș după numai câțiva metri. Exact în dreptul nostru se afla o platformă de observare, acum abandonată. Fără un cuvânt, Bernard se avântă pe scări în sus, silindu-mă să-l urmez. Ajuns sus, arătă ceva cu degetul:

— Privește.

Într-adevăr, turnul de pază de vizavi fusese și el abandonat, iar dedesubt, în strălucirea orbitoare a lămpilor fluorescente, forfotind pașnic pe nisipul greblat ce ascundea mine antiper-sonal, explozibile gata să fie declanșate și puști mitralieră, zeci de iepuroi căutau fâșiile de iarbă, ca să o ronțăie.

— Ei bine, totuși a înflorit ceva.

— S-a dus vremea lor.

Un timp am rămas tăcuți. Perspectiva ce ni se deschidea era o vedere a Zidului din direcția din care venisem, numai că în punctul acesta erau de fapt două ziduri, cu o distanță de o sută cincizeci de metri între ele. Nu fusesem niciodată noaptea pe linia de demarcație și acum, privind de sus amplul coridor de nisip, sârma ghimpată, șoseaua utilitară și lampadarele simetrice, m-a uimit lumina inocentă, indignitatea nerușinată a locului; dacă, prin tradiție, statele își ascund cât pot mai bine 82 atrocitățile, aici li se făcea o reclamă mai stridentă decât firmele de neon de pe Kurfursterdam.

— Utopia.

Bernard suspină și era, poate, gata să-mi dea replica, dar din diferite direcții ne parveni zarvă de voci și râsete. Turnul de pază porni să se zgâlțâie de tropăitul unui grup mare pe scările de lemn. Fusese o pură întâmplare că reușisem să găsim o gaură în mulțime, în care să fim, câteva momente, singuri, în două-trei secunde, alte cincisprezece persoane se înghesuiră cu noi pe platformă, declanșându-și aparatele de fotografiat și vociferând, agitați, în nemțește, japoneză, daneză. Ne-am croit drum cu coatele împotriva valului de oameni și ne-am văzut de drum.

Presupusesem că Bernard uitase de întrebarea mea, sau că n-avea chef să-mi răspundă, dar, ajunși în punctul unde cărarea mergea în paralel cu treptele clădirii vechi a Reichstagului, el începu să vorbească:

— Cel mai mult îmi lipsește seriozitatea ei. Se număra printre puținii oameni pe care îi știu care-și vedeau viața ca pe un proiect, ca pe o întreprindere, ceva ce trebuia controlat și dirijat spre... ei da, spre înțelegere, înțelepciune, în condițiile specifice stabilite de ea. Noi, majoritatea, ne mulțumim să croim planuri de viitor numai în legătură cu finanțele, carierele, copiii, cam așa ceva. June voia să înțeleagă, Dumnezeu știe. existența, creația, pe sine însăși. Nu avea pic de răbdare cu noi ăștia care pluteam în voia sorții, rezolvând problemele pe măsură ce ni se iveau în cale; ne spunea „somnambuli”. Nu puteam suferi aiurelile cu care-și înruia capul, dar iubeam seriozitatea ei.

Ajunseserăm la buza unei gropi imense, o tranșee lungă de douăzeci de metri, săpată la nivelul fundației pe un maidan plin de grămezi de pământ. Bernard stătu în loc, să-și termine ideea:

— De-a lungul anilor, ori ne-am certat, ori ne-am ignorat, dar ai dreptate, m-a iubit, iar când ți se răpește brusc iubirea... (își flutură mâna în direcția tranșeei.) Despre asta am citit. Sediul statului major al Gestapoului. Acum îl dezgroapă, excavează trecutul. Nu înțeleg cum cei din generația mea au putut

83să accepte: crimele Gestapoului neutralizate cu ajutorul arheologiei.

Abia atunci mi-am dat seama că șanțul urma Jinia a ceea ce trebuie să fi fost odată coridorul de acces la seria de celule faianțate în alb pe care le vedeam dedesubt. Abia dacă erau suficient de spațioase ca să încapă în ele un deținut și în fiecare se vedeau două inele de oțel prinse în perete. La capătul celălalt al șantierului arheologic se găsea un imobil scund: Muzeul. Bernard spuse:

— Dezgroapă câte o unghie smulsă unui sărman nenorocit, o curăță și o vâra într-o cutiuță de sticlă, cu o explicație. Probabil că, o jumătate de milă mai încolo, cei de la STASI deretică și ei prin celule.

Surprins de tonul amar al vocii, m-am întors să-l privesc. Se sprijinea cu toată greutatea de un stâlp de fier. Arăta ostenit, mai slab ca niciodată, el însuși un par subțire înveșmântat în pardesiu. Petrecuse aproape trei ore în picioare și acum îl sleia și mai tare de puteri furia reziduală față de un război de care nu-și mai aminteau direct decât bătrânii nevolnici.

— Trebuie să te odihnești, i-am zis. Știu eu o cafenea, nu departe, lângă Checkpoint Charlie.

De fapt, nu aveam idee cât era de mers până acolo. Pășind în față, ca să-i arăt drumul, mi-am dat seama cât de încet și de rigid mergea. Mi-am reproșat nesăbuința. Traversam o stradă transformată de Zidul perpendicular într-un cul-de-sac. La lumina felinarelor, fața lui Bernard era cenușie și asudată, iar ochii îi străluceau nefiresc. Maxilarul puternic, trăsătura cea mai simpatică a chipului lui disproporționat de mare, parcă tremura ușor din cauza senilității. Eram prins între necesitatea de a-l zori, ca să ajungă mai repede la căldură și la mâncare, și 'cama că se putea năruți oricând. Habar n-aveam cum procedai ca să chemi o ambulanță în Berlinul de Vest, cu atât mai mult cu cât aici, printre ruinele de la graniță, nu găseai nici un telefon și până și nemții erau turiști. L-am întrebat dacă nu dorește să se așeze, să-și tragă puțin sufletul, dar cred că nu m-a auzit.

Tocmai repetam întrebarea, când izbucniră un claxon de automobil și niște urale sacadate. Iluminarea intensă de la Checkpoint Charlie proiecta o aură lăptoasă de după clădirea din fața noastră. Ne-au mai trebuit numai câteva minute ca să ieșim exact în dreptul cafenelei și sub ochii noștri se derula, cu încetineala unui vis, scena familiară văzută cu Jenny la televizor, de dimineață: frontiera ornată cu gherete de santinele, indicatoare poliglote și bariere dungate, cei veniți în întâmpinare salutându-i încă pe pietonii sosiți din Est, bătând și acum în acoperișurile Trabanturilor, dar cu mai puțin entuziasm, ca pentru a indica deosebirea dintre un reportaj TV și viața adevărată.

Ținându-l pe Bernard strâns de braț, ne-am oprit să admirăm scena. Pe urmă an răzbătut cu greu prin mulțime, până la intrarea localului. Numai că oamenii pe lângă care trecuserăm stăteau, disciplinați, la rând. Te lăsau înăuntru numai când se golea vreo masa. Și cine să renunțe la o masă la ceasul ăsta din noapte? Prin vitrinele aburite de condens îi zăream pe privilegiați ospătându-se și bând, răsfățați de căldurică.

Eram gata-gata să intru cu forța, invocând motive medicale, când Bernard se rupse de mine și traversă strada la trap, până la insula din mijloc, unde stăteau majoritatea privitorilor, lângă clădirea corpului de pază american. Până în momentul respectiv eu nu văzusem ceea ce observase el. Mai târziu m-a asigurat că toate elementele situației erau deja în poziție în clipa când ajunseserăm acolo, dar n-am zărit drapelul roșu decât după ce l-am strigat și am pornit după el. Flutura pe un băț scurt, probabil o coadă de mătură tăiată cu ferăstrăul, ținut de un tânăr pirpiriu de douăzeci și ceva de ani. Omul părea a fi turc. Părul negru, cârlionțat, și haine sumbre – un sacou închis la culoare, la două rânduri, peste un tricou negru și jeans de aceeași culoare. Se plimba cu pași mari prin fața mulțimii, cu capul răsturnat pe spate, cu drapelul așezat oblic pe umăr. Când, făcând un pas cu spatele, se pomeni în calea unui Wartburg, refuză să se miște, astfel că șoferul fu obligat să-l ocolească.

Era o provocare ce începea să-și facă efectul și tocmai asta îl atrăsese pe Bernard în mijlocul străzii. Adversarii tânărului turc formau un grup pestriț,

dar din prima clipă am observat doi indivizi la costum – tipul omului de afaceri sau al jurisconsultului – ce se ațineau chiar lângă bordură. Când tânărul trecu pe lângă ei, unul îl pocni scurt sub bărbie. Mai mult un gest disprețuitor decât o lovitură adevărată. Romanticul revoluționar se smuci și-și continuă drumul, prefăcându-se că nu s-a întâmplat nimic. O cucoană bătrână, cu căciulă de blană, îi azvârli o frază lungă și-l amenință cu umbrela. Un domn aflat lângă ea se străduia s-o tempereze. Purtătorul de stindard ridică și mai sus steagul. Al doilea ins care arăta a jurist făcu un pas înainte ca să-i tragă una după ureche. Deși își greși puțin ținta, lovitura fu suficient de puternică și tânărul se clatină. Necatadixind să-și ducă mâna la cap, unde îl izbise pumnul, își continuă parada. Deja Bernard traversase strada pe jumătate și eu îl urmăream de aproape.

Din partea mea, individului cu steagul putea să i se întâmple exact ceea ce-și căuta cu lumânarea. Eu eram îngrijorat de starea lui Bernard. Genunchiul stâng îi cam dădea de furcă, dar șchiopăta în fața mea într-un ritm destul de alert. Observase deja ce avea să se întâmple în minutele următoare; un grup mult mai violent de manifestanți se apropia în pas alergător dinspre Kochstrasse. Erau vreo șase, șapte și se strigau unul pe altul din mers. Le auzeam țipetele, dar în același timp le ignoram. Preferam să-mi spun că seara lungă petrecută în orașul cuprins de spiritul sărbătoresc le stârnise pofta de acțiune. Vederea unui om lovit în cap îi galvanizase. Erau adolescenți, între șaisprezece și douăzeci de ani. Tot grupul emana un fel de răutate animalică; aveau aerul unor oprimați ai sorții, cu fețele lor palide pline de acnee, cu scăfârliile rase și buzele groase, umede și răsfrânte. Văzându-i că se năpustesc spre el, turcul zvâcni din cap ca un dansator de tango și le întoarse spatele. Faptul că se exhiba făcând ceea ce făcea tocmai în ziua când comunismul își dădea obștescul sfârșit indica fie vocația martirajului, fie un fel de inexplicabilă dorință masochistă de a se lăsa bătut în public. E adevărat că majoritatea oamenilor din gloată l-ar fi socotit un scrâfnit și l-ar fi lăsat în plata Domnului. Berlinul e un oraș tolerant, totuși, în seara aceea, 86 însă, lumea băuse cam mult și unii aveau ideea vagă că cineva trebuie să ispășească, nu se știe pentru ce; individul cu drapelul se trezise exact în locul unde condițiile acestea erau întrunite.

L-am ajuns din urmă pe Bernard și mi-am pus mâna pe brațul său:

— Nu te băga, Bernard. Sunt în stare să te lovească.

— Prostii! se răsti el și se smuci ca să scape de mine. Am ajuns în dreptul tânărului cu steagul cu câteva momente înaintea huliganilor. Turcul mirosea puternic a paciuli, care, după mine, nu era mireasma firească a marxism-leninismului. Evident, un impostor. Abia am avut vreme să spun „Hai o dată” și să-l trag pe Bernard de mână, că gașca se opri lângă noi. Cu brațele depărtate, Bernard se propti între flăcăi și potențiala lor victimă.

— Ușurel, ușurel, zise Bernard, cu tonul demodat, blând dar ferm, al unui „bobby” englez.

Credea oare cu adevărat că este prea bătrân, prea înalt și prea costeliv, prea eminent pentru a fi lovit? Găliganii frânașă brusc și stăteau pachet, răsufând zgomotos, cu limbile atârnând și bălăbănindu-și capetele, înveseliți

de prăjina ițită în fața lor, de sperietoarea cu pardesiu ce le bloca drumul. Am observat că doi dintre ei purtau la rever insigne cu svastica. Al treilea avea o svastica tatuată pe dosul mâinii. N-am cutezat să mă răsucesc și să privesc în urmă, dar aveam impresia că turcul profitase de ocazie ca să-și înfășoare steagul și să spele putina Indivizii care arătau a funcționari, uluiți de consecințele purtării lor violente, se retrăseseră mai adânc în mulțime, de unde să privească.

Mi-am rotit ochii, în căutare de ajutor. Un sergent american și doi soldați, cu spatele spre noi, se duceau la o întâlnire cu omologii lor est-germani. În grupul băieților, amuzamentul se transformase în mânie. Brusc, doi dintre ei țâșniră înainte pe lângă Bernard, dar purtătorul de drapel trecuse deja, împingându-se, de ultimul inel al curioșilor și sprinta acum pe bulevard în sus. Dădu colțul pe Kochstrasse și dispăru.

Cei doi îl urmăriră un timp, fără tragere de inimă, și reveniră la punctul de plecare. Trebuiau să se mulțumească cu Bernard.

— Acum, valea, zise acesta sonor, gonindu-i cu fluturări de mână.

Tocmai mă întrebam dacă era mai firesc, sau, dimpotrivă, mai detestabil, ca indivizii cu svastici să fie nemți, când cel mai scund dintre ei, o javră cu capul cât pumnul, îmbrăcată cu o jachetă de pilot, făcu un pas înainte și-l lovi pe Bernard cu bocancul în fluierul piciorului. Am auzit izbitura blacheului în os. Cu un icnet de surprindere, Bernard căzu pe trotuar, parcă împăturindu-se.

Mulfimea scoase un mârâit dezaprobator, dar nimeni nu se clinti. Am pășit înainte și i-am expediat agresorului un croșeu, fără să-l nimeresc. Dar eu nu prezentam interes pentru el și pentru ortacii lui. Se strânseseră în jurul lui Bernard, gata, îmi ziceam, să-l lovească cu picioarele până-și dădea duhul. O ultimă privire spre corpul de gardă: nici urmă de sergent sau de soldați. L-am tras înapoi pe unul dintre băieți, înșfăcându-l de guler, și m-am întins după al doilea. Erau prea numeroși pentru puterile mele. Deja vedeam două, poate trei ghetete negre luându-și avânt ca să izbească.

Dar nu mai făcură nici o mișcare, încremeniră cu toții, fiindcă tocmai atunci țâșni afară din mulțime o siluetă care se mișca repede în jurul grupului nostru, mitraliindu-i pe flăcăi cu aspre muștrări sacadate. Era o femeie tânără și furioasă. O anima puterea străzii. Era credibilă. O contemporană a tuturor, un obiect al dorinței și aspirațiilor. O vedetă – și-i surprinsese tocmai când se purtau mai odios, chiar și după propriile lor etaloane.

Dezgustul femeii avea în el o forță de sorginte sexuală. Huliganii tocmai se dădeau bărbați, iar ea îi readusese la statutul de copii zvăpăiați. Nu-și puteau permite să arate că se tem de ea, că bat în retragere. Dar exact asta făceau, chiar dacă semnele exterioare constau din râsete, ridicări din umeri, înjurături șoptite pe care i le adresau. Se prefăceau în sinea lor – și unul față de altul – că se plictiseră brusc și că-și puteau găsi alte distracții, aiurea. Porniră mai hotărâți înspre Kochstrasse, dar femeia nu-și domoli discursul acuzator. Probabil că și-ar fi dorit s-o rupă la fugă ca să scape de ea, dar demnitatea îi obliga să se îndepărteze lent, legănându-se cu ifose, în timp ce

ea se lua după ei, băieții erau obligați să continue să miaune ca pisicile, cu degetele mari înfipite în centurile jeans-ilor.

L-am ajutat pe Bernard să se pună pe picioare. Abia când fata se întoarse să vadă cum se simțea victima și când lângă ea se ivi și prietena ei, identic îmbrăcată, mi-am dat seama că erau cele două tinere care ne depășiseră pe bulevardul 17 Iunie. L-am sprijinit cu toții pe Bernard când a încercat să-și lase toată greutatea pe piciorul lovit. Piciorul nu dădea semne că ar fi rupt. Din mulțime răsunară câteva aplauze ce-i erau adresate, când își petrecu brațul pe după umerii mei și ne îndepărtarăm cu pași târșâiți de Checkpoint Charlie.

Ne-a luat câteva minute ca să ajungem la colț, unde speram să găsim un taxi. În timp ce mergeam, mi-am dat toată osteneala pentru ca Bernard să cunoască identitatea salvatoarei sale. Am întrebat-o cum o cheamă - Grete - și i-am repetat numele. Bernard se concentra asupra durerii, se încovoiasse deasupra ei, poate suferea de un mic șoc, dar am insistat, cu ce scop oare? De a-l descumpăni pe raționalist? Pe cel din el, sau pe cel din mine?

În cele din urmă, Bernard întinse o mână în direcția fetei, ca să-i fie strânsă, și zise:

— Ți mulțumesc, dragă Grete. Mi-ai salvat viața.

Dar îi vorbea fără s-o privească.

Pe Kochstrasse m-am gândit că voi avea vreme să le descos pe Grete și pe prietena ei, Diane, dar exact când am ajuns acolo am zărit un taxi din care se dădeau jos clienții, așa că l-am chemat. Urmă hiatusul necesar pentru a-l îmbarca pe Bernard, mulțumirile și luările de rămas bun și iarăși mulțumiri, în care timp sperasem că voi apuca măcar să văd chipul îngerului păzitor, reîncarnare a lui June. Le-am făcut semn cu mâna fetelor prin geamul din spate, când se îndepărtau și, înainte de a da instrucțiuni șoferului, l-am întrebat pe Bernard:

— Nu le-ai recunoscut? Erau domnișoarele pe care le-am văzut lângă Poarta Brandenburg, când îmi povesteai cum așteptai un mesaj de la...

Bernard căuta o pozifie bună pentru cap, dându-l pe spate pe speteaza banchetei, și mă întrerupse cu un suspin. Spuse, nervos, adresându-se tavanului capitonat al mașinii, aflat la numai câțiva centimetri de nasul lui:

— Așa e. Grozavă coincidență, presupun. Acum, pentru Dumnezeu, Jeremy, du-mă acasă.

Partea a treia.

MAJDANEK. LES SALCES. ST. MAURICE DE NAVACELLES, 1989 ÎN ZIUA URMĂTOARE, Bernard n-a ieșit deloc din apartamentul din Kreuzberg. A zăcut toată ziua, morocănos, pe o sofa din minusculul living, preferând televiziunea conversației. Un doctor, amic de-al lui Giinter, a trecut pe la noi ca să-i examineze piciorul lovit. După toate probabilitățile, nimic nu era fracturat sau fisurat, dar i se recomanda să-și facă o radiografie, la Londra. Spre amiază, am ieșit la o plimbare. Străzile arătau ca după o 'chermeză: cutii de bere goale, sticle sparte ce trosneau sub talpă și, în jurul tonetelor cu hot-dogs, șervețele de hârtie murdare de muștar și ketchup. După-amiază, în vreme ce Bernard trăgea un pui de somn, am citit ziarele și am scris un sinopsis al

discuției din ziua precedentă. Bernard n-a avut chef de taclale nici seara. Am ieșit din nou să iau puțin aer și am băut o bere într-un Kneipe local. Festivitățile aveau să fie reluate, dar cât văzusem îmi era de ajuns. După nici o oră, m-am întors în apartament, iar la zece și jumătate dormeam duși amândoi.

Intre zborul lui Bernard de a doua zi, spre Londra, și al meu spre Montpellier, via Frankfurt și Paris, nu era decât un interval de o oră. Aranjasem ca un frate de-al lui Jenny să-l aștepte la Heathrow. Bernard își recăpătase vioiciunea. Șontăcăia prin terminalul de la Tegel, dând impresia că e deprins de când lumea cu bastonul de împrumut, pe care-l folosi ca să oprească un angajat al aeroportului spre a-i reaminti că i se comandase un fotoliu cu rotile. Primi toate asigurările că fotoliul îl va aștepta la poarta de îmbarcare.

Mergând în direcția respectivă, i-am spus:

— Bernard, aveam o întrebare pentru tine, despre câinii ăia ai lui June...

— Pentru „viața și activitatea”? mă întrerupse el. Fii atent la ce-ți spun.

Mai bine uită tâmpenia aia, „față în față cu Răul”. Baliverne religioase. Dar să știi că eu am fost cel care i-am povestit despre dulăul negru al lui Churchill. Mai ții minte? Țsta-i numele pe care-l dădea el depresiilor de care suferea din când în când. Cred că a furat ideea de la Samuel Johnson. Prin urmare, June susținea teoria că dacă un dulău reprezenta o depresie personală, doi dulăi erau un fel de depresie culturală, pasa cea mai proastă a omenirii. Nu-i o metaforă rea, de fapt. Ba chiar am folosit-o și eu, adeseori. Mi-a venit în minte și la Checkpoint Charlie. Știi, de vină nu era drapelul roșu. Ai auzit ce strigau?

— Auslcinder 'mus.

— Afară cu străinii. Zidul se prăbușește, toată lumea dansează de bucurie pe străzi, dar mai devreme sau mai târziu...

Ajunseserăm la poarta de îmbarcare. Un om cu o tunică împodobită cu fireturi manevră un fotoliu cu rotile până la spatele lui Bernard și el se așeză încet, cu un oftat de ușurare. I-am zis:

— Dar altceva doream să te întreb. Ieri mi-am recitat însemnările vechi. La ultima noastră întâlnire, June mi-a spus să te întreb ce zicea le Maire din St. Maurice de Navacelles despre câinii ăia, când ați dejunat acolo, la cafenea, în după-a-miaza cu pricina-

— La Hotel des Tilleuls? Ce fuseseră dresate animalele să facă? Un exemplu care ilustrează perfect cazul. Pur și simplu, istorioara primarului nu era adevărată. Adică, cel puțin, n-aveai cum s-o verifici. Dar June a preferat s-o creadă, fiindcă se potrivea ca o mănușă cu teoriile ei. Un exemplu perfect de ajustare a datelor la idee.

I-am dat bagajul lui Bernard însoțitorului de bord, care l-a așezat la spatele fotoliului mobil. După aceea a rămas în poziție de drepti, cu mâinile încleștate pe bara de împins, așteptând să ne terminăm conversația. Bernard se lăsă pe spate, cu bastonul în poală. Mă enerva că socrul meu accepta atât de ușor condiția de invalid.

— Dar, Bernard, i-am zis, care e povestea propriu-zisă? Ce au fost dresați copiii aia să facă?

Bernard clătină din cap:

— Altă dată. Băiete dragă, îți mulțumesc că ai venit cu mine la Berlin.

Și ridică bastonul cu inel de cauciuc în capăt, în parte ca salut, în parte ca semn către însoțitor, care dădu din cap scurt în direcția mea și-și împinse pasagerul spre ieșire.

Eram mult prea agitat ca să mă pot folosi bine de ora pe care-o aveam de așteptat. M-am învârtit pe lângă un bar, nesigur dacă mai aveam nevoie de încă o cafea, de încă un fel de mâncare nemțesc. Am răsfoit tacticos cărțile din librărie, necumpărând până la urmă nici măcar un ziar, întrucât ieri le citisem, lacom, timp de trei ore. Tot îmi mai rămâneau douăzeci de minute, suficient pentru a mai face o dată, încet, turul terminalului. Adesea, când mă aflu în tranzit pe un aeroport străin și destinația mea nu este Anglia, examinez panoul pe care se anunță decolările, căutând zborurile spre Londra, să văd dacă simt în mine atracția cu putere de maree a casei, a lui Jenny, a familiei. Ceea ce-mi veni acum în minte, observând că nu se anunța decât un zbor – pe harta comunicațiilor aeriene internaționale Berlinul era o fundătură – fu una dintre amintirile ce-fe mai vechi despre soția mea, stârnită, firește, de ceva din spusele lui Bernard.

În octombrie 1981 mă aflam în Polonia, ca membru al unei amorfe delegații culturale invitate de guvernul polonez. Pe atunci eram administratorul unei companii teatrale provinciale, care se bucura de un succes moderat. Din grup mai făceau parte un romancier, un critic de artă, un traducător și doi-trei funcționari culturali. Unica femeie era Jenny Tremaine, reprezentanta unei instituții cu birourile la Paris, dar finanțată de la Bruxelles. Fiind și frumoasă, și cu o comportare cam tranșantă, își atrăsese ostilitatea câtorva dintre membrii grupului. Mai ales romancierul, înfuriat de paradoxala situație în care o femeie cu vino-ncoace nu se lăsa sedusă de reputația lui, pusese un pariu, ca la curse, cu jurnalistul și cu unul dintre birocrăți, să vadă care dintre ei va ajunge primul la potou. Ideea generală era că domnișoara Tremaine, cu tenul ei alb și pistruiat, cu ochii ei verzi și claua deasă de păr roșu, cu eficacitatea cu care-și folosea agenda și franceza perfectă, trebuia pusă la punct. Dată fiind inevitabila plictiseală a vizitei oficiale, se bârfea și se complota copios până noaptea târziu, la un păhărel servit la barul hotelului. Prezența ei avea un efect iritant. Era imposibil să schimb vreun cuvânt cu femeia aia – al cărei stil tăios, aveam să constat curând, nu făcea decât să-i mascheze nesiguranța – fără ca ceilalți să nu se înghiontească, să nu-mi tragă cu ochiul din fundal și să nu mă întrebe, în final, dacă și eu „particip la concurs”.

Cel mai tare mă înfuria faptul că într-un fel – dar numai într-un fel – eram angajat „în concurs”. La numai câteva zile de la sosirea la Varșovia eram deja fulgerat de iubire, bolnav de dragoste, un caz tipic, fără speranță, iar pentru prozatorul sarcastic și pentru prietenii lui, un caz cu complicații ilare. Prima imagine a ei pe care o receptam în fiecare dimineață la micul dejun, când înainta spre masa noastră de la restaurantul hotelului, îmi

provoca o contracție atât de dureroasă a toracelui, însoțită în stomac de o senzație de gol, de prăbușire, încât atunci când venea nu puteam nici s-o ignor, nici s-o tratez cu politețe superficială, fără să mă dau de gol. De cele mai multe ori, oul tare și felioara de pâine neagră rămâneau neatinsse.

Nu mi se dădea nici o ocazie de a fi singui cu ea, ca să-i vorbesc. Toată ziua ședeam în săli de conferință sau în amfiteatre cu redactori, traducători, ziariști, funcționari guvernamentali sau oameni de la Solidaritatea, căci erau vremurile când Solidaritatea devenea tot mai populară și când, deși noi habar nu aveam, se afla la numai câteva săptămâni de sfârșit, de momentul când avea să fie interzisă, după lovitura de palat a generalului Jaruzelski. Toate discuțiile aveau un subiect unic: Polonia. Actualitatea acestei teme ne amețea și ne apăsa pe creier în timp ce ne mutam dintr-o odaie îmbâcsită în alta, dintr-o pâclă de fum de țigară în alta Ce însemna Polonia? Ce semnifica Solidaritatea? Inflori-va democrația? Dăinui-va? Îi vor invada rușii? Făcea Polonia pane din Europa? Cu țărani ei cu tot? Cozile la alimente se lungeau de la o zi la alta. Guvernul dădea vina pe Solidaritatea, dar toată populația îl făcea răspunzător pe guvern. Se mărșăluia pe străzi, poliția Zomo lovea în demonstranți cu bastoanele, studenții ocupau universitatea și toate asfea stârneau alte discuții prelungite până târziu în noapte, înainte, nu-mi prea bătusem eu capul cu Polonia, dar după o săptămână devenisem, ca toată lumea, localnici și străini, de-a valma, un pătimaș expert, dacă nu în răspunsuri, atunci cel puțin în întrebări pertinente. Propriile mele opinii politice mi se învâlmășeau în cap. Polonezi pe care-i admiram din instinct mă îndemnau să-i sprijin tocmai pe politicienii apuseni în care aveam cel mai puțin încredere, iar limbajul anticomunist – asociat de mine până atunci cu ideologii scrântifi ai dreptei – era pe buzele tuturor, aici unde comunismul însemna o rețea de privilegii, corupție și violență instituționalizată, o boală mentală, un șir de minciuni rizibile și incredibile și, mai ales, instrumentul folosit de o putere străină pentru a ține țara sub ocupație.

Dar la fiecare eveniment se afla în preajma mea, uneori la numai un scaun depărtare, Jenny Tremaine. Mi se usca gâtulejul, mă înțepau ochii din cauza fumului de țigară din încăperile neventilate, mă apucau amețea și greața după atâtea nopți nedormite și zile de mahmureală, contractasem un guturai zdravăn și nu găseam șervețele de hârtie ca să-mi suflu nasul, aveam constant febră, în drum spre o sesiune de comunicări despre teatrul polonez mi se făcuse rău și vomasem în gura de canal, oripilând femeile de Ja o coadă de pâine, care mă taxaseră drept un bețiv ordinar. Febra, exaltarea și suferința erau inextricabil legate de Polonia, de Jenny și de romancierul care se desfăta, sadic, cu chinurile mele, laolaltă cu ciracii săi. disprețuiți de mine, dar căroră le plăcea să mă socotească de-al lor și să mă provoace, spunându-mi ce poziție ocupam în clasament, după calculele lor.

La începutul celei de a doua săptămâni, Jenny m-a uluit cerându-mi s-o însoțesc într-o deplasare la Lublin, un oraș aflat la vreo sută de mile depărtare de capitală. Dorea să viziteze lagărul de concentrare de la Majdanek și să facă niște fotografii pentru o prietenă care lucra la o carte. Cu trei ani înainte, ca documentarist de televiziune, vizitasem Belsen și-mi

făgăduisem solemn să nu mai pun niciodată piciorul în vreun lagăr. O excursie de acest tip era obligatorie pentru educația generală, clar a o repeta însemna să ai un caracter morbid. Acum însă, femeia asta cu paloare de stafie mă invita să recidivez. Ne aflam, când și-a exprimat dorința, în fața ușii mele, imediat după micul dejun, întârziaseam deja de la prima activitate a zilei iar ea îmi dădea de înțeles că vrea răspunsul meu pe loc. Îmi desluși că nu văzuse niciodată un lagăr de concentrare și că ar fi preferat să meargă pentru prima dată cu cineva pe care să-l poată considera un prieten. Rostind ultimul cuvânt, îmi atinse ușor dosul mâinii cu buricele degetelor. O atingere răcoroasă. Am prins-o de mână și, în momentul următor, fiindcă făcuse un pas înainte, am sărutat-o. A fost un sărut lung. În deprimanta, obscura pustietate a coridorului nepopulat al hotelului. Auzind zgomotul unei clanțe răsucite, ne-am rupt din îmbrățișare și i-am promis că o voi însoți cu plăcere. Pe urmă cineva m-a strigat pe nume de pe scări. N-am mai avut când să discutăm până a doua zi dimineață, când am aranjat să călătorim cu taxiul.

Zlotul polonez era, pe vremea aceea, de râsul curcilor, iar (olarul american avea puteri discreționare. Așa se face că am putut folosi o mașină care să ne ducă până la Lublin, să ne aștepte, și peste noapte dacă s-ar fi dovedit necesar, și să ne transporte înapoi, totul pentru numai douăzeci de dolari. Am izbutit să ne desprindem de grup fără a fi observați de romancier și de gașca lui. Sărutul, senzația pe care mi-o crease, extraordinarul fapt că se întâmplase, speranța că va urma încă unul și multe alte lucruri plăcute după aceea mă obsedau deja de douăzeci și patru de ore. Dar acum că străbăteam periferiile mohorâte ale Varșoviei, conștienți de destinația noastră, sărutul se îndepărta tot mai tare de noi. Ședeam la distanță unul de celălalt pe bancheta din spate a Ladei și schimbam informații esențiale despre viețile noastre. Așa am aflat că era fiica lui Bernard Tremaine, al cărui nume îmi era vag cunoscut de la radio și fiindcă citisem biografia lui Nasser scrisă de el. Jenny mi-a vorbit despre despărțirea părinților ei și despre relațiile dificile cu maică-sa, care trăia singură cuc într-un colțișor izolat al Franței și renunțase la cele lumești ca să se poată dedica meditației transcendente, încă de la această primă referință la June am fost dornic să o cunosc. I-am relatat lui Jenny cum îmi muriseră ambii părinți într-un accident de automobil, când aveam zece ani, cum crescusem cu sora mea Jean și cu nepoțica Sally, căreia-i eram și acum un soi de tată, și ce bine mă pricepeam să mă vâr în sufletul părinților altora. Cred că de pe atunci am făcut glume în legătură cu modalitățile prin care aș fi putut cuceri afecțiunea distanței manie a lui Jenny.

Cețoasa amintire a Poloniei dintre Varșovia și Lublin îmi reproduce o imensă câmpie arată, de culoare neagră-maronie, străbătută de drumuri rectilinii, fără pomi pe margini. Când am ajuns, fulguia ușor. Am pus în aplicare sfatul primit de la prietenii polonezi, cerând să fim lăsați în centrul orașului, ca să ne începem excursia de acolo. Nu înțelesesem corect cât de apropiată era localitatea de lagărul morții, care-i consumase toți evreii, adică trei pătrimi din populație. Erau unul lângă celălalt, Lublin și Majdanek, materie și antimaterie. Am zăbovit în fața porții principale, citind inscripția care anunța câte sute de inii de polonezi, lituanieni, ruși, francezi; englezi și

americani muriseră acolo. Domnea o liniște nepământească, în jur, nici țipenie. O clipă, am avut sentimentul că nu doresc să intru. Șoapta lui Jenny m-a făcut să tresar:

— Vezi, evreii nu sunt menționați. Discriminarea continuă. Și e oficială. (După care a murmurat, parcă numai pentru sine: Dulăii negri.)

N-am dat atenție ultimelor ei cuvinte. Cât despre rest, chiar neținând seama de hiperbolă, un adevăr rezidual era suficient pentru a transforma Majdanek, în ochii mei, într-o clipită, dintr-un monument, o preonorabilă sfidare civică a uitării, într-o maladie a imaginației și un pericol activ, o alianță abia conștientă cu Răul. Am luat-o strâns de braț pe Jenny și am intrat, trecând de împrejmuirile exterioare, pe lângă clădirea corpului de gardă, și acum folosită. Pe pragul acesteia fuseseră lăsate două sticle de lapte. Stratul de zăpada de doi centimetri era ultima adăugire la curățenia obsesivă a lagărului. Am străbătut un fel de țară a nimănu și ne-am lăsat brațele să ne cadă pe lângă corp. În față se vedeau turnurile de pază, colibe scunde proptite pe picioaroange, cu acoperișuri extrem de înclinate și scări de lemn, nesigure; de acolo se vedea tot spațiul dintre cele două garduri interioare, între garduri, barăcile: mai lungi, mai joase și mai numeroase decât îmi imaginasem. Umpleau orizontul. Dincolo de ele, plutind liber pe cerul de un oranj albicios, ca un vas cu apă vagabond și murdar, cu un singur coș – incineratorul. Nu ne-am vorbit timp de o oră. Jenny a citit instrucțiunile și a făcut fotografiile. Am intrat, după un grup de școlari, într-o baracă în care se găseau cutii de sârmă pline de încălțăminte, mii de perechi, aplatizate și răsucite ca fructele smochinite, în altă baracă erau alte încălțări, iar în a treia, incredibil, și mai multe, de data asta neînchise în cuști, ci revărsate pe podele cu miile. Am zărit o gheată cu crampoane lângă un botoșel de bebeluș, a cărui blăniță de miel se mai distingea de sub praf. Viața făcută pulbere. Extravanța scalei numerice, cifrele ușor de reținut – zeci și sute de mii, milioane – refuzau imaginației posibilitatea de a compătimi, de a înțelege corect suferința, și te simțeai insidios atras de premiza călăilor: că viața omenească e ieftină, un gunoi ale cărui mormane puteau fi inspectate. Pe măsură ce înaintam, emoția murea în mine. Nu puteam interveni în nici un fel. Nu se găsea acolo nici o ființă pe care s-o hrănești, s-o eliberezi. Noi nu eram decât simpli turiști. Ori veneai aici și cădeai pradă disperării, ori îți afundai mai tare mâinile în buzunare, găseai mărunțișul încălzit de corp și-l strângeai în pumn și-ți dădeai seama că te-ai mai apropiat cu un pas de cei ce visaseră coșmarurile. Aceasta era rușinea noastră inevitabilă, partea noastră de nefericire. Eram de partea cealaltă a baricadei, de vreme ce ne plimbam liberi, ca odinioară comandantul lagărului sau superiorul politic, vârându-ne nasul într-un lucru sau altul, știind unde este ieșirea, având certitudinea deplină că cina următoare ne este pusă deoparte.

După o vreme, nemaiputând suporta victimele, nu m-am mai gândit decât la călăii lor. Mergeam printre barăci. Ce solid fuseseră construite, ce bine se păstrasera. Poteci bine trasate legau ușile barăcilor cu drumeagul pe care pășeam. Barăcile se întindeau atât de departe în fata noastră, că nu zăream capătul șirului. Și acesta nu era decât un rând, dintr-o parte a

lagărului, care la rândul lui nu era decât unul dintre lagăre, unul mai mic, prin comparație. M-am lăsat cuprins de o admirație contrariată, de o sumbră uimire; să visezi la realizarea asta, să proiectezi lagărele, să ie construiești și să-ți iei pe umeri sarcina grea de a le aproviziona, administra și menține și să canalizezi spre ele. din sate și orașe, combustibilul lor uman! Câtă energie, ce dedicație! Cum se putea gândi cineva să le numească o greșală? Din nou ne-am întâlnit cu școlarii și am intrat după ei într-o clădire de cărămidă, cu un singur coș. Ca și ceilalți, am descifrat numele fabricantului de pe porțițele cuptoarelor. O comandă specială, executată prompt. Am văzut un container vechi de cianură de hidrogen, Zyklon B, furnizat de firma Degesch. La ieșire, Jenny îmi vorbi, pentru prima dată după o oră, ca să mă informeze că într-o zi din noiembrie 1943 autoritățile germane mitraliaseră treizeci și șase de mii de evrei din Lublin. I-au obligat să se culce în niște morminte comune gigantice și i-au masacrat în acorduri de muzică de dans, amplificată. Am mai vorbit o dată despre inscripția de pe poarta principală și despre omisiunea pe care o conținea.

— Nemții le-au făcut ăstora treaba, îi urăsc chiar și acum, când n-a mai rămas nici picior de evreu, zise Jenny.

Brusc, mi-am amintit ceva:

— Ce spuneai tu de niște dulăi?

— Dulăii negri. E o expresie de familie, am luat-o de la mama.

Era pe punctul să-mi dea explicații suplimentare, dar se răzgândi.

Am plecat din lagăr, întorcându-ne la Lublin pe jos. Mi-am dat seama, pentru întâia oară, că era un orașel plăcut. Scăpase de distrugerea și reconstrucția postbelică prin care fusese desfigurată Varșovia. Ne aflam pe o uliță în pantă, pavată cu pietre pătrate, umede, transformate de un strălucitor asfințit hibernal în măciulii de aur. Ne simțeam ca și cum am fi fost proaspăt eliberați dintr-o lungă captivitate și eram emoționați că făceam din nou corp comun cu lumea largă, că eram particule antrenate în molcoma oră de vârf a orașelului Lublin. Cu maximă nonșalanță, Jenny mă luase de braț și-și pendula aparatul de filmat la capătul curelei în timp ce-îni spunea povestea unei prietene poloneze, venită la Paris să studieze arta gătitului. Am lăsat deja să se înțeleagă cât de reticent eram în probleme de sex și iubire și că, dintre odrasle, surorii mele îi venea mult mai ușor să seducă. Dar. în ziua aceea specială, eliberat din chingile obișnuite ale conștiinței de sine, ani avut o idee strălucită, cum rar mi se întâmpla, în mijlocul frazei, i-am închis lui Jenny gura cu un sărut și i-am spus simplu că era femeia cea mai frumoasă pe care o cunoscusem în viața mea și că nu-mi doream nimic altceva decât să petrec restul zilei făcând dragoste cu ea. Ochii ei verzi îi studiară pe ai mei, apoi își ridică brațul și am crezut că-mi va trage o palmă Dar ea îmi indica, pe celălalt trotuar, o poartă îngustă deasupra căreia atârna o firmă decolorată. Am pășit pe bulgări de aur ca să ajungem la Hotel Wisla Am rămas acolo trei zile, după ce l-am eliberat pe șofer. După zece luni, eram soț și soție.

M-am oprit în dreptul casei întunecate, rămânând în mașina închiriată la aeroportul Montpellier. Coborând din automobil, am rămas o vreme în

livadă, admirând cerul înstelat de noiembrie, încercând să-mi înfrâng neplăcerea de a intra Revenirea la bergerie după ce fusese închisă luni de zile, sau chiar numai câteva săptămâni, nu fusese niciodată o experiență plăcută. Nu mai pusese nimeni piciorul aici de la sfârșitul lungii noastre vacanțe estivale, de la zgomotoasa, haotica noastră plecare dintr-o dimineață de la începutul lui septembrie, după care ultimele ecouri ale vocilor copiilor fuseseră absorbite de tăcerea pietrelor bătrâne, iar clădirea se instalase iar în perspectiva ei temporală adecvată, nu aceea a săptămânilor de concediu, nici aceea a copiilor care cresc mari, nici măcar aceea a deceniilor de proprietate, ci perspectiva secolelor depănate din timpul rural. Nu credeam cu adevărat, dar îmi imaginam cum, în absența noastră, spiritul lui June (stafiile în care se întrupa)

101 încerca hoțeste să-și restabilească dreptul de proprietar, reposedând nu doar mobila și ustensilele de bucătărie, ci și îndoii-tura unei coperți de revistă, străvechea pată cu conturul Australiei de pe peretele băii, forma latentă a trupului ei remanentă în vechea jachetă de grădinărit încă atârnată în spatele ușii, pentru că nu se îndura nimeni s-o arunce. După o absență, chiar spațiul dintre obiecte era alterat, aplecat într-o rână, decolorat până la un cafeniu slab, sau până la esența culorii respective, iar sunetele – prima răsucire a cheii în broască – se înscriau într-o acustică subtil transformată, un ecou mort de dincolo de raza percepției auditive, care sugera o prezență invizibilă, dar care aproape îți răspundea, Jenny nu putea suporta să redeschidă casa și mai rău era noaptea: în cei patruzeci de ani, casa se amplificase, bucată cu bucată, iar ușa din față nu mai era deloc aproape de comutatorul electric. Trebuia să străbați bucătăria de lângă camera de zi ca să ajungi la el, iar eu uitasem să iau cu mine lanterna.

Descuind ușa principală, am rămas blocat de un zid de beznă. Mi-am vârât mâna înăuntru, până la o poliță pe care ne străduiam să ne amintim să lăsăm o lumânare și chibrituri. N-am găsit nimic. Nemișcat, am ciulit urechile. Oricât aș fi apelat la rațiune, nu reușeam să-mi alung gândul că într-o casă în care o femeie se dedicase atâția ani contemplării eternității trebuia să mai fi supraviețuit pâna de păianjen a unei conștiințe fine, care mă detectase. Nu m-am încumetat să rostesc numele lui June cu voce tare, deși asta aș fi dorit să fac, nu ca să-i invoc spiritul, ci ca să-l alung, în loc de asta, mi-am dres puternic glasul, emițând un zgomot sceptic, masculin. Cu toate lămpile aprinse, cu radioul dat la maximum, cu scrumbia cumpărată de la un vânzător stradal sfârâind în uleiul de măsline încins al lui June, fantomele se vor retrage în ungherele întunecoase. Ar fi ajutat și lumina zilei, dar trebuia să treacă două zile, două seri inconfortabile, până să-mi aparțină din nou casa Ca să redeii imediat stăpân pe bergerie, trebuia să sosești cu copiii. Când ei își redescopereau vechile jocuri și proiecte, când se ciondăneau pentru paturile supraetajate, spiritul ceda cu tact în fața energiei celor vii și te puteai duce oriunde în clădire, chiar și în dormitorul lui June sau în vechiul ei birou, fără gânduri de spaima.

Am străbătut vestibulul, cu brațul întins în față. Peste tot simțeam mirosul dulceag asociat în mintea mea cu June. Îl degaja săpunul de lavandă,

cumpărat de ea cu lădițele. Nu consumasem nici jumătate din stocul de săpun. Am traversat salonul pe bâjbâite și am deschis ușa bucătăriei. Aici mirosea a metal și, vag, a butan. Siguranțele și comutatorul principal se aflau într-un dulăpior din zid, la celălalt capăt al încăperii. Chiar și în beznă îl vedeam în față, ca pe un dreptunghi și mai negru. Senzația că cineva îmi urmărea mișcările spori în timp ce ocoleam masa din bucătărie. Epiderma mea devenise un senzor sensibil la întuneric și la fiecare moleculă de aer. Brațele goale înregistrau o primejdie. Se întâmplase ceva, percepeam bucătăria altfel, înaintam într-o direcție greșită. M-aș fi întors afară, dar ar fi fost ridicol. Mașina era prea neîncăpătoare ca să dorm în ea. Cel mai apropiat hotel se afla la patruzeci de kilometri și se făcuse aproape miezul nopții.

Negrul mai profund și fără formă al dulăpiorului electric se distingea la vreo opt metri depărtare și mă orientam spre el, lăsându-mi mâna să alunece de-a lungul marginii mesei de bucătărie. Din copilărie nu mă mai simțisem atât de timorat în întuneric. Ca un personaj de desene animate, fredonam ceva încet, fără convingere. Nu-mi puteam aminti nici o melodie, iar înșiruirea mea de note întâmplătoare era rizibilă. Vocea îmi era lipsită de vlagă. Meritam să-mi facă cineva ceva. Din nou se ivi gândul, de data asta mai bine formulat, că tot ce trebuia să fac era să mă răsucesc pe călcâie și să plec. Mâna mi se frecă de ceva tare și rotund. Era mânerul ultimului sertar al mesei de bucătărie. Am dat să trag de el, dar m-am răzgândit. M-am ambiționat să continuu, până când am trecut de masă. Pata de pe perete pulsa de neagră ce era Avea centru, dar margini, nu. Am întins mâna spre ea și în acel moment m-am lăsat nervii. N-am îndrăznit s-o ating. Făcând un pas înapoi am rămas așa, paralizat de indecizie. Ei am prins între rațiune – care-mi spunea să acționez rapid, să răsucesc comutatorul și să văd, la puternica lumină artificială, cum banalitatea continua și dincolo de acel punct, ca întotdeauna – și teama superstițioasă, a cărei simplitate o depășea chiar și pe aceea a obișnuitului.

Cred că am rămas în poziția aceea mai bine de cinci minute. La un moment dat, aproape că am pășit înainte ca să trag de ușița dulăpiorului, dar primele impulsuri nervoase nu au ajuns până la picioare. Știam că dacă voi ieși din bucătărie, nu voi fi capabil să mă întorc în aceeași seară. Așa că am rămas fin tu i t locului, până mi-am amintit de sertarul mesei și de ce voisem să-l deschid. S-ar fi putut să găsesc în el lumânarea și cutia de chibrituri care ar fi trebuit să se afle pe polifa de la intrare. Mi-am trecut mâna în direcție inversă pe tăblia mesei, am găsit sertarul și am început să răscolesc printre pioaneze, capete de sfoară și foarfeci de grădină.

Mucul de lumânare, nu mai lung ie cinci centimetri, s-a aprins de la prima încercare. Umbrele dulăpiorului electric s-au vălurit pe perete la apropierea mea. Parcă arăta altfel decât îl știam. Micul mâner de lemn al ușii se lungise, era mai ornat și plasat în alt unghi. Mă mai despărțeau doi pași de el când ornamentul se clarifică, luând forma unui scorpion gras și galben, cu cleștele încovoiate pe axa diagonalei și cu coada groasă, segmentată, acoperind mânerul de mai jos.

Creaturile astea sunt chelicerate străvechi, al căror arbore genealogic își întinde rădăcinile înapoi până în cambrian și numai un fel de inocență, o ignorare iremediabilă a condițiilor moderne de după holocen le aduce azi în locuințele antroipoizilor de tip nou; îi găsești lipiți de pereți în focuri expuse, iar cleștii și acul din coadă sunt mijloace jalnice, demodate de apărare împotriva unei lovituri de pantof bine țintite. Am înhățat o lingură grea de lemn de pe tejgheaua bucătăriei și am ucis insecta dintr-o singură mișcare. A căzut pe podea și am călcat-o, ca să fiu sigur. Tot mi-a trebuit un efort ca să ating cu degetele Jocul unde se lăfăise.

Luminile se aprinseră, pântecosul frigider din anii cincizeci se cutremură și-și începu familiarul zornăit plângăreț. Am avut grijă să nu meditez imediat la experiența trăită. Mi-am adus bagajele înăuntru, mi-am așternut patul, am prăjit peștele, am pus la picup un vechi disc al formației Art Pepper, dând 104 volumul la maximum, și am golit o jumătate de sticlă de vin. La trei dimineața am adormit fără probleme. A doua zi am început să pregătesc locuința pentru vacanța noastră din decembrie. Am început cu primul lucru de pe listă, petrecând câteva ore pe acoperiș, ca să înlocuiesc țiglele dislocate de o furtună în septembrie, iar în restul zilei am rezolvat trebușoare prin.-asă. Era călduț afară și spre sfârșitul după-amiezii am atârnat hamacul în locul favorit al lui June, sub tamarisc. Întins în el, vedeam bine lumina de aur ce acoperea valea S! Privat și mai departe soarele jos de iarnă de pe dealurile din jur de Lodeve. Toată ziua mă gândisem la teama din ajun. Doua voci neclare na urmăriseră prin casă în timp ce lucram, iar acum că zăceam tolănit în hamac, cu o cană de ceai fierbinte alături, ele se limpeziră.

June era exasperată: „Cum îndrăznești să te îndoiești de ceva ce te privește drept în ochi? Cum poți fi atât de îndărătnic, jererny? Mi-ai simțit prezența de îndată ce ai pășit înăuntru. Ai avut premonifia primejdiei, urmată de confirmarea faptului că ai fi fost înțepat mortal dacă ți-ai fi ignorat instinctul. Eu am fost cea care te-a prevenit, te-a apărât – iată ce simplu e totul -i'i r (iacă ești gata să mergi până în pânzele albe ca să-ți păstrezi intact scepticismul, atunci ești un ingrat și n-ar fi trebuit să nișc nici un deget de dragul tău. Raționalismul înseamnă credință oarbă, Jeremy. Cum de mai poți spera să vezi vreodată Har?”

Bernard era încântat: „Cu adevărat o ilustrare magnifică! Firește, nu poți exclude posibilitatea ca o formă a conștiinței de bine să fi supraviețuit după moarte și să fi acționat aici în interesul tău. Mentea să-ți fie deschisă tuturor posibilităților. E o greșeală să respingi fenomenele incompatibile cu teoriile curente. Pe de altă parte, în absența oricăror dovezi, pro sau contra, de ce să sari de-a dreptul la o concluzie atât de radicală, fără a lua în considerare și alte explicații, mai simple? Ai «simțit» frecvent «prezența» lui June în casă – dar asta nu-i decât un mod de a spune că până nu demult a fost locuința ei, ca e plină încă de lucrurile ei și că a te afla aici, mai ales după o lungă absență, înainte ca familia ta să umple camerele cu viață, nu se poate să nu te facă să te gândești la ea. Cu alte cuvinte, «prezența» era în propria ta minte, de unde o proiectai pe obiectele din jur. Dată fiind teama

noastră de morți, e de înțeles că ți s-a făcut inima cât un purice când te împleticeai, pe întuneric, prin casă. Și, dată fiind starea ta sufletească, era normal ca dulăpiorul electric din perete să ți se pară un obiect înspăimântător – o pată de beznă și mai concentrată în întuneric, nu? Aveai îngropată amintirea că ai găsit odată un cuib de scorpioni pe aici. Trebuie să te gândești și la posibilitatea ca la lumina slabă să fi distins subliminal forma scorpionului. Pe urmă, faptul că presentimentele tale s-au dovedit justificate. Ei, ei, băiete dragă! În partea asta a Franței sunt scorpioni berechet. De ce n-ai găsi unul odihnindu-se pe ușa dulăpiorului? Dar hai să presupunem că te-ar fi înțepat în mână. N-ar fi fost mare scofală să sugi imediat veninul. Durerea și disconfortul n-ar fi ținut decât o zi sau două – la urma urmei, nu era un scorpion negru. De ce să-ți sară în ajutor un spirit de dincolo de mormânt, dacă nu e vorba decât de o suferință ușoară? Dacă la acest nivel se situează grija pe care ne-o poartă morții, de ce nu intervin ei să prevină milioanele de tragedii zilnice?” „Pah, am auzit-o pe June replicând. Cum ați afla voi, mă rog, dacă am interveni? Oricum nu v-ar veni să credeți. Am fost îngerul păzitor al lui Bernard la Berlin și al tău aseară fiindcă doream să vă arăt ceva, să vă arăt cât de puțin știți despre universul făurit de Dumnezeu, locuit de Dumnezeu... Dar nu există dovezi pe care un sceptic să nu le poată denatura, ca să le adapteze la schema lui meschină și prăpădită...” „Tâmpenii, îmi murmură Bernard la cealaltă ureche. Universul revelat de știință este un loc splendid, scânteietor. Nu trebuie să inventăm un Dumnezeu numai fiindcă nu-] înțelegem în totalitatea lui. Cercetările noastre de-abia au început.” „Crezi că m-ai auzi acum dacă o parte din mine n-ar continua să existe?” „Dar nu auzi absolut nimic băiete dragă. Ne inventezi doar pe amândoi, extrapolând ceea ce știi. Nu e nimeni aici, în afară de tine.” „Ba este Dumnezeu, se încapățâna June, și mai este Diavolul.” „Dacă eu sunt Diavolul, spuse Bernard, atunci lumea nu-i chiar așa de rea.” „Tocmai candoarea lui Bernard este etalonul răului pe care-l reprezintă. Ai fost la Berlin, Jeremy. Ai văzut dezastrul produs de el și de cei de teapa lui, în numele progresului.” „Monoteiștii ăștia bigoți! Meschinăria, intoleranța, ignoranța, cruzimea pe care le-au declanșat, cu certitudinea că...” „Dumnezeu e iubitor și-l va ierta pe Bernard.” „Putem iubi și fără un dumnezeu, mulțumesc frumos. Detest modul în care creștinii au monopolizat cuvântul ăsta.”

Vocile se permanentiză; mă urmăreau și începeau să-mi provoace necazuri. A doua zi, când curățăm de uscături piersicii din grădină, June mă anunță că pomul la care lucram și frumusețea lui erau creația lui Dumnezeu. Bernard zise că se cunosc foarte multe despre evoluția acestui pom și a altora ca el și deci explicațiile se pot lipsi de divinitate. Afirmații și contraziceri se învârtejeau, încercând să-și muște coada, în timp ce eu tăiam lemne, desfundam canalele de scurgere, măturam prin camere. Un bâzâit ce nu se lăsa alungat. O ținea într-una, chiar și când reușeam să-mi fixeze atenția asupra altor chestii. Dacă ascultam atent, nu distingeam nimic. Fiecare propoziție o anula pe cea dinainte, sau era anulată de următoarea. O argumentație care se autodesființa, o înmulțire cu zero imposibil de stăvilit.

După ce mi-am terminat toate treburile și am întins pe masa din bucătărie notele pentru cartea de amintiri, socrii mei ridicară glasul.

Am încercat să intru și eu în discuție: „Ascultați-mă și pe mine. Voi doi vă aflați în sfere diferite, fiecare în afara domeniului în care e competent celălalt. Nu e treaba științei să confirme sau să infirme existența lui Dumnezeu, așa cum nu e treaba spiritului să preleveze universul”.

Se lăsă o liniște plină de jenă. Parcă ar fi așteptat să continuu. Pe urmă l-am auzit, sau l-am făcut pe Bernard să-i spună șoptit lui June, nu mie: „Toate astea-s bune și frumoase. Dar Biserica a vrut totdeauna să fină știința sub control. Ba cliiar toată cunoașterea. Uifă-te la Galileo...”

Dar June i-o reteză scurt, afirmând: „Biserica a ținut aprinsă, vreme de secoie, flacăra învățaturii în Europa Ți-l amintești pe omui care ne-a arătat biblioteca în 1954, la Cluny?”

Când am telefonat acasă și m-am plâns lui Jenny că s-ar putea să-nii pierd mințile, ea a refuzat, voioasă, să mă consoleze:

— Chiar tu erai nebun după poveștile lor. Îi încurajai, li te vârui sub piele. Acum ai tăi sunt, cu certuri și cu toate celelalte! Își reveni din al doilea hohot de râs și mă întrebă de ce nu-mi notez tot ce spun cei doi.

— Nu merită. Nu fac decât să se repete până la saturație.

— Exact ce f i-am spus și eu de nenumărate ori. Nu m-ai ascultat. Acum ești pedepsit pentru că i-ai stârnit.

— Pedepsit, de cine?

— Întreab-o pe mama.

Era o nouă zi senină când, imediat după micul dejun, mi-am abandonai toate treburile, m-am absolvit de toate sarcinile mentale și, cu un delicios sentiment al chiulului, mi-am încălțat bocancii, am găsit o harfă la scară mică și mi-am pus în rucsac o sticlă de apă și două portocale.

Am pornit pe cărarea ce începe dincolo de bergerie, urcă spre nord deasupra unei alpii secate, prin crânguri de stejar pitic, șerpuieste pe sub stâncă masivă de la Pas de l'Aze ca să ajungă pe platoul înalt. Dacă întinzi pasul, nu-fi la decât o jumătate de oră ca să ajungi sus, la Causse de Larzac. unde adie o briză răcoroasă printre pini, iar priveliștea se deschide spre Pic de Vissou și mai departe, cam la șazeci și cinci de kilometri, spre o fandară argintie din Mediterana. Am mers pe o cărare nisipoasă care trece prin păduricea de pini, pe Jângă ex-crescenfe de calcar cărora intemperii le-au dat forme de ruine, apoi pe terenul deschis ce urcă în pantă spre Bergerie de Tedenat. De acolo se vedea ca-n palmă, pe podiș, drumul de câteva ore până la satul St. Matirice de Navacelles. La mai puțin de o milă dincolo de el se ridica uriașa fisură a cheilor de la de Vis. Undeva la stânga, pe marginea lor, era Dolmen de la Prunarede.

Mai întâi, a fost coborârea printre copaci, în La Vacquerie. Există o plăcere simplă în a pătrunde într-un sat pe jos și a ieși din el tot așa. Temporar, îfi poți menține iluzia că în timp ce alții au vieți strâns dependente de casele, munca sau relațiile lor, tu ești autonom și liber, neîmpovărat de posesiuni sau obligații. E o senzație privilegiată, de ușurătate, pe care n-o poți avea dacă străbați satul în automobil, dacă ești o pârțicică din trafic. Am

decis să nu mă opresc la bufet ca să beau o cafea și am făcut doar un scurt popas la monumentul de pe cealaltă parte a drumului, ca să-l examinez mai de aproape și să-mi copiez în carnețel inscripția de la bază.

Am ieșit din sat pe un drum îngust și am cotit spre nord, pe o potecă plăcută ce duce la chei. Eram pe de-a-ntregul mulțumit, pentru prima oară de la sosirea în Franța, iar dragostea pentru acel colțișor nepopulat de țara îmi renascuse. Percepeam tot mai slab zarva agasantă a gâlcevii dintre June și Bernard. La fel și agitația interioară care mă luase în stăpânire la Berlin; parcă numeroși mușchi minusculi de la ceafă s-ar fi destins încet și, pe măsură ce procesul lua amploare, se deschidea înăuntrul meu un spațiu calm și generos, compatibil cu spectaculosul peisaj prin care-mi purtam pașii. Așa cum obișnuiam uneori, în clipe de fericire, m-am gândit la întregul angrenaj, la povestea concentrată a existenței mele, de la vârsta de opt ani până la Majdanek, și cum fusesem izbăvit. La aproape două sate de kilometri de acolo, într-o casă printre milioane de altele, se găseau Jenny și cei patru copii ai noștri, tribul meu. Aparțineam cuiva. Viața mea avea rădăcini, era bogată. Drumul era neted și înaintam în pas vioi. Începeam să întrevăd cum îmi voi organiza materialul pentru eseul biografic. Am meditat la munca mea, la cum mi-aș putea rearanja biroul, în avantajul celor ce lucrau acolo. Problema aceasta și altele, înrudite, mi-au ocupat mintea tot drumul până la St. Maurice.

Eram în aceeași bună dispoziție, de autornui turnire senină, când am intrat în sat. Am băut o bere pe terasa de la Hotel des Tilleuls, poate la aceeași masă la care șezuseră tinerii aflați odinioară în luna de miere, ascultând povestea primarului. Mi-am rezervat o cameră pentru noapte, după care am pornit pe jos, cale de aproximativ doi kilometri, până la dolmen. Ca să câștig timp, am mers pe drum. La câteva sute de metri, în dreapta, era gura cheilor, ascunsă de o colină, iar la stânga și drept înaintea se întindea peisajul mai aspru al causse-r. sol tare, pârjolit, iarbă țepoasă, stâlpi de telegraf. Trecând de ferma părăginită, la Prunarede, am cotit pe o cărare nisipoasă și după numai cinci minute am ajuns la dolmen. Mi-am lepădat rucsacul, m-am așezat pe placa mare de piatră și am curățat o portocală. Piatra abia dacă se încălzise puțin la soarele după-a-miezii. Cât timp mășăluisem ca să ajung aici, m-am ferit anume să mă gândesc la intențiile mele, dar acum că sosisem la destinație ele mi se conturau suficient de clar. Ca să nu rămân o victimă neputincioasă a vocilor subiecților mei, venisem aici ca să-i urmăresc, să-i re-creez pe Bernard și pe June cum ședeau, tăind felii de saucisson, cum își fărâmițau pâinea uscată, privind spre nord, prin chei, la ceea ce-i aștepta în viitor: să se contopească imediat cu optimismul generației lor și să ceară primele îndoeli ale lui June, din ajunul confruntării. Voiam să-i mai prind cât timp se iubeau, până nu-și începeau cearta de o viață.

Mă simțeam purificat după cele cinci ore de mers. Îmi recâștigasem echilibrul și pofta de viață, nu mai dădeam atenție stafiiilor. Mintea îmi era doldora de planuri și proiecte proprii. Nu mai încăpeau în ea fantome, s-o bântuie. Vocile dispăruseră cu desăvârșire: singura prezență în locul acela

eram eu. Soarele jos de noiembrie, din dreapta, scotea în relief complicata alcătuire a stâncii din plan îndepărtat. Nu-mi trebuia nimic mai mult decât plăcerea pe care mi-o producea locul însuși și amintirea picnicurilor familiale organizate aici cu Bernard și cu copiii, folosind drept masă placa mare de piatră.

Am mâncat ambele portocale și, ca un elev, mi-am șters mâinile de cămașă. Mă gândisem să folosesc, la întoarcere, poteca ce duce chiar pe buza cheilor, dar de la ultima mea vizită fusese năpădită de mărăcini. După o sută de metri, am fost obligat să fac cale îtoarsă. Lucrul m-a enervat, îmi închipuisem că fin totul sub control, iar acest eșec fusese o promptă punere la punct. M-am consolată amintindu-mi că era cărarea pe care merseseră Bernard și June la St. Maurice în seara cu pricina. Acela, deci, fusese traseul lor; al meu era altul – până sus la ferma veche și pe drum înapoi. Dacă era necesar să-mi fac un simbol din poteca năpădită de buruieni, situația asta îmi convenea mai mult.

Doriseam inițial să închei această secțiune a amintirilor chiar cu acest moment, al întoarcerii de la dolmen cu sentimentul că sunt suficient de eliberat de subiecții cercetărilor mele ca să pot scrie despre ei. Dar uite că trebuie să relatez, oricât de succint, ce s-a întâmplat în seara cu pricina la restaurantul hotelului, pentru că a fost o piesă parcă anume pusă în scenă pentru mine. O reprezentare, oricât de deformată, a preocupărilor mele, a singurătății ce-mi guvernase copilăria; a fost pentru mine o curățire, un fel de exorcism, o acțiune întreprinsă de dragul nepoatei mele Sally și în numele meu propriu, prin care ne-am răzbunat amândoi. Descrisă în termenii lui June, a fost o nouă „întâlnire cu fantoma”, la care a asistat și ea, ca să mă supravegheze, în orice caz, mie mi-a dat putere curajul cu care își îndurase ea calvarul, la doi kilometri depărtare de mine și cu patruzeci și trei de ani în urmă. Poate că June ar fi spus că lucrul pe care trebuia să-l înfrunt se afla în mine însumi, deoarece la sfârșit am fost potolit, redus la ascultare, de cuvinte adresate de obicei câinilor: Ca suffit.'

Nu-mi aduc foarte bine aminte cum s-a întâmplat, dar la un moment dat, după întoarcerea la Hotel des Tilleuls, fie când m-am dus la bar să beau un pernod, fie o jumătate de oră mai târziu, când am coborât din cameră, să fac rost de o bucată de săpun, am aflat că patroana era Madame Monique Auriac, nume consemnat în notițele mele. Mai mult ca sigur era fiica acelei Madame Auriac care o îngrijise pe June, poate chiar copila care servise la masă în timp ce-și spunea primarul povestea. M-am gândit să-i pun câteva întrebări, să văd ce-și mai amintește. Dar am constatat că barul se golise între timp, la fel ca și sala de mese. Se auzeau, totuși, voci din bucătărie.

Cu sentimentul că dimensiunile mici ale camerelor îmi scuzau, oarecum, indiscreția, am împins vechile uși batante și am pășit înăuntru.

În fața mea, pe o masă, se afla o grămăjoară de blană însângerată, într-un coș de nuiele. La capătul opus al bucătăriei se stârnisese o ceartă. Madame Auriac, fratele ei, care era bucătarul, și fata ce îndeplinea funcția dublă de cameristă și chelnăriță îmi aruncară o privire și continuară să vorbească răstit între ei. Am așteptat lângă plita pe care clocotea o oală cu supă. Aș fi ieșit în

vârful picioarelor după o jumate de mințit și mi-aș fi încercat norocul mai târziu, dacă n-aș fi observat că cearta avea legătură cu mine. Fusesse vorba că hotelul e închis. Fiindcă fata îl lăsase pe domnul din Anglia să la o cameră -Madame Auriac făcu un semn spre mine cu dosul palmei - ea, Madame Auriac, fusesse obligată, de dragul consecvenței, să mai îngăduie unei familii să ocupe două camere, iar acum sosise și o doamnă de la Paris. Ce li se putea da de mâncare atâtor oameni? în plus, nici nu aveau suficient personal.

Fratele fu de părere că nu era nici o problemă, câta vreme toți oaspeții se mulțumeau cu meniul fix de șaptezeci și cinci de franci - supă, salată, iepure și brânzeturi - și nu pretindeau să mănânce î la carte. Fata se alie cu el. Madame Auriac zise că nu dorea să fie patroana unui restaurant de acest fel. în punctul acesta mi-am dres glasul, m-am scuzat și le-am spus că, fără îndoială, toți oaspeții fuseseră bucuroși să găsească un hotel deschis atât de târziu toamna și că, ținând seama de împrejurări, meniul fix va fi absolut acceptabil. Madame Auriac ieși din bucătărie șuierând de nervozitate, cu o srnucitură din cap ce trebuie să fi fost o formă de acceptare, iar fratele ei își desfăcu palmele, triumfător. Mai era nevoie de încă o concesie: ca să simplifice munca, musafirii erau invitați să cineze devreme, la șapte și jumătate, toți împreună.

După o jumătate de oră, mi-am ocupat cel dintâi locul în sufragerie. Aveam sentimentul că sunt ceva mai mult decât un simplu musafir. Eram de-al casei, inițiat în treburile dinlăuntru ale hotelului, însăși Madame Auriac îmi servi pâinea și vinul. Acum era în toane bune și am stabilit că într-adevăr lucrase aici în 1946 și, chiar dacă nu-și amintea vizita lui Bernard și a lui June, cunoștea foarte bine povestea cu câinii a primarului, îmi promise că va sta de vorbă cu mine când va fi mai puțin ocupată. Următoarea apăru doamna de la Paris. Era o femeie de vreo treizeci de ani, de o frumusețe palidă, emaciata, cu înfățișarea fragilă, supracosmetizată pe care o au unele franțuzoaice, prea meticulos dichisită, prea severă pentru a-mi fi pe plac. Obrajii îi erau supti și ochii imenși, de muritor de foame. Știam că abia se va atinge de mâncare. Tocurile ei răpăiră pe podeaua de gresie până la masa cea mai îndepărtată de a mea, dintr-un colț al sufrageriei. Ignorând complet prezența unicului ocupant al încăperii, crea impresia paradoxală că schița fiecare mișcare cu gândul la mine. Pusesem pe masă cartea din care citeam și mă întrebam dacă lucrurile stăteau într-adevăr așa, sau era vorba de o proiecție masculină de tipul care le enervează cumplit pe femei. Chiar în acel moment intră familia.

Erau trei: soț, soție și băiat de șapte-opt ani. Sosiră înveliți în propria lor tăcere, un cocon luminos de intensitate familială care se deplasa pe fondul tăcerii mai ample din sufragerie, ca să ocupe a doua masă de la mine. Se așezară cu un hârșăit tare de scaune pe podea. Bărbatul, cocoșul micului coteț, își propti brațele tatuante pe masă și-și roti ochii de jur împrejur. Se uită mai întâi lung la pariziancă, dar ea nu catadixi să-și ridice privirea de pe lista de bucate: după care ochii lui îi întâlniră pe ai mei. Am dat din cap, dar salutul nu mi-a fost întors. Bărbatul mă înregistra, pur și simplu, și-i spuse ceva soției, care scoase din poșetă un pachet de Gauloises și o brichetă.

Părinții își aprinseră țigările, în timp ce eu îl examinam pe copilul ce ședea stingher de cealaltă parte a mesei. Aveam impresia că se petrecuse ceva afară, acum câteva minute, vreo încălcare a regulilor de bună conduită, pentru care băiatul fusese luat la rost. Ședea fără chef, poate bosumflat, cu mâna stângă atârând pe lângă corp, în timp ce dreapta i se juca printre tacâmuri.

Madame Auriac veni cu pâinea, apa și litrul de vin roșu de la fridiger, abia băubil. După plecarea ei, băiatul se lăsă și mai tare într-o rână, cu cotul pe masă și capul proptit în palmă. Imediat, mâna mamei fulgeră pe deasupra feței de masă și lovi zdravăn antebrațul copilului, care-și pierdu echilibrul. Cu ochii mijiți din cauza fumului de țigară, tatăl nici nu băgă de seamă Nimeni nu rosti un cuvânt. Parizianca, pe care o vedeam dincolo de grupul familial, se uita fix și hotărât la un colț pustiu al sufrageriei. Băiatul se lăsă moale pe spătarul scaunului, cu ochii plecați, frecându-și cotul. Maică-sa scutură delicat scrumul de țigară în scrumieră. Nu părea tipul de femeie care să te plesnească. Era dolofană și rozalie, cu fafa rotundă, plăcută la vedere, cu bujori în obrăjori. ca o păpușă, iar disjunția dintre comportarea ei și înfățișarea bonom-maternă era sinistră. Mă deprima prezenta acestei familii, ca și relațiile mizerabile dintre membrii ei, pe care nu le puteam modifica. Dacă ar fi existat în sat un alt loc unde să fi putut lua masa, aș fi plecat imediat.

Tocmai terminasem porția de lapin au chef, iar familia abia ajunsese la salată. Câteva minute nu se auzi decât zgomotul, tacâmurilor atingând porțelanul. Nu mă puteam concentra ca să citesc, deci pândeam de după cartea deschisă. Tatăl ștergea farfuria cu miez de pâine, ca să culeagă ultimele resturi de sos. De câte ori băga în gură o bucată de pâine, își apleca ușor capul, ca și cum mâna ce-l hrănea nu i-ar fi aparținut. Terminând, băiatul împinse la o parte farfuria și-și tampona gura cu dosul mâinii. Un gest ce părea distrat, fiindcă altminteri copilul mâncase foarte îngrijit; din cât observasem, nici măcar nu-și mânjise buzele. Dar eu eram un observator extern; sau poate era o provocare, continuarea unui conflict de lungă durată. Tatăl murmură imediat o propoziție din care am distins cuvântul serviette. Mama se oprise din mestecat și-i privea atent pe cei doi. Băiatul își ridică șervetul din poală și-l apăsă cu grijă nu pe gură, ci mai întâi pe un obraz, apoi pe celălalt. La un copil de vârsta lui nu putea fi vorba decât de o încercare stângace de a face ceea ce se cuvenea. Tatăl însă avea altă părere. Se întinse peste bolul de salată gol și-i dădu băiețelului un pumn, sub claviculă. Lovitura îl săltă pe copil din scaun, trântindu-l la podea. Mama se ridică pe jumătate de la masă și-l apucă de braț. Voia să intervină înainte ca el să se pună pe urlat și prin asta să salveze atmosfera civilizată din restaurant. Copilul abia dacă-și dăduse seama ce i se întâmplă, în timp ce ea șuiera amenințător: Tăiș toi, tăiș toi! Fără să se ridice de la masă, izbuti să-l împingă la loc pe scaunul abil îndreptat de bărbatul ei, cu piciorul. Cei doi erau, evident, obișnuiți să-și armonizeze mișcările. Amândoi păreau convinși că, neridicându-se în picioare, evitaseră scandalul. Așezat la loc pe scaunul lui, băiețașul scâncea. Mamă-sa îi vârâse sub ochi un deget poruncitor, rigid, ținut în poziția asta

până când încetă să mă miorlăie. Abia atunci, neslăbindu-l din ochi, își îndoi arătătorul.

Mie îmi tremura mâna, turnând vinul înțepător la limbă al doamnei Auriac. Am golit paharul, înghițind greu. Parcă mi se congestionase esofagul. Faptul că nu-l lăsau pe băiețel nici măcar să plângă mi se părea mult mai barbar decât lovitura care-l trântise la podea. Singurătatea disperată a bietului copil mă strângea ca într-o menghină. Ea m-a făcut să mă gândesc la propria-mi singurătate de după moartea părinților mei, la cât de incomunicabilă îmi fusese disperarea. La cum îmi pierdusem capacitatea de a nădăjdi. Pentru băiețașul din fața mea, nefericirea era, pur și simplu, starea esențială a existenței. Putea să-l ajute cineva? Am privit în jur. Femeia care cinase singură întorsese capul, dar era evident, din neputința ei de a-și aprinde bricheta, că văzuse totul. La celălalt capăt al sufrageriei, în picioare lângă bufet, fata aștepta să debaraseze mesele. Francezii se disting prin bunătatea și toleranța lor față de copii. Nu se putea să nu spună cineva ceva. Cineva – nu eu – trebuia să intervină.

Am băut încă un pahar de vin. O familie ocupă un spațiu privat inviolabil, înlăuntrul pereților, atât vizibili, cât și noționali, își stabilește reguli proprii pentru toți membrii. Fata se apropie și-mi luă farfuriile din față. Pe urmă reveni, ca să la bolul de salată de pe masa familiei și să le aducă farfurii curate. Cred că înțeleg ce s-a întâmplat în mintea copilului în acel moment. Privind cum se pregătește masa pentru felul următor, cum este adusă tocana de iepure, el izbucni în plâns; venirea și plecarea chelneriței îi confirmase că, după umilirea lui, viața avea să continue pe făgașul obișnuit. Sentimentul izolării era acum complet, deznădejdea ajunsese de nestăpânit.

Mai întâi, trupul i se cutremură tocmai din cauza încercării de a se stăpâni, iar în clipa următoare izbucni un sunet pătrunzător, care-ți dădea fiori, crescând tot mai tare, în pofida degetului amenințător ridicat imediat de mamă; sunetul deveni un vaiet, apoi un suspin plantat pe o inspirație disperată de profundă. Tatăl puse jos noua țigară pe care fusese gata să și-o aprindă. Rămase un moment nemișcat, să vadă ce va urma după inhalare și, pentru că plânsul copilului se făcu auzit din nou, brațul bărbatului despică puternic aerul pe deasupra mesei și dosul mâinii îl pocni zdravăn pe băiat în falcă.

Era neverosimil, nu puteam să cred că văzusem o scenă atât de brutală: nu se putea ca un individ puternic să dea în felul ăsta într-un copil, cu toată forța neînfrânată a urii mature. Capul băiatului fu aruncat pe spate, iar lovitura îl propulsa, o dată cu scaunul pe care ședea, până aproape de masa mea. Norocul a fost că de podea se izbi spătarul scaunului, iar copilul scăpă cu capul nespărțit. Chelnerița veni în fuga, strigând-o pe Madame Auriac. Nu luasem hotărârea să mă ridic, dar eram deja în picioare. O frântură de secundă mi-am încrucișat privirea cu a femeii de la Paris. Era imobilă. Dar, brusc, a dat grav din cap. Tânăra chelneriță îl adunase pe băiat de pe jos și acum ședea cu el pe podea, scoțând sunete calde, moi, de îngrijorare, sunete duioase, îmi amintesc că-mi spuneam, îndreptându-mă spre masa tatălui.

Soția se ridicase de la locul ei și-i vorbea fetei, pe un ton plângăreț:

— Dar nu înțelegeți, Mademoiselle. N-o să dregeți cu nimic lucrurile. Urlă el, dar știe ce vrea. Întotdeauna obține ceea ce dorește.

Madame Auriac nu era nicăieri. Repet, nu luasem nici o hotărâre conștientă, n-aveam idee în ce mă băgăm. Bărbatul și-a aprins țigara. M-a îmbărbătat puțin să văd că-i tremurau mâinile. Nici nu se uita către mine. Am vorbit cu voce tare, limpede – deși îmi tremura – cu o acuratețe onorabilă, chiar dacă nu foloseam o franceză idiomătică, îmi lipsea siguranța sinuoasă în exprimare a lui Jenny. Faptul că vorbeam franțuzește îmi eleva atât cuvintele cât și sentimentele până la nivelul unei solemnități teatrale, conștientă de sine, așa încât, stând acolo m-am văzut pentru o clipă în nobila postură a unuia dintre acei cetățeni francezi necunoscuți care răsar de nicăieri în momentele cruciale ale istoriei lor naționale pentru a improviza o frază ce rămâne încrustată în piatra veacurilor. Era oare Jurământul de la Terenul de Tenis? Eram un Desmoulin ghilotinat, la Cafe Foy? De fapt, n-am spus decât:

— Monsieur, să bați un copil în halul ăsta e dezgustător. Sunteți un animal, un animal, Monsieur. Vă e frică să vă măsurați cu cineva de talia dumneavoastră, fiindcă tare-aș vrea să-mi ard una peste bot.

Ridicola greșală d; la urmă l-a făcut pe bărbat să se relaxeze, îmi zâmbi, îndepărtând scaunul de masă. Vedea în fața lui un englez palid, de statură mijlocie, care uitase să lase din mână șervetul. Ce să-l înspăimânte pe un individ cu câte un caduceu tatuat pe fiecare braț vânjos?

— Ta gueule? Mi-ar face mare plăcere să-ți ard eu una peste ea. Îmi indică ușa cu capul.

L-am urmat, pe lângă mesele goale. Nu-mi venea să cred. Mergeam afară să ne batem. O vioișie iresponsabilă mă făcu să-mi simt capul ușor și parcă pluteam deasupra podelei restaurantului. Când am ieșit, bărbatul pe care-l provocasem a lăsat ușa batantă să vină peste mine. A luat conducerea, traversând drumul, până în locul unde se afla o pompă de petrol, sub un felinar. Acolo s-a întors spre mine, să rezolve problema, dar eu îmi plănuisem deja mișcările și el abia începea să-și ridice brațele, când pumnul meu s-a proiectat spre fața lui, cu toată greutatea corpului pusă în el L-am lovit din plin, tare, în nas, cu atâta forță că în momentul când i s-a spart osul am simțit că-mi crapă și mie o falangă. Urmă un moment înălțător: era knock out dar nu putea să cadă. Brațele îi atârnav pe lângă corp și stătea și se uita cum îl lovesc cu stânga, una, două, trei, în obraz, în gât, în plex, după care se prăbuși. Mi-am ridicat piciorul și cred că aș fi fost capabil să-l învinețesc și să-l calc până murea, dacă n-aș fi auzit o voce și nu m-aș fi întors să văd o siluetă subțire în cadru! luminat al ușii, de cealaltă parte a drumului. Vocea era calmă:

— Monsieur. Je vous prie. fa sttffit.

Am știut imediat că înflăcărea care mă animase nu avea nimic de-a face cu dreptatea sau cu răzburarea. Oripilat de ceea ce făcusem, m-am dat înapoi.

Am traversat și am urmat-o pe pariziancă înăuntru, în așteptarea poliției și a ambulanței, Madame Auriac îmi bandajă mâna cu tifon și intră

după tejghea să-mi toarne un coniac. În fundul frigiderului găsi ultima înghețată de astă-vară și i-o dădu băiețușului, care mai ședea încă pe podea, revenindu-și, cuibărit în brațele materne ale tinerei chelnerițe care, trebuie spus, se îmbujorase ca și cum îmbrățișarea i-ar fi produs o fericire nețărmurită.

Partea a patra ST. MAURICE DE NAVACELLES, 1946s*

ÎN PRIMĂVARA LUI 1946, profitând de o Europă recent eliberată și de o rată de schimb avantajoasă, socrii mei, Bernard și June Tremaine, s-au hotărât să-și petreacă luna de miere călătorind prin Franța și Italia. Se cunoscuseră în 1944 în cartierul Bloomsbury, la Senate House, unde lucrau amândoi. Tatăl soției mele, licențiat în științe de la Cambridge, deținea un post de funcționar, periferic legat de serviciile de informații. Ceva ce ținea de strângerea informațiilor de specialitate; Soa-cră-mea, lingvistă, lucra într-un birou care colabora cu Francezii liberi sau, cum se exprima ea, îi gâdila sub bărbie, ca să-și uite mândria șifonată. De câteva ori s-a aflat în aceeași încăpere cu generalul de Gaulle. În biroul viitorului ei bărbat a dus-o traducerea pe care o efectua, privind un proiect de adaptare a mașinilor de cusut cu pedală la alimentarea cu electricitate. Nu li s-a acordat permisiunea să renunțe la posturile lor decât la un an după sfârșitul războiului. S-au cununat în aprilie. Ideea era să călătorească toată vara, înainte de a se instala în rutina vieții matrimoniale și a unor ocupații civile, acum că era pace.

În anii când asemenea lucruri contau pentru mine ceva mai mult, am reflectat îndelung la felurile tipuri de muncă militară accesibile inșilor din clase diferite, la învigoranta asumare a opțiunii, la dorința tinerească de a explora noi libertăți, care, din câte știam, nu prea influențaseră viețile propriilor mei părinți. Și ei se căsătoriseră imediat după război. Mama fusese o „Land Girl” și, dacă e să dau crezare unei mătuși, urase din tot sufletul ipostaza aceasta în 1943 obținuse transferul ca muncitoare la o fabrică de muniție de lângă Colchester. Tata a servit la infanterie. A scăpat nevătămat din încercuirea de la Dunquerque, a luptat pe frontul nord-african și în cele din urmă și-a întâlnit glonțul destinat în timpul debarcării din Normandia. Glonțul i-a perforat curat palma mâinii drepte, fără să atingă vreun oscior. După război, și părinții mei ar fi putut călători. Se pare că au moștenit de la bunicul câteva sute de lire, chiar în perioada când a fost demobilizat tata. Teoretic, erau liberi să pornească la drum, dar nu cred că le-a dat prin cap așa ceva, nici lor, nici prietenilor lor. Până nu demult, vedeam încă o dovadă a îngustimii concepției despre viață în care fusesem crescut în faptul că folosiseră banii ca să cumpere o locuință într-un șir de clădiri identice, căsuța în care ne-am născut soră-mea și cu mine, și ca să deschidă magazinul de fierărie din veniturile căruia am trăit cu toții, până la moartea fulgerătoare a părinților.

Azi cred că văd lucrurile puțin altfel. Socru-meu își petrecea orele de serviciu rumegând probleme cum ar fi sursele silențioase de alimentare electrică pentru radioemițătoarele din îndepărtatele ferme franceze, neconectate la rețea. Seara, se întorcea la bârlogul lui din Finchley Road și la

monotona rație de război, iar în week-end-uri se ducea la Cobham, la părinți. Către sfârșitul războiului, intervenise legătura amoroasă, cu mersul la cinematograful și excursii duminicale în Chilterns¹⁸. Comparați cu viața unui sergent de infanterie: deplasări în străinătate în misiune, plictiseala cumplită alternând cu momente de maximă încordare, moartea atroce sau rănilor groaznice suferite de cei mai buni prieteni, lipsa intimității, absența femeilor, veștile neregulate de acasă. Perspectiva unei vieți de o banalitate obligatorie și ritmică trebuie să fi primit, în timpul îndârjitei înaintări spre răsărit, prin Belgia, cu rana pulsândă de la mână, o strălucire cu totul necunoscută socrilor mei.

Dacă înțeleg aceste diferențe, nu înseamnă că părinții soției mele îmi apar într-o lumină mai puțin atrăgătoare; dintotdeauna am știut de al cui război aș fi preferat să am și eu parte. Perechea de proaspeți însurăței a sosit în localitatea italiană Lerici, la malul mării, pe la mijlocul lui iunie. Erau șocați de haosul și devastarea în ghearele cărora se zbătea Europa postbelică, în special nordul Franței și Italia S-au oferit să presteze șase săptămâni de muncă voluntară la o stație de ambalare a Crucii Roșii de la marginea orașului. Muncă monotonă și epuizantă; schimburile durau mult. Toată lumea era vlăguită, preocupată numai de problemele supraviețuirii zilnice; nimănui nu-i păsa că cei doi erau o tânără pereche în luna de miere. Superiorului lor direct, „ii capo”, îi cășună pe ei. Le purta tuturor britanicilor o pică pe care era prea mândru s-o exprime. Locuiau la Signor și Signora Massucco, care nu încetau să-și jalească doi fii, unicii copii, uciși în aceeași săptămână, la optzeci de kilometri unul de altul, cu puțin înainte ca Italia să depună armele, în unele nopți, pe englezi îi trezeau din somn vaierele bătrânilor părinți, care și căinau împreună soarta tristă, în odaia lor de la parter.

Rația de alimente, pe hârtie cel puțin, era suficientă, dar mai-marii locului, corupți, o împărțeau cu zgârcenie. Lui Bernard îi apărură o boală de piele care se întinse rapid de la mâini până pe față și înăuntru în gât. Lui June i se făceau zilnic propuneri indecente, deși purta anume pe deget un inel de perdea, din alamă. Bărbații se apropiau totdeauna prea tare, se frecau de ea când treceau prin semiobscuritatea halei de ambalare, o pișcau de fund sau de pielea dezgolită a antebrațelor, îi ațâța, o lămureau celelalte femei, părul ei blond.

Ar fi putut pleca oricând, dar cei doi Tremaine se încăpățânașeră să rămână, își răscumpărau prin muncă avantajul de a fi petrecut anii de război în posturi ocrotite. Ceea ce făceau era și o expresie a idealismului lor: „să câștigăm pacea” și „să construim Noua Europă”. Plecarea din Lerici a fost însă cam tristă. N-a observat nimeni când s-au dus. Părinții îndoliați se aflau la căpătâiul unei rude muribunde, la ultimul cat, iar casa le era plină de neamuri. Cei de la postul Crucii Roșii erau fascinați de descoperirea unei delapidări. Bernard și June au ieșit din casă tiptil, într-o dimineață de la începutul lui august, înainte de a se face ziuă, ca să aștepte, la șoseaua principală, autobuzul de Genova Cum stăteau acolo în lumina ce abia mizea, deprimați și fără chef de vorbă, s-ar fi înveselit, fără îndoială, dacă ar fi știut că, pe linia contribuției la Noua Europă, își concepuseră deja prima

progenitură, o fiică, soția mea, care într-o bună zi avea să se lupte cu ghearele și cu dinții pentru un loc în Parlamentul European.

Au călătorit spre vest cu autobuzul și cu trenul, străbătând Provența prin furtuni și inundații. La Arles i-a așteptat un reprezentant al guvernului francez, care i-a dus cu mașina până la Lodeve, în Languedoc. Funcționarul le-a promis că, dacă se prezintă la liotelul său în decurs de o săptămână, îi la cu el până la Bordeaux. Cerul se înseninase, nu trebuia să se prezinte în Anglia decât peste două săptămâni, așa că au pornit într-o drumeție.

Se găseau în regiunea unde causses, platouri calcaroase înalte, se ridicau la trei sute de metri deasupra șesului de lângă coastă, în anumite locuri, stâncile se rup și coboară spectaculos sute de metri. Lodeve se află la piciorul uneia dintre trecători, pe atunci un drumeag îngust de tară, acum aglomerata în 9. Continuă să fie un urcuș stimulant, dar acum, cu circulația nebună, nu mai e plăcut să-l urci cu piciorul. Pe atunci, însă, îți puteai petrece o zi liniștită mergând la pas printre diverse formațiuni de stâncă, până când vedeai Mediterana sclipind în spatele tău, la cincizeci de kilometri înspre sud. Cei doi Tremaine și-au petrecut noaptea în orașelul Le Cylar, de unde și-au procurat pălării de păstor, cu boruri imense. A doua zi au abandonat drumeagul și au luat-o spre nord-est, pe Causse de Larzac, ducând cu ei câte doi litri de apă.

Acestea sunt meleagurile cele mai pustii din Franța. Acum găsești și mai puțini oameni în zonă decât în urmă cu o sută de ani. Poteci prăfoase, netrecute nici pe cele mai minuțioase hărți, șerpuesc prin câmpuri nesfârșite de iarbă neagră, scaieți și buxuși sălbatici. Ferme și cătune pustii se cuibăresc în enclave cu o surprinzător de proaspătă verdeață, în care pășunile mici sunt despărțite de ziduri străvechi de bolovani, iar cărările dintre ele, flancate de tufe înalte de mure, de trandafiri sălbatici și stejari, au un fel de domesticitate englezească. Și ele cedează, însă, imediat locul pustietății.

Spre sfârșitul zilei, cei doi Tremaine descoperiră Dolmen de la Prunarede, o necropolă preistorică. Apoi, la numai câțiva metri mai departe, se pomeniră că li se cască la picioare un canion adânc, săpat în rocă de râul de Vis. Acolo se și opriră ca să-și consume ultimele provizii: roșii uriașe, de un soi necunoscut în Anglia, pâine de două zile, uscată ca pesmeții marinărești, un saucisson tăiat felii de June cu briceagul lui Bernard. Ore întregi n-au schimbat o vorbă, iar acum, așezați pe placa de piatră orizontală a dolmenului, privind spre nord, peste hău, spre Causse de Blandas și mai departe, unde se profilau pe cer munții Cevennes, înfiripară o discuție animată, în care traseul de urmat mâine, prin splendidul peisaj străin, devenea unul și același lucru cu intuirea vieții ce-i aștepta în viitor. Bernard și June erau membri ai Partidului Comunist și discutau despre calea luminoasă. Timp de câteva ore, complicate amănunte gospodărești, distanțele dintre localități, alegerea celor mai bune poteci, stârpirea definitivă a fascismului, lupta de clasă și marea locomotivă a istoriei, îndreptată într-o direcție cunoscută acum științific, care garantează dreptul inalienabil al Partidului de a governa, se contopiră toate într-o unică perspectivă spectaculoasă, un

bulevard îmbietor, desfășurat din punctul incipient al existenței iubirii lor spre înafara, de-a curmezișul vastului podiș, spre munții care, în vreme ce ei povesteau, își schimbau coloritul în roșu, apoi în negru. Pe măsură ce-i împresura amurgul, neliniștea interioară a lui June sporea, începea deja să se clatine în credința ei? Liniștea profundă, atemporală, o atrăgea, o chema la ea, dar ori de câte ori se oprea din trăncăneala optimistă ca s-o asculte, golul era imediat umplut de platitudinile sonore ale lui Bernard, de vacuitățile militarizate, de „frontul”, „atacul” și „inamicul” gândirii marxist-leniniste.

Nesiguranța blasfematoare a lui June fu doar pe jumătate risipită când cei doi își prelungiră, seara, plimbarea spre satul apropiat, St. Maurice, ca să încheie, sau să extindă, dezbaterea despre viitor cu un act sexual, poate chiar pe marginea cărării, unde iarba era mai moale.

Numai că nici a doua zi, nici în următoarea, nici în lungul șir de zile de după aceea, n-a pus nici unul piciorul în metaforicul peisaj al viitorului. A doua zi s-au întors. N-au coborât în cheile râului de Vis, n-au urmat cursul misterioasei văi elevate care dispăre în stâncă, n-au trecut râul pe podul medieval, nu s-au cățărat pe Causse de Blandas ca să se plimbe printre preistoricii menhiri¹⁹, cromlehi²⁰ și dolmeni risipiți în pustietate, n-au început urcușul lung în Munții Cevennes, spre Florac. A doua zi au și apucat-o pe drumuri divergente.

Dimineața, au plecat devreme de la Hotel des Tilleuls din St. Maurice. Tăceau, străbătând porțiunea de teren frumoasă, cu pășuni și mărăciniș, care separă satul de începutul cheilor. Era abia nouă, dar zăpușeala se și instalase. Timp de un sfert de oră au pierdut poteca și au tăiat-o de-a curmezișul, pe câmp. Zumzetul cicadelor, aromele ierburilor uscate strivite sub picior, soarele feroce înșurubat în cerul de un albastru palid inocent, tot ceea ce i se păruse ieri exotic și meridional o tulbura astăzi pe June. O enerva faptul că se îndepărtau tot mai mult de bagajele lăsate la Lodeve. În lumina ascuțită a dimineții, linia arida a orizontului, munții uscați din față, kilometrii pe care îi aveau de parcurs în ziua aceea ca să ajungă la orașelul Le Vigan îi apăsau sufletul ca niște pietre de moară. Zilele de mers pe jos ce le stăteau în față i se păreau o strădanie inutilă de a-și ocoli incertitudinile.

Mergea cu vreo treizeci de metri în urma lui Bernard, ai cărui pași mari, târșâiți, păreau la fel de hotărâți ca și opiniile lui. Se refugia în gânduri rușinoase, burgheze, despre casa pe care și-o vor cumpăra în Anglia, despre masa de bucătărie frecată cu peria, vesela de porțelan simplu, alb-albastru, dăruită de maică-sa, copilul, în față se vedea deja peretele de stâncă, aproape vertical, al capătului nordic al cheilor. Terenul avea o ușoară înclinare, vegetația se schimba în loc de plăcere lipsită de griji se simțea stăpânită de o teamă inexplicabilă, prea difuză ca să se plângă de ea cu voce tare. Agorafobie, poate amplificată de micul proces de creștere din trupul ei, de celulele ce se divizau rapid ca s-o aducă pe Jenny pe lume.

Nu se putea pune problema renunțării la excursie din cauza unei anxietăți fără teme și fără nume. În ajun, căzuseră de acord că în acest loc găsiseră, în sfârșit, împlinirea Junilor petrecute în străinătate, în spate – săptămânile de la stația de ambalare a Crucii Roșii; în fa(ă, iarna

englezească. De ce, atunci, nu se bucura de soarele și de libertatea de acum. ce o apucase?

Când poteca începu să se povârneasă tot mai tare, se opriră să admire perspectiva, în plan îndepărtat, peste o jumătate de milă de spațiu strălucitor și gol, se ridica în fața lor un perete vertical de stâncă, dogorind de căldură, care cădea o sută de metri. Ici, colo, câte un stejar pitic tenace găsisese loc să-și înfigă rădăcinile în solul puțin de pe muchii sau din crăpături. Vigoarea nehună ce forța viața să se agate de ceva în cele mai aspre condiții naturale o obosea pe June. Se simți cuprinsă de greață. La trei sute de metri sub ei curgea râul, pierdut printre copaci. Aerul gol, irizat de soare, conținea parcă o întunecime ce începea acolo unde se sfârșea bătaia vederii.

Stătea dreaptă pe cărare, emițând murmure de apreciere. Pământul din jur fusese bătucit de alți turiști ce se opriseră pentru același lucru. Evlavie prefăcută. Reacția adecvată era spaima, își aminti ca prin ceață ce citise în relatările călătorilor din secolul al optsprezecelea care vizitaseră Districtul Lacurilor și Alpii Elvețieni. Piscurile erau înfricoșătoare, prăpăstiile abisale erau oribile, natura neîmblânzită era un haos. o muștrare după un eșec, un avertisment sever.

Mâna i se odihnea, ușoară, pe umărul lui Bernard; își pusese rucsacul pe pământ, între picioare, și vorbea ca să se convingă pe sine însăși, asculta tot ca să se lase convinsă că ceea ce se întindea în fața lor era îmbătător, că peisajul era, cumva, tocmai prin autenticitatea lui naturală, o întrupare, o reflectare a bunătății lor omenești. De fapt, firește, fie și numai prin ariditatea lui, locul îi dușmănea fățiș. Tot ceea ce creștea aici era vânjos, țepos, des și aspru ca peria, neprietenos la atingere fiindcă își apăra sevele atât de prețioase în lupta amară pentru supraviețuire, își luă mâna de pe umărul lui Bernard și se întinse după sticla de apă. Fricii rm-i putea da glas, deoarece părea atât de lipsită de sens. Toate ipostazele în care se vedea, în încercarea disperată de a găsi alinare, o îndemneau să se bucure de peisaj și să-și continue plimbarea: o tânără viitoare mama, îndrăgostită de soț; o socialistă optimistă, rațională dar plină de compasiune, nesuperstițioasă, exeursionista în țara în cultura căreia se specializase, care se răzbuna pe anii lungi de război și pe lunile triste din Italia, profitând de ultimele zile de vacanță înainte de Anglia, de asumarea obligațiilor, de iarnă.

Își alungă teama și începu să vorbească, entuziasmată. Știa, însă, de pe hartă, că podul de la Navacelles era la câțiva kilometri în amonte și că numai coborârea le va lua două sau trei ore. Iar la ieșirea din chei, urcușul, mai scurt dar mai abrupt, vor trebui să-l la în piept tocmai în dogoarea amiezii. Apoi, toată după-amiaza. vor străbate Causse de Blandas. deja viibilă pe malul celălalt, coaptă în aerul ce se vălurea de căldura. Fiindcă avea nevoie de toate forțele, și le mobiliza vorbind. Se auzi comparând favorabil cheile râului de Vis cu Golfe de Verdun din Proventa. Vorbind, devenea tot mai veselă, deși ura toate canioanele, ravenele, toate văgăunile din lume și dorea să se întoarcă acasă.

Când își ridicară rucsacurile și se pregătiră să-și reia drumul. Bernard deschide gura. Fața lui mare. bună. nebărbierită și urechile proeminente erau

arse de soare. Pielea uscată îi dădea o înfățișare prăfuită. Cum ar fi putut să-l dezamăgească? Spunea ceva despre o ravenă din Creta. Auzise că era splendid să te plimbi acolo primăvara, printre florile sălbatice. Poate că ar trebui să încerce și ei anul viitor. Ea continua să mergă cu câțiva pași înaintea lui, aprobându-l din cap, își spunea că ceea ce simțea nu era decât o proastă dispoziție trecătoare, lipsa chefului de a începe, și că ritmul mersului o va înviora Seara, la hotelul de la Le Vigan, neliniștile sale vor fi fost reduse la dimensiunile unei simple anecdote; la un pahar de vin, i se vor părea doar un element oarecare al unei zile pline de evenimente. Cărarea făcea bucle largi pe culmea lată a unui rambleu. Atingerea pământului cu talpa era plăcută, își tufli pălăria cu boruri late, ca s-o apere mai bine de soare și, mișcând ritmic din brațe, coborî cu viteză, îl auzi pe Bernard strigând-o, dar hotărî să nu-i răspundă. Poate credea că întezind ritmul îl va descuraja cumva, încât propunerea de a se întoarce să vină de la el.

Ajunsă într-un punct unde cărarea cotea brusc, trecu dincolo și văzu, la vreo sută de metri în față, lângă următorul cot, o pereche de măgăruși. Poteca se lățea aici și era mărginită de bucsuși care păreau plantați de o mână omenească, atât de egale erau spațiile dintre ei. I se păru că zărește ceva interesant mai jos și se duse spre marginea drumului să vadă ce. Era un vechi canal de irigații, construit din piatră și montat în peretele cheilor. Vedeau și o potecă paralelă cu el. Peste o jumătate de oră vor putea să-și dea cu apă pe față și să-și răcorească mâinile. Revenind de la marginea potecii, aruncă o nouă privire înainte și-și dădu seama că măgărușii erau, de fapt, câini, niște câini negri, anormal de mari.

June nu se opri brusc. Paralizia rece ce i se răspânda din stomac spre mușchii picioarelor îi amorțea orice reacție imediată. Se împletici în schimb și mai făcu cinci-șase pași, înainte de a încremenii într-un echilibru fragil, chiar în mijlocul potecii. Dulăii n-o observaseră. Nu știa mare lucru despre câini și nu se temea de ei în mod deosebit. Nici fiarele apucate de amoc de la fermele de pe Causse n-o înspăimântaseră cu adevărat. Dar creaturile care-i blocau drumul la o distanță de șaptezeci de metri aveau numai forma unor câini. Ca dimensiuni, erau mai degrabă niște ființe mitice. Ivirea lor bruscă, anomalia prezenței lor o făceau să se gândească la un mesaj mut, la o alegorie pe care numai ea singură o putea descifra. Se gândi, confuz, la ceva medieval, la un tablou de mare frumusețe formală, dar terifiant. de la distanță, animalele dădeau impresia că pasc, liniștite. Emanau o anumită semnificație. Teama îi provoca slăbiciune și greață, își încorda auzul, ca să distingă sunetul pașilor lui Bernard. Nu se putea să i-o fi luat atât de mult înainte.

În regiunea aceea, unde animalele de povară erau mici și robuste, niște dulăi cât măgarii de mari nu puteau avea căutare.

Creaturile din fața ei - buldogi gigantici, poate - amușinau în jurul unui petic de iarbă de la marginea drumului. Nu purtau zgardă, nu se vedea nici un proprietar. Se mișcau lent. Dădeau impresia că lucrează împreună, urmărind o țintă comună. Negrul lor intens - faptul că erau amândoi negri, că formau o echipă și că nu aveau stăpân - o făcu să se gândească la o nălucire.

June nu credea în asemenea lucruri. Acum, însă, ideea o atrăgea, fiindcă bestiile erau familiare. Erau emblemele amenințării pe care o simțise, întruparea nenumitei, nerezonabilei, nementionabilei neliniști ce i se cuibărise în suflet dimineața. Nu credea în stafii, dar credea în nebunie. Mai mult decât prezența câinilor o înspăimânta posibilitatea absenței lor, ideea că de fapt ei nu existau. Unul dintre dulăi, ceva mai mic decât perechea sa, întoarse capul și o reperă.

Faptul că se puteau mișca independent unul de celălalt le confirma existența în lumea reală. Ceea ce nu reprezenta o alinare, în timp ce dulăul mai gras continua să adulmece în iarbă, celălalt se transformase în stană de piatră, cu o labă din fața ridicată, și o privea, sau îi detecta mirosul în aerul cald. June își petrecuse copilăria la țară, dar era, cu adevărat, o orășeancă. Știa că nu era indicat să o rupă la fugă, dar era tipul de fată care se simte mai în largul ei la cinematograful, într-un birou, într-o bibliotecă, în douăzeci și șase de ani, avusese și ea parte, ca orice om, de câteva situații critice. O bombă purtată de o rachetă V explodase odată la numai trei sute de metri de adăpostul în care se refugiase; în primele nopți de camuflaj călătorise cu un autobuz ce se ciocnise frontal cu o motocicletă; la nouă ani căzuse, în dricul iernii, într-un eleșteu plin de mătasea broaștei, cu toate hainele pe ea. Amintirea acelor aventuri, mai bine zis parfumul celor trei, distilat într-o unică esență cu gust metalic, îi inundă simțirea. Câinele înainta câțiva metri și se opri. Avea coada joasă, iar etichetele din față îi erau ferm plantate pe pământ. June se dădu înapoi, un pas, pe urmă încă doi. Genunchiul piciorului stâng îi tremura Dreptul o servea mai bine. Își imagina cum arăta câmpul vizual al creaturii: o supă incoloră și o linie perpendiculară hașurată, mișcătoare, în mod cert umană, comestibilă.

Era sigură că dulăii fără stăpân erau lihniți de foame. La distanța asta, două mile sau mai mult de St. Maurice, chiar și un copoi s-ar fi descurcat greu. Iarăștia erau câini de pază, dresați să fie agresivi, nu să supraviețuiască. Ori animale de casă, la care nu mai ținea nimeni, sau care mâncau exagerat de mult. June se mai dădu cu un pas înapoi. Se temea, se temea în mod rezonabil, nu de câini în general, ci de mărimea disproporționată a acestor dulăi întâlniți într-un loc pustiu. Și de culoarea lor? Nu, de asta nu. Al doilea câine, cel mai mare, o văzu și el și se postă în linie cu perechea sa. Statură nemișcați un sfert de minut, după care porniră spre ea Dacă ar fi șarjaf, n-ar fi avut cum să se apere. Dar nu era voie să-i scape din ochi, trebuia să-i vadă venind. Riscă o privire în spate: frântura de potecă luminată de soare strălucea prin absența lui Bernard.

Bernard se găsea la peste trei sute de metri mai în spate. Se oprise să-și lege un șiret și rămăsese țintuit locului, ca să urmărească fermecat înaintarea, la numai câțiva centimetri depărtare de bombeul pantofului, a unei caravane de două duzini de omizi cafenii, păroase, fiecare cu mandibulele încleștate de coada celei din față. O strigase pe June, căci ar fi dorit să vină și ea să vadă, dar June dispăruse deja după nrimul cot al drumului. Lui Bernard i se stârnise curiozitatea științifică. Procesiunea de pe cărare avea un aer hotărât. Dorea să știe exact încotro se îndrepta, ce se va

Întâmpla când va sosi la destinație, îngenunchease deja, gata să folosească aparatul de fotografiat. Nu se vedea mare lucru prin vizor. Scoase din rucsac un carnet de notițe și începu să deseneze o schiță.

Câinii erau la numai cincizeci de metri și se apropiau cu pas elastic. Când vor fi lângă ea, îi vor ajunge până la mijloc, poate chiar mai sus. Își țineau cozile la pământ și gurile căscate. June distingea rozul limbilor, în tot peisajul nu mai exista alt element roz, în afară de pulpele ei dureroase, arse de soare, ieșind de sub șortul boțit. Ca să se liniștească, încercă să-și aducă aminte de bătrânul terrier de Lakeland al unei mătuși, cum Hpăia prin vestibulul presbiteriului, cu ghearele scrijelind podeaua de scânduri de stejar lustruite, ca să-l întâmpine pe orice nou venit, nici prietenos, nici ostil, ci cu o curiozitate care ținea de datorie.

Exista un anumit respect ireductibil datorat de căței oamenilor, respect inoculat prin dresarea multor generații, întemeiat pe realitatea irefutabilă a inteligenței umane și a prostiei câinești. Ca și pe vestita lealitate a câinilor, pe dependența lor, pe abjecta lor dorință de a fi stăpâniți. Numai că aici, afară, regulile deveneau o simplă convenție, un subțirel contract social. Aici nu existau instituții care să certifice supremația omului. Nu exista decât poteca; ea aparținea oricărei creaturi ce se pricepea să calce pe ea.

Dulăii își continuau înaintarea rebelă, iar June încerca să se îndepărteze cu spatele. Nu îndrăznea să o rupă la fugă. Îl strigă pe Bernard, o dată, de două ori, de trei ori. În aerul irizat de soare, vocea-i suna subțire, îi întărâta pe câini, făcându-i să se apropie mai repede, aproape în fugă. Știa că nu trebuia să le arate că se teme de ei. Dar câinii îi vor mirosi, oricum, teama îi tremurau mâinile cu care grebla cărarea, căutând pietre. Găsi trei. Pe una o strânse tare în palma mâinii drepte, iar pe celelalte le apăsă cu brațul stâng de corp. Se retrăgea mergând într-o parte, cu umărul stâng îndreptat spre câini. La un moment dat, cărarea se înclină puternic, iar June se împiedică și căzu. În graba de a se repune pe picioare, aproape că sări în sus, ca o minge.

Nu scăpase pietrele din mână. Pe antebraț îi apăruse o zgârietură. Li va întărâta oare mirosul răni? Ar fi dorit să sugă sângele, dar asta ar fi însemnat să dea drumul pietrelor. Până la cotitură erau ceva mai mult de o sută de metri, între ea și câini rămăseseră abia vreo douăzeci de metri, distanță care se micșora văzând cu ochii. Se desprinse de propriul său trup când se opri în sfârșit și se întoarse ca să-i înfrunte; eul ei detașat era gata să asiste cu indiferență, mai rău, cu resemnare, la spectacolul unei tinere devorată de vie. Constată cu dispreț că de fiecare dată când expira producea un soi de șuiurat și că un spasm muscular făcea să-i tremure piciorul stâng atât de tare, încât abia mai putea sta pe el.

Se propti cu spatele de un stejar tânăr, a cărui coroană atârna peste potecă Simțea rucsacul între ea și trunchiul copacului. Fără să renunțe la pietre, îl desprinse de pe umeri și-l puse în față, pe pământ. Dulăii încremeniră la o distanță de cincisprezece pași. Își dădu seama că se cramponase tot timpul de o ultimă speranță: că era o prostie să se sperie atât de tare. Înțelese acest lucru chiar în momentul când nădejdea îi fu spulberată de mârâitul de bas al câinelui mai mare. Cel mai mic se întinsese

pe pământ, cu labele din față încordate, gata să sară. Tovarășul lui făcu, încet, o mișcare de învăluire prin stânga, ținându-se la distanță, până când June nu i-a mai putut menține pe amândoi în câmpul vederii altfel decât mișcându-și rapid privirea de la unul la celălalt, în felul acesta îi percepea ca pe o îngrămădire de detalii neclare și incoerente: gingiile negre dezvelite, buzele negre, întinse și acoperite de bale sărate, un firisor de salivă, crăpăturile de pe limbă, care devenea netedă la marginile îndoite, un ochi roșu-galben. smocuri de păr năclăite de urdori, răni deschise pe o labă din față și, în V-ul unui bot căscat, adânc, la îmbinarea fălcilor, o spumă albă la care privirea îi revenea fascinată. Căinii erau însoțiți de câte un roi personal de muște. Câteva insecte îi trădară, zburând către June.

Lui Bernard nu-i făcea nici o plăcere să deseneze omizile, iar schițele nici nu semănau cu realitatea. Mai degrabă reprezentau ceea ce știa deja, sau voia să afle. Erau diagrame, ori hărți, pe care mai târziu avea să treacă numele lipsă. Dacă va putea identifica specia de omidă, îi va fi ușor să afle din tratate ce anume făceau acum, în caz că nu va reuși să-și dea singur seama. Reproduseseră o omidă ca pe un dreptunghi cu solzi. O examinare mai atentă dovedise că nu erau brune, ci dungate, cu nuanțe subtile de negru și portocaliu, în desenul său. Înfrățise un singur set de dungă, desenate cu grija de a respecta proporțional lungimea, cu săgeți în creion, indicând culoarea, îi număraseră pe membrii caravanei, ceea ce nu fusese ușor, având în vedere că fiecare individ se contopea cu părul celui de lângă el. Găsise douăzeci și opt. Desenase și o imagine frontală a capului liderului, arătând mărimea relativă și dispunerea mandibulelor și a ochiului compus, îngenunchind, măturând cărarea cu obrazul ca să se uite de aproape la capul omizii din frunte, la fața ei asamblată din părți inscrutabile, se gândise la cum împărți în noi planeta cu ființe tot atât de stranii și de diferite de noi ca cele provenite din spațiul cosmic. Numai că ăstora le dădă nume, după care încetăm să le mai vedem. Sau poate dimensiunile lor ne fac să nu ne mai uităm, își propuse să-i împărtășească gândul și lui June, care probabil că făcea acum cale întoarsă pe cărare, căutându-l, poate ușor supărată.

De fapt, June vorbea cu dulăii, mai întâi în engleză, pe urmă în franceză. Rostea cuvintele cu însuflețire, ca să-și reprime greața. Cu o voce fermă, de stăpână, îi porunci animalului celui mai mare. care stătea cu labele rășchirate, continuând să mârâie:

— Ca suffit!

Fiara n-o auzi. Nici măcar nu clipi. La dreapta ei, celălalt câine înainta puțin, târâș, pe burtă. Ar fi fost ușurată dacă ar fi lătrat. Tăcerile dintre mârâituri sugerau o anumită premeditare. Fiarele coceau un plan. O picătură de salivă căzu pe potecă dintre dinții câinelui mare, câteva muște se repeziră la ea instantaneu.

June șopti:

— Vă rog să plecați. Fă-i să plece, Doamne!

Rugăciunea îi aduse în minte gândul convențional al ultimei și celei mai bune șanse, încercă să găsească în ființa ei un loc unde era prezent Dumnezeu și crezu că distinge în fundul craniului un contur extrem de șters,

un gol semnificativ, niciodată observat până atunci. Golul parcă se ridica, plutind în sus și în afară, țâșnind brusc pentru a deveni o penumbră ovală, înalta de câteva picioare, o pungă de energie vălurită sau, cum avea să încerce ea să explice ulterior, o pungă de „lumină colorată. invizibilă” ce o împresura și o conținea. Dacă acesta era Dumnezeu, însemna că și ea făcea, incontestabil, parte din El. O va ajuta? Se va lăsa această Prezența mișcată de o convertire bruscă, interesată? Un apel, o rugăciune scâncită adresată unui ceva ce era atât de clar o extensie a ei însăși i se păreau lui June irelevante. Dar chiar în momentul acela de cumpănă știu că descoperise un lucru extraordinar, hotărâtă să supraviețuiască și să-l exploreze.

Fără să lase piatra, își strecură încet mâna dreaptă în rucsac. Scoase de acolo ce mai rămăsese din sauctsson-ul din care se înfruptaseră ieri și-l aruncă pe pământ. Câinele mai mic se repezi primul, dar cedă numaidecât prada tovarășului său mai solid. Cârnatul dispăru în treizeci de secunde, cu hârtia cerată cu tot. Dulăul întoarse capul spre ea, gâfâind. O bucată triunghiulară de ambalaj îi spânzura între colți. Cățeaua adulmecă locul unde căzuse pe pământ cârnatul. June își mai vârî o dată mâna în rucsac. Simți ceva tare printre sulurile de haine. Scoase un briceag cu plasele de bachelită. Dulăul mai mare făcu doi pași iuți în direcția ei. Se afla acum la numai trei metri, își trecu piatra în mâna stângă, apucă mânerul briceagului cu dinții și-i desfăcu lama. Nu putea ține și piatra, și briceagul cu aceeași mână. Trebuia să se hotărască. Briceagul, cu lama de opt centimetri, era ultima ei armă. Dar n-o putea folosi decât în momentul când fiarele se repezeau la ea. Așeză briceagul pe rucsac, cu mânerul spre sine. Luă din nou piatra în mâna dreaptă și se sprijini mai cu nădejde de copac. Strân-soarea ei înspăimântată încălzise bine piatra, își balansa brațul. Acum că era gata de atac, piciorul stâng nu-i mai tremura.

Piatra izbi cu putere pământul, stârnind o ploaie de pietricele pe cărare. Trecuse la nici jumătate de metru distanță de câinele cel mare. Lovit în față de câteva pietricele, acesta clipi, dar nu se clinti de pe poziție, își coborî botul spre locul impactului, sperând să găsească mâncare. Când se uită din nou la June, își răsuci capul într-o parte și mârâi, scoțând un sunet neplăcut, aer filtrat prin flegmă. Exact de ce se temuse. Escaladase criza. Ținea deja o altă piatră în mână. Cu urechile lipite de craniu, cățeaua se furișa înainte. June aruncă la întâmplare, enervată. Piatra îi zbură prea curând din palmă și căzu, fără putere, într-o parte, în timp ce brațul ei bătea dezechilibrat aerul.

Dulăul cel mare își luase poziția de atac și pândea un moment de neatenție. Mușchii picioarelor din spate îi tremurau de încordare. O labă zgreptăna solul, căutând un punct de sprijin mai ferm. Nu-i mai rămâneau decât câteva secunde și deja strângea în mână cea de a treia piatră. Zbură peste spinarea câinelui și lovi cărarea. Zgomotul îl făcu pe dulău să se întoarcă pe jumătate și în fracțiunea aceea de secundă June acționa. N-avea nimic de pierdut. Atacă, într-un fel de delir al abandonului de sine. Teama i se transformase în furie că fericirea ei, speranțele din ultimele luni, iar acum revelația acelei lumini extraordinare erau toate pe cale să fie distruse de o pereche de câini abandonați de stăpân. Cu mâna dreaptă înhață cuțitul și,

ținând rucsacul ca pe un scut, se repezi spre dulăi, cu un strigăt teribil:
aaaaaa!

Cățeaua făcu un salt înapoi. Cel mare. Însă, se năpusti la ea. June se aplecă înainte, ca să reziste izbiturii, iar dulăul își înfipse colții în rucsac. Acum stătea ridicat pe picioarele din spate, lăsându-și toată greutatea pe brațul lui June. Brațul i se îndoia sub povară. Botul câinelui era la numai câțiva centimetri. Lovi în sus cu briceagul, trei împunsături rapide în burtă și coaste. Fu surprinsă de ușurința cu care intra lama. Un cuțit bun. La prima lovitură, ochii dulăului se dilatară. La a doua și la a treia, înainte de a-și scoate colții din rucsac, schelălăi de câteva ori – un sunet pe care-l produc cățelandrii. Încurajată de schelălăială și ținând din nou. June mai lovi o dată. Dar animalul se retrăgea și nu-l nimeri. Avântul pe care și-l luase o dezechilibra. Căzu pe burtă, cu fața în țărână.

Briceagul îi sărise din mână. Ceafa îi era expusă. Strânse din umeri, cu un tremurat lung, dureros, își (rase spre sine brațele și picioarele și-și acoperi fața cu mâinile. N-are decât să se întâmple acum, era unicul ei gând. Să se întâmple acum.

Dar nu se întâmplă nimic. Când cuteză să ridice fruntea, văzu câinii la o sută de metri, alergând înapoi de unde veniseră. Curând dispărură după cotitură.

Bernard o găsi după o jumătate de oră, așezată în mijlocul cărării. Când o ajută să se ridice în picioare, June îi spuse, supărată, că doi dulăi vârhiseră frica în ea și că dorea să se întoarcă înapoi la hotel. El nu văzu cuțitul însângerat, iar June uită să-l culeagă din drum. Bernard începu să-i spună că ar fi o mare prostie să rateze minunatul peisaj al coborârii până la Navacelles și că avea el ac de jocul dulăilor. June, însă, se

135îndepărta deja de el. Nu obișnuia să la decizii bruște, ca acum. Când ridică de jos rucsacul lui June, Bernard observă un șir de găuri în pânză și o dâră de bale, dar era mult prea preocupat să-și ajungă soția din urmă. Când izbuti, ea nu făcu decât să clatine din cap. Nu mai avea nimic de adăugat.

Bernard o apucă de braț, ca s-o oblige să se oprească.

— Hai măcar să discutăm. Știi. e o modificare drastică a planului nostru inițial.

Vedea că e supărată și încerca să-și stăpânească propria enervare. Smulgându-se de lângă el, June își continuă drumul. Umbla ca un automat. Bernard o ajunse din nou din urmă, gâfâind sub povara celor doi saci.

— S-a întâmplat ceva?

Tăcerea ei era un fel de încuviințare.

— Pentru Dumnezeu, spune-mi și mie ce:

— Nu pot.

Mărșăluia cu îndârjire. Bernard strigă:

— June! E revoltător!

— Nu-mi cere să vorbesc. Ajută-mă să ajung la St. Maurice, Bernard, te rog.

Nici nu așteptă răspunsul. Nu avea chef să se certe. Bernard n-o mai văzuse niciodată într-o astfel de stare, Hotărî, brusc, să facă ceea ce i se cerea. Urcară înapoi până pe culmea cheilor și traversară pășunea în violența tot mai amenințătoare a arșiței, luând drept reper turnul chateau-ului din sat.

La Hotel des Tilleuls, June urcă treptele terasei și se așeză în umbra rară a teilor, ținându-se strâns, cu ambele mâini, de marginile unei mese de tablă vopsită, de parcă s-ar fi agățat de un colț de stâncă, să nu cadă. Bernard se așezase de cealaltă parte a mesei și tocmai trăgea aer în piept, ca să pună prima întrebare, când ea ridică ambele mâini, cu palmele spre el, și clătină din cap. Comandară citrons presses. Așteptând să fie serviți, Bernard îi povesti cu lux de amănunte despre cortegiul omizilor, neomițând observația despre înfățișarea extraterestră a speciilor neumane. June îl aproba din când în când din cap, dar nu totdeauna la momentul adecvat.

Chiar proprietăreașa, Madame Auriac, le aduse băuturile. Era o doamnă hărnicuță, cu înfățișare maternă, pe care o porecliseră în seara precedentă doamna Tiggywinkle. Își pierduse soțul în 1940, când nemții năvăliseră peste frontieră, din Belgia. Aflând ca cei doi erau englezi, în luna de miere, îi mutase într-o cameră cu baie. fără să pretindă vreo diferență de preț. Acum le. utuse pe tavă paharele cu suc de lămâie, o carafă de apă cu sigla producătorului, Ricard, și o farfurioară cu miere în loc de;thăr, încă raționalizat. Simțea că June pățise ceva – se vedea. iin grija cu care așeza paharele pe masă. Pe urma, cu o secundă înainte de Bernard. observă mâna dreaptă a lui June și, interpretând greșit sângele uscat de pe ea, o luă între palme, exclamând:

— Ce tăietură urâtă, sărăcuța de tine! Vino înăuntru, ți-o Doftoricesc eu.

June era docilă. Se ridică, încă ținută de mână de Madame U'.riac. Era gata să se lase condusă năuntru, când dintr-o dată se strâmbă și slobozi un zgomot bizar, o notă pițigăiată, ca un țipăt de surpriză. Șocat, Bernard sărise deja în picioare, crezând vă va fi martorul unei nașteri, al unei pierderi de sarcină, al unei spectaculoase catastrofe feminine. Mai sigură de sine. Madame Auriac o prinse în brațe pe tânăra englezoaică și o așeză blând înapoi pe scaun. June fu cutremurată de un șir de suspine vilolente, seci, care până la urmă se transformară într-un plâns icnit cu șiroaie de lacrimi, ca de copil.

Când fu din nou capabilă să vorbească. June le povesti pățania. Stătea lipită de Madame Auriac. care poruncise să se aducă niște coniac. Bernard o ținea pe June de mână, peste masă, dar la început ea refuzase alinarea iui. Nu-i iertase absența din momentul critic, iar felul cum îi descrisese omizile alea ridicole îi sporea năduful fața de el. Dar când, ajunsă la. junctul culminat al istorisirii, citi pe fața lui Bernard uimirea și mândria pe care i le inspira, își vârî degetele printre ale lui și răspunse iubitoarei străngeri de mână a bărbatului cu o apăsare identică.

Madame Auriac îi ordonă ospătarului să-l aducă pe primar, chiar dacă își începuse siesta. Strângând-o în brațe, Bernard își felicită consoarta pentru curajul dovedit. Coniacul îi încălzea lui June stomacul, înțelese pentru întâia

oară că experiența ei era de-acum încheiată; în cel mai rău caz, va rămâne din ea cu o amintire vie. Era o pățanie, din care ea ieșise cu fruntea sus. Ușurată, își aduse aminte cât îl iubea pe dragul de Bernard, așa încât primarul, în momentul când, nebărbierit și buimac din cauza somnului întrerupt, urcă treptele pe terasă, dădu peste o scenă fericită și sărbătorească, o mică idilă la vederea căreia Madame Auriac surâdea radioasă. Pe bună dreptate indignat, le Maire ceru nervos să i se explice din ce motiv ce nu suferea amânare fusese smuls din pat și dus afară, în soarele necruțător al după-amiezii.

Se pare că Madame Auriac deținea o anumită putere asupra primarului. După ce strânse mâinile celor doi, acestuia i se spuse să la loc. Acceptă, morocănos, un coniac. Se înveseli abia când Madame îl trimise pe chelner după o cafetieră plină. Cafeaua adevărată continua să fie o delicată greu de procurat. Cea de acum fusese râșnită din cele mai fine boabe negre de cafea Arabica Le Maire ridică pentru a treia oară paharul. Vous etes anglais? Ah, fiul său, acum student la Politehnică la Cler-mont-Ferrand, luptase alături de Forțele Expediționare Britanice și mereu spunea că...

— Hector, lasă asta pe mai târziu, îl întrerupse Madame Auriac. Aici avem o situație gravă.

Și, pentru a o cruța pe June de efort, repovesti în locul ei aventura, cu neînsemnate înfrumusețări. Cu toate acestea, când Madame Auriac ajunsese în punctul în care June se luase la trântă cu dulăul, înainte de a-l înjunghia, eroina se simți datoră să intervină. Localnicii puseră întreruperea pe seama unei nejustificate modestii. La sfârșit, Madame Auriac prezentă, ca dovadă, rucsacul lui June. Le Maire șuieră printre dinți și-și dădu verdictul: „C'est grave”. Doi câini flămânzi, sălbaticiți,; poate turbați, unul înrăit din cauza rănilor primite, reprezentau, j fără discuție, o amenințare publică. De cum își va bea coniacul] va convoca niște săteni și-i va 'rimite jos în chei, să dea de urmaii jigodiilor și să le împuște. Va telefona chiar și la Navacelles, săj vadă ce se putea întreprende de acolo.

Le Maire părea gata să se ridice și să plece. Se răzgândi, lăsându-se înapoi pe spătarul scaunului și întinzând mâna după paharul gol.

— O chestie ca asta s-a mai întâmplat o dată, zise. Iarna trecută. Vă amintiți?

— Eu n-am auzit, răspunse Madame Auriac.

— Atunci n-a fost decât un singur câine. Dar lucrurile s-au petrecut la fel, din același motiv.

— Motiv? interveni Bernard.

— Vreți să spuneți că nu știți? Ah, c'est une histoire.

Își împinse paharul către Madame Auriac, iar aceasta lansă o chemare spre bar. Chelnerul sosi prompt și-i șopti ceva la ureche patroanei. La un gest al ei, își trase și el un scaun. Fiica doamnei Auriac, Monique, care lucra în bucătărie, apăru pe neașteptate cu o tavă în mână. Își ridicară cu toții paharele și ceștile, ca s-o lase să întindă o față de masă albă ca neaua, pe care puse două butelii cu vin de pays, cupe, un coș cu pâine, un bol cu măslina, tacâmuri. Afară în vie, dincolo de terasa umbroasă, zgomotul sec,

fierbinte, al cicadelor se intensifica. Timpul, timpul după-amiezii, care în Midi este ceva elemental, precum aerul sau apa, se umflă și se rostogoli în valuri în afară, peste rămășițele zilei, și în sus spre bolțile cerului de cobalt, eliberându-i pe toți, în voluptoasa-i tolănire, de orice obligație.

Monique reveni cu o terrine de porc într-un vas de lut smălțuit, exact în momentul când le Maire, care-și turnase vin în pahar, își începea povestea:

Pe vremuri, satul nostru era liniștit – vorbesc de anii '40 și '41. Rezistența s-a organizat încet și din felurite pricini – știți dumneavoastră, istoria, certurile de familie, argumente prostești – n-am fost cooptați în grupul format la Madiere, localitatea de pe râu. Mai târziu, însă, în '42, în martie sau aprilie, unii dintre noi au contribuit la constituirea rețelei „Antoinette”... începea pe litoral, lângă Sete, străbătea Serrane și trecea pe aici spre munții Cevennes și până sus, la Clermont. Cădea perpendicular pe linia Phillipe, ce merge de la est la vest, spre Pirinei și Spania.

Le Maire, interpretând greșit expresia voit albă a feței lui Bernard și faptul că June își pironise privirile în poală, se grăbi să explice:

— Să vă spun cam ce făceam. Bunăoară, prima acțiune.

Radiotransmițătoare debarcate de pe submarine la Cap d'Agade. Grupul nostru le-a transportat în trei nopți de la La Vacquerie la Le Vigan. Unde au fost duse după aceea nici n-am vrut să știm. M-ați înțeles?

Bernard aprobă puternic din cap, de parcă totul i-ar fi devenit, brusc, limpede. June nu-și ridică ochii, între ei doi, nu discutaseră niciodată despre contribuțiile proprii la război; nici nu aveau s-o facă până în 1974. Bernard organizase inventare pentru numeroasele materiale parașutate în diferite zone, dar nu avusese niciodată de-a face cu un grup atât de neînsemnat ca „Antoinette”. June lucrase cu un grup ce coopera cu Francezii Liberi în legătură cu politica SOE în Franța de la Vichy, dar nici ea nu avea habar de „Antoinette”. Tot timpul cât vorbi primarul, Bernard și June evitară să se privească în ochii.

— „Antoinette” a mers bine vreo șapte luni, continuă le Maire. Aici nu operam decât o mână de oameni, îi duceam în nord pe agenți și pe radiotelegrafiștii lor. Uneori transportam numai materiale. O dată l-am ajutat pe un pilot canadian să ajungă la mare...

Madame Auriac și chelnerul se foiau nerăbdători pe scaune, ceea ce arăta că mai ascultaseră povestea de nenumărate ori, la un pahar de coniac, sau că, după părerea lor, le Maire cam umfla lucrurile. Madame Auriac îi vorbi în șoaptă lui Monique, instruind-o cu privire la următorul fel de mâncare.

— Apoi, continuă primarul, ridicând puțin vocea, apoi s-a întâmplat ceva rău. Cineva a trădat. Au fost arestați doi oameni, la Arboras. Atunci a venit peste noi Miliția.

Chelnerul întoarse politicos capul și trimise un scuipat spre rădăcina unui tei.

— l-au luat pe toți cei ce făceau parte din rețea; s-au încuiat chiar aici. în hotel, și i-au interogat pe toți oamenii din sat, unul după altul. Sunt mândru să vă anunț că n-au aflat nimic, dar absolut nimic, -așa că au plecaf. Dar ăla a fost sfârșitul lui „Antoinette” și începând de atunci asupra satului St. Maurice

a planat bănuiala S-a înțeles atunci că drumul spre nord, prin chei, era controlat de noi. Nu mai eram niște anonimi. Treceau pe la noi prin sat în fiecare zi. Recrutau informatori. „Antoinette” murise și era imposibil de reînviat. Maquis-ul din Cevennes ne-a trimis un om și s-a lăsat cu țambal au. Era adevărat că aveam o poziție izolată, dar eram și ușor de supravegheat – asta nu înțelegea Maquis-ul nici în ruptul capului. Avem în spate Causse, teren absolut descoperit. În față, clicile, ce pot fi străbătute numai pe câteva trasee.

În cele din urmă am reluat, totuși, lupta, iar doctorul nostru Boubal a fost arestat aproape imediat. Taman la Lyon l-au dus. L-au torturat, dar credem că a murit până a nu apuca să vorbească, în ziua când l-au ridicat, a venit și Gestapoul. Cu câini, niște animale imense și hidoase pe care le foloseau în munți ca să descopere ascunzătorile Maquis-ului. Cel puțin așa umbla vorba, dar eu n-am crezut niciodată că erau câini de luat urma. Erau dulăi de pază, nu câini de vânatoare. Au venit gestapoviștii cu fiarele alea. au rechiziționat o casă în centru și au rămas trei zile. Nu era deloc clar ce urmăreau. Au plecat, dar au revenit după numai zece zile. Pe urmă încă o dată, după două săptămâni. Mișunau prin toată zona, nu puteai ști când și unde se vor iți din nou. Ai fi zis că făceau paradă cu câinii ăia și-și vârău pretutindeni nasul. Urmăreau să ne intimideze și au reușit. Eram cu toții îngroziți de câini și de soldații care-i țineau în lesă. Din punctul nostru de vedere, era imposibil să faci vreo mișcare noaptea, cu dulăii ăia patrulând în tot satul. Iar ciripitorii miliției își ocupaseră deja pozițiile.

Le Maire sorbi vinul, din două înghițituri lungi, și-și reumplu paharul.

— Pe urmă am descoperit adevărata misiune a câinilor, sau cel puțin a unuia dintre ei.

— Hector, vru să-l oprească Madame Auriac. Nu po...

— Mai întâi, zise primarul, trebuie să vă povestesc câte ceva despre Danielle Bertrand...

— Hector, zise Madame Auriac, doamna nu dorește să audă istorioara asta.

Numai că puterea pe care o avea Madame Auriac asupra primarului fusese diluată de băutură.

— Nu se poate spune, anunță le Maire, că Madame Bertrand a fost vreodată populară aici.

— Mulțumită ție și prietenilor tăi, comentă Madame Auriac, în șoaptă.

— A venit la noi după izbucnirea războiului și s-a instalat pe o proprietate mică, moștenită de la mătușă-sa, la marginea satului. Ne-a spus că soțul i-a fost ucis în 1940, lângă Lille, ceea ce putea să fie adevărat, sau putea să nu fie.

Madame Auriac clătina încet din cap. Ședea dreaptă pe scaun, cu brațele încrucișate pe piept.

— Eram bănuitori... Poate greșeam...

Le Maire îi oferii această concesie doamnei Auriac, dar ea tot refuză să-l privească. Dezaprobarea luase forma unei tăceri furioase.

— Dar la război, ca la război, continuă el, cu o mișcare amplă a mâinii, parcă sugerând că, dacă Madame Auriac ar catadicsi să vorbească, această replică ar da-o.

— O străină ivită brusc între noi, o femeie, nimeni nu știa de unde-i provenea averea, nimeni nu-și amintea ca bătrâna Madame Bertrand să fi vorbit vreodată de o nepoată. Mai era și teribil de încrezută: ședea tot timpul în bucătărie, cu un munte de cărți în față. Cred și eu că eram bănuitori. Nu ne era simpatică și gata. Zic asta fiindcă doresc să înțelegeți bine, Madame (adresându-i-se lui June), că în ciuda celor spuse până acum, evenimentele din aprilie 1944 m-au oripilat. Mi-au provocat un profund regret...

Madame Auriac fornăi disprețuitor:

— Regret!

În momentul acela sosi Monique, aducând o imensă cassole de lut ars și timp de un sfert de ceas atenția se deplasă - normal - asupra cassoulet-eil, cu exclamații de apreciere din partea tuturor, iar Madame Auriac, mulțumită, povesti, drept răspuns, lalinie de fasole cu afumătură.

cum dăduse peste un ingredient fundamental: conserva din carne de găscă.

De cum terminară de mâncat, le Maire își continuă povestirea:

— într-o seară, după muncă, vreo trei-patru dintre noi ședeam chiar la masa asta, când deodată am văzut-o pe Madame Bertrand urcând în grabă mare dealul încoace. Avea o înfățișare de speriat. Hainele sfâșiate, îi picura sânge din nas, avea o tăietură deasupra sprâncenei. Și striga, ba nu, bolborosea ceva, urcând scările în goană și intrând în casă, s-o caute pe Madame...

Madame Auriac explică rapid:

— Fusesse violată de Gestapo. Iertați-mă, Madame (și își așeză mâna peste a lui June).

— Așa am presupus atunci cu toții, preciza primarul. Madame Auriac ridică tonul:

— Presupunere corectă.

— Nu ceea ce am aflat noi mai târziu. Pierre și Henri Sauvy...

— Niște bețivi!

— au văzut ce s-a întâmplat. Scuzați-mă, Madame (către June), dar au legat-o pe Danielle Bertrand de un scaun...

Madame Auriac izbi tare cu palma în masă:

— Hector, ți-o repet. Nu-ți îngădui să povestești întâmplarea asta acum.

Dar Hector i se adresa direct lui Bernard.

— Nu Gestapoul a violat-o. Au folosit... Madame Auriac sărise în picioare:

— Să pleci numaidecât de la masa mea! N-ai să mai mănânci și să bei la mine niciodată!

Hector ezită, pe urmă ridică din umeri și se sculase pe jumătate de pe scaun când June îl întrebă:

— Ce-au folosit? La ce voiăți să vă referiți, Monsieur? Le Maire, deși se arătase dornic să-și termine povestea, păru derutat de o întrebare atât de directă.

— Trebuie să înțelegeți, Madame... Frații Sauvy au văzut cu ochii lor ce s-a întâmplat, de la fereastră... și mai târziu am aflat că lucrurile se petreceau la fel la centrele de interogare de la Lyon și Paris. Adevărul simplu este că un animal poate fi dresat...

Madame Auriac explodează, în sfârșit:

— Adevărul simplu? Deoarece sunt singura de aici, singura din sat care o cunoștea pe Danielle, vă spun eu care este simplul adevăr!

Stătea în picioare, dreaptă, tremurând de indignare. Bernard își amintea ce gândise în acel moment: că era cu neputință să n-o crezi. Le Mutre își păstra poziția ambiguă, pe jumătate ridicat de pe scaun, care-l făcea să pară că se ține de ceva.

— Simplul adevăr este că frații Sauvy sunt doi bețivani ordinari și că tu și ciracii tăi o antipatizați pe Danielle Bertrand fiindcă era drăguță și nemăritată și fiindcă nu socotea că v-ar datora vreo explicație, vouă sau altora de teapa voastră. Iar când i s-a întâmplat lucrul acela îngrozitor, ați ajutat-o cumva împotriva Gestapoului? Nicidecum: ba chiar ați fost de partea nemților. Tot clevetind, răspândind povestea voastră urâtă, i-ați sporit rușinea. Voi toți, gata să credeți în spusele a doi bețivi. Teribil ce v-a plăcut s-o umiliți și mai mult pe Danielle. Nu vă mai puteați opri din clănțănit. Până n-afi silit-o pe amărâta de femeie să-și la lumea în cap. Numai că era mai bună decât voi toți și rușinea a rămas pe capetele voastre ale tuturor, dar în special pe al tău, Hector, fiindcă ești fruntașul satului. Atâta vreau să-ți spun: să nu mai aud vreodată povestea asta dezgustătoare. Mă înțelegi? Niciodată!

Madame Auriac se așeză. Le Maire considera probabil că-și câștigase dreptul de a face același lucru necontestându-i versiunea. Se înstăpâni liniștea, în timp ce Monique strângea masa. La un moment dat, June își dresă glasul:

— Dar câinii întâlniți de mine dimineață?

— Erau aceiași, Madame, spuse blând primarul. Copoii Gestapoului. Vedeți, n-a durat mult până să se schimbe totul. Aliații debarcau în Normandia. Când au rupt linia de apărare, nemții au început să retragă de aici unități, ca să le arunce în luptă, în nord. Cei încartiruiți aici tăiau frunza la câini, îi intimidau doar pe săteni, așa că au fost duși printre primii. Au abandonat câinii, care s-au sălbăticit. Noi n-am crezut că vor supraviețui, dar s-au hrănit cu carne de oaie. De doi ani constituie o amenințare perpetuă. Dar nu vă faceți griji, Madame. Dulăii ăia doi vor fi împușcați chiar în după-amiaza asta.

Cu respectul de sine restabilit de această promisiune cavalerescă, le Maire mai goli o dată paharul, îl umplu din nou și toasta:

— Pentru pace!

Ceilalți aruncară câte o privire rapidă spre Madame Auriac și, văzând-o că stă în continuare cu brațele încrucișate pe piept, răspunseră fără tragere de inimă la urarea primarului.

După ospățul prelungit, stropit cu atâta coniac și vin, le Maire nu mai reuși în după-amiaza cu pricina să formeze o poteră pe care s-o trimită închei, după dulăi. Nu se întâmplă nimic nici a doua zi dimineața. Bernard era cumplit de nervos. Nu renunțase la ideea de a străbate pe jos ținutul ce i se deschisese în față la Dolmen de la Prunarede. Vru să se ducă la primar acasă, imediat după micul dejun. June, dimpotrivă, se simțea ușurată. Avea multe lucruri la care să se gândească și o drumeție serioasă n-o mai atrăgea. Atracția casei, simțită și înainte, era mai puternică decât oricând. Acum i se oferiseră și argumentele cele mai convingătoare, îi spuse pe șleau lui Bernard că nu avea nici cea mai mică intenție să meargă pe jos până la Navacelle, nici dacă-i vedea pe câini morți la picioarele ei. Bernard se burzului, dar June știa că o înțelesese. O înțelegea perfect și Madame Auriac, care le servi micul dejun. Le recomandă un drumeag doux el beau ce ducea spre sud, înspre La Vacquerie, trecând peste o culme de deal înainte de a coborî de pe Causse, în satul Leş Salces. La nici un kilometru de acolo se găsea localitatea St. Privat, unde Madame Auriac avea verișori care îi vor găzdui peste noapte, oferindu-le toate cele de trebuință, pentru o sumă derizorie. Pe urmă, puteau face o plimbare plăcută de o zi în Lodeve. Simplu! Le desenă o hartă, le scrise numele și adresele verișorilor, umplu sticlele cu apă, le înmâna câte o piersică și-i însoți o bucată de drum, înainte de a-i săruta ușor pe obraji – un ritual foarte exotic, pe vremea aceea, pentru englezi – și de a o îmbrățișa cu mult patos pe June.

Causse de Larzac, între St. Maurice și La Vacquerie, este într-adevăr mult mai blândă decât pustietatea acoperită de scaieți de mai la vest. Am străbătut-o și eu, de multe ori. cu piciorul. Poate că dă impresia asta fiindcă fermele, mas, sunt mai aproape unele de altele și influența lor benignă asupra peisajului se simte până departe. Poate că e vorba de aerul ancestral pe care i-l dă polje, preistorica albie ce formează un unghi drept cu cheile. Un drumeag de o jumătate de milă, aproape ca un tunel mărginit de tufe de trandafiri sălbatici. trece pe lângă un eleșteu aflat într-o câmpie pusă pe vremuri de o bătrână doamnă excentrică la dispoziția măgarilor prea bătrâni ca să mai fie înhămați la treabă, în decorul acesta s-a întins tânăra pereche pe iarbă, într-un colț umbros și – în tăcere. fiindcă nu se știa cine se putea nimeri să treacă pe drum – s-au contopit în aceeași unire dulce și firească pe care o trăiseră cu două zile înainte.

Dimineața târziu au pătruns agale în sat. Până a nu se construi șoseaua ce vine de la Lodeve, în 1865, La Vacquerie se aflase pe ruta principală a diligențelor ce făceau legătura cu Montpellier. Ca și St. Maurice, își conservase hanul de popas și în fața acestuia, pe trotuarul îngust, Bernard și June au stat pe scaune, cu spatele la perete, bând bere, și au comandat masa de prânz. June era din nou tăcută. Ar fi dorit să vorbească despre lumina colorată văzută sau simțită, dar era sigură că Bernard o va ironiza. Ar mai fi vrut să discute și despre întâmplarea povestită de le Maire, dar Bernard îi arătase deja limpede că nu credea nici o iotă. O confruntare verbală era ultimul lucru pe care și l-ar fi dorit, dar necesitatea de a tăcea dădea naștere unui resentiment ce avea să-i sporească în suflet în următoarele săptămâni.

În apropiere, în locul unde se bifurca șoseaua principală, se ridica o cruce de fier, pe un postament de piatră. Sub privirile celor doi englezi, un mason gravă în piatră o jumătate de duzină de nume noi. Din capătul îndepărtat al străzii, o femeie tânără, în doliu, se uita și ea. Era atât de palidă, încât bănuiră la început că suferă de o boală fără leac. Stătea perfect nemișcată, ținând cu o mână marginea năframei, ca să-și acopere cu ea gura. Pietrarul, poate jenat, avea grijă să stea cu spatele la ea în timp ce lucra. După vreun sfert de ceas apăru un bătrân într-o salopetă veche albastră, târșându-și picioarele în papuci de pâslă, și, luând-o de mână, fără un cuvânt, o duse de acolo. Când apăru, le proprietare dădu din cap spre spațiul gol din capătul celălalt al străzii și murmură, punându-le salatele în față:

— Trois. Mari el deuxjrerres.21

Sumbru] incident le stăruia în minte în timp ce urcau pieptiș dealul, în zăpușeala amiezii, cu stomacul plin, îndreptându-se spre Bergerie de Tedenat. La jumătatea drumului, făcură un popas în umbra deasă a unui pâlcc de pini, înainte de a înfrunta o porțiune lungă de drum pe teren descoperit. Bernard avea să-și amintească momentul respectiv toată viața, în timp ce se răcoreau cu apa din sticle, îl izbi ideea că războiul recent terminat nu fusese un eveniment geopolitic. nici unul istoric, ci o mulțime, aproape o infinitate de tragedii personale, o durere fără margini împărțită atent, nepărtinitor, tuturor indivizilor ce acopereau continentul ca tot atâtea firifoare de praf, ca niște spori ale căror identități individuale aveau să rămână necunoscute, dar care, luați în totalitate, trăiseră mai multă tristețe decât ar fi putut înțelege cineva vreodată; o povară purtată fără crâcnire de sute de mii, de milioane de oameni, ca femeia care purta doliu după soțul și cei doi frați ai săi, suferința fiecăruia o poveste de iubire aparte, complicată, dureroasă, care s-ar fi putut termina și altfel. Avea impresia că până atunci nu se gândise niciodată cu adevărat la război, nu-și dăduse seama de prețul lui real. Fusese atât de preocupat de detaliile muncii sale, pe care se străduia s-o facă exemplar, încât viziunea sa cea mai cuprinzătoare nu depășise limita obiectivelor militare, a necesității de a învinge, a statisticilor despre moarte și distrugere, a reconstrucției postbelice. Pentru prima oară intuia dimensiunile catastrofei, prin intermediul sentimentelor omenești: atâtea morți unice și solitare, provocând o imensă jale, și ea unică și solitară, al cărei loc nu era la conferințe, în titlurile ziarelor, în istorie, ci care se retrăsese discretă în case, bucătării, paturi neîmpărțite cu nimeni, amintiri dureroase. Toate acestea năvăliseră în sufletul lui Bernard lângă un trunchi de pin din Languedoc, în 1946, nu ca o observație pe care ar fi putut-o discuta cu June, ci ca o înțelegere profundă, recunoașterea unui adevăr care-l făcea să se închidă consternat în sine și să-și pună, mai târziu, o întrebare: ce lucru bun mai putea ieși din continentul Europa îngropat sub toate firele astea de praf, sub toți sporii ăștia, când a uita era inuman și periculos, iara-și aminti însemna un chin perpetuu?

June știa cum își descriesese Bernard revelația, dar pretindea că nu are nici o amintire proprie despre femeia în negru. Când am călătorit prin La

Vacquerie, în 1989, în drum spre dolmen, am constatat că pe pedestalul monumentului erau inscripții latinești. Nici un nume de erou căzut în război.

Până să ajungă în vârf, buna dispoziție le-a mai revenit. Dacă se uitau în urmă, puteau admira o splendidă vedere a cheilor aflate la opt mile depărtare și-și puteau trasa, ca pe o hartă, plimbarea de dimineață. Dar din acel loc au început să se rătăcească. Din schița desenată de Madame Auriac nu reieșea clar când trebuiau să părăsească poteca ce trece pe lângă Bergerie de Tedenat. Au ieșit de pe ea prea devreme, ademeniți de una dintre cărările făcute de vânători, care se împletesc într-o dumbravă cu cimbru și lavandă. June și Bernard nu se neliniștiră Risipite în peisaj, excrescențele de rocă dolomitică, sculptate de intemperii, aveau înfățișarea unor turnuri și arcade rupte, dându-ți impresia că umbli printre ruinele unui oraș străvechi, năpădite de o preafrumoasă grădină de flori. Timp de mai bine de un ceas înaintară fericiți în direcția pe care o socoteau cea bună. Trebuiau să caute o fâșie lată de nisip, din care se desprindea poteca ce cobora abrupt, pe sub Pas de l'Aze, în Leș Salces. Așa ceva era greu de găsit chiar dacă te serveai de o hartă perfectă.

Oboseala și exasperarea le creșteau, pe măsură ce după-a-miaza înainta spre seară. Bergerie de Tedenat este o clădire lungă și joasă, profilată pe orizont și tocmai urcau, cu picioare de plumb, panta lină ce ducea înapoi la ea, când auziră, dinspre apus, un zgomot straniu, estompat. Apropiindu-se, acesta se rupse într-o mie de sunete melodioase, ca și cum nenumărate xilofone, glockenșpieluri²² și marimbe²³ s-ar fi întrecut pentru a realiza un contrapunct sălbatic. Lui Bernard îi sugerau imaginea unui pârâu rece clipocind pe pietre netede.

Se opriră fermecați pe cărare și așteptară. Zăriră mai întâi un nor de praf ocră, irizat de razele soarelui aflat la asfințit, dar încă aprig. Apoi primele oi apărură de după cotitură, speriate de brusca întâlnire, dar incapabile să se întoarcă, din cauza fluviului de mioare ce le împingea din spate. Bernard și June se cățărară pe o stâncă și, în praful stârnit și în clinchetul tălăngilor, așteptară să treacă turma.

Câinele ciobănesc care încheia cu pași mărunți plutonul le detecta prezența, fără să le acorde vreo atenție. Ciobanul, le berger, venea cu mai bine de cincizeci de metri în spate. Asemenea dulăului, îi văzu, dar nu se arătă deloc curios. Ar fi mers mai departe, neacordându-le decât o înclinare a capului, dacă June n-ar fi sărit pe cărare în fața lui, să-l întrebe de drumul spre Leș Salces. Ciobanul reuși să se oprească numai după încă doi-trei pași, iar atunci nu vorbi imediat. Avea mustața groasă, pe oală, caracteristică ciobanilor, și purta o pălărie cu boruri late, ca toți păstorii. Simțindu-se ca un impostor. Bernard vru să și-o scoată pe a sa Socotind că franceza sa cu accent de Dijon ar putea fi ininteligibilă, June dădu să-și repete, mai rar, întrebarea Le berger își potrive pe umeri pătura cu franjuri, schiță un semn cu capul în direcția oilor și se grăbi să se pună în fruntea turmei. Bâiguise ceva de neînțeles, iar cei doi presupuseră că-i îndemnase să-l urmeze.

După douăzeci de minute, ciobanul coti printr-un interval dintre pini, iar câinele obligă oile să se strecoare după el. Bernard și June trecuseră de două

sau de trei ori pe lângă acel loc. Dintr-o dată se pomeniră în mijlocul unui luminiș, pe buza unei stânci, iar în fafa lor se întindeau, în lumina soarelui ce apunea, coamele blânde, purpurii, ale dealurilor și, în depărtare, marea Tocmai perspectiva admirată de ei, cu trei zile înainte, de deasupra de Lodeve, în lumina dimineții. Se găseau la marginea platoului, gata să înceapă coborâșul. Se întorceau acasă.

Emoționată, înfiorată dej'a de îmbătătoarea presimțire a unei mari bucurii ce avea să umple viața ei și în continuare pe a lui Jenny, a mea și a copiilor noștri, June se răsuci pe călcâie, ciocnindu-se de oile ce se îngrămădeau în spațiul îngust de la marginea stâncii, să-i mulțumească pastorului. Câinele mâna deja oile pe o cărare îngustă, plină de pietre, ce șerpuia pe sub un perete mare de stâncă: Pas de l 'Aze.

— Ce frumos! strigă June, încercând să acopere clopoțeei.

Ciobanul o privi lung. Asemenea cuvinte nu aveau pentru el nici un sens. Se întoarse, iar ei coborâră pe cărare, în spatele lui.

Poate că gândul la casă își făcea efectul și asupra ciobanului, sau poate (asta era interpretarea mai cinică a lui Bernard) își făurise în minte un plan și de aceea devenise mai vorbăreț în timpul coborârii. Nu era normal, le explică el, să vii jos cu oile de pe Causse atât de devreme. La transhumante începea abia în septembrie. Dar fratele lui decedase nu demult într-un accident de motocicletă și acum venea în vale ca să se ocupe de feluritele probleme. Doua turme se uneau într-una singură și câteva oi trebuiau vândute, trebuiau înstrăinate pământuri, plătite datorii. Relatarea pastorului, întreruptă de pauze lungi, ținu până coborâră pe o cărare ce trecea printr-o pădurice de stejar, pe lângă o bergerit în ruină ce aparținuse unchiului ciobanului, peste o vale seacă, apoi din nou printre stejari, până ajunseră, ocolind un deal cu pini pe coamă, la un fel de raft de pământ terasat, scăldat în soare, ce atârna deasupra unei văi pline de vii și de pâlcuri de stejar. Acolo jos, la mai puțin de o milă depărtare, se afla satul St. Privat, cuibărit la intrarea unui mic canion tăiat în stâncă de un pârâiaș. Așezată confortabil între terase, cu fața spre valea scăldată în razele soarelui de la apus, se afla o bergerie clădită din piatră sură. Alături, un câmp împrejmuț, în care dulăul silea ultimele oi să intre. La nord, ca un perete vertical, curbat spre nord-vest ca să alcătuiască un vast amfiteatru de piatră, se înălțau stâncile ce alcătuiau marginea platoului.

Le berger îi invită să vină și să șadă în fața bergerie până avea să aducă el apă de la izvor. June și Bernard se așezară pe o laviță de piatră, cu spatele sprijinit de zidul cald, neregulat, și urmăriră cum se cufundă soarele dincolo de colinele dinspre Lodeve. Pe măsură ce astrul dispărea, purpuriul luminii se îngroșa, văzduhul era împrăștiat de o briză nouă, răcoroasă, iar cicadele își modulau trilul. Nici unul dintre ei nu rosti vreun cuvânt. Le berger reveni cu o sticlă de vin umplută cu apă, pe care și-o trecură din mână în mână. Bernard tăie în bucăți piersicile doamnei Auriac și îi omeni pe ceilalți. Ciobanul, al cărui nume continua să le fie necunoscut, sfârșise pesemne tot ce avusese de spus și se închisese în sine însuși. Dar tăcerea lui era prietenoasă, reconfortantă și, cum ședeau acolo, trei într-o linie și admirau

cerul înflăcărat înspre apus. June, aflată la mijloc, simți cum cresc în ea împăcarea și nemărginirea. Mulțumirea pe care o simțea avea atâta profunzime și calm, încât îi venea să creadă că nici nu cunoscuse până atunci fericirea adevărată. Ceea ce trăise acum două seri la Dolmen de la Prunarede fusese un preludiu al acestui sentiment, stricat de conversația prea animată, de bunele intenții, de planurile de îmbunătățire a confortului material al unor străini, între momentul acela și acesta se situau câinii negri și ovalul de lumină pe care nu-l mai putea vedea, dar a cărui existență era temelia bucuriei de acum.

Se simțea în siguranță pe bucata de pământ pită sub stânca abruptă a platoului. Se regăsise pe sine, se transformase. Prin asta, acum, aici. Fără îndoială că spre așa ceva tindea viața, dar avea atât de rar șansa să devină, să savureze intens momentul prezent, în toată simplitatea lui: aerul moale, întunecat, al verii, mireasma de cimbru strivit sub talpă, foamea, setea astâmpărată, piatra caldă simțită prin cămașă, gustul de piersică rămas pe cerul gurii, degetele lipicioase, febra musculară din picioare, oboseala ei asudată, însoțită, prăfuită, locșorul acesta necunoscut și încântător, cei doi bărbafi, unul cunoscut și iubit, celălalt cufundat într-o tăcere ce-i inspira încredere, așteptând, era sigură, ca ea să facă pasul următor, inevitabil.

Când l-a întrebat dacă poate vedea cum arată la bergerie pe dinăuntru, parcă s-a ridicat în picioare înainte să fi terminat ea întrebarea, îndreptându-se spre intrarea principală de la capătul dinspre nord. Bernard îi anunță că se simte mult prea bine ca să se clinească din loc. June pătrunse, urmându-l pe păstor, într-o beznă totală. El aprinse o lampă și o ținu sus, pentru ca ea să vadă. June mai făcu un pas sau doi și se opri. Mirosoasă, de paie și praf. Se afla într-o încăpăre lungă, ca un șopron, cu acoperișul povâmit, împărțită în două caturi de un tavan arcuit de piatră, năruit într-un colț. Pe jos, pământ bătut. June rămase tăcută un minut, iar bărbatul așteptă, răbdător. Când se întoarse în cele din urmă spre el ca să-l întrebe „Combien?”, ciobanul se hotărâse deja ce preț să ceară.

Costa echivalentul a treizeci și cinci de lire și pe lângă clădire primeau douăzeci de acri de pământ. June avea acasă destule economii ca să poată bate palma, dar abia în după-a-miaza următoare își adună curajul ca să-i spună lui Bernard ce făcuse. Spre totală ei surprindere, Bernard n-a încercat s-o determine să se răzgândească folosind argumente logice, bunăoară că mai întâi le trebuia o locuință în Anglia, sau că ar fi fost imoral să țină două case, când atâția oameni din jur n-aveau un acoperiș deasupra capului, în anul următor s-a născut Jenny, iar June nu s-a mai întors la bergerie decât în vara lui 1948, când a inaugurat o serie de îmbunătățiri modice. S-au adăugat felurite clădiri noi, în stil local, ca să ofere suficient spațiu pentru familia tot mai numeroasă. Izvorul a fost captat cum se cuvine în 1955. În 1958 s-a introdus curentul electric. Pe parcursul anilor, June a reparat terasele, a captat un al doilea izvor, ceva mai mic, ca să irige livezile de piersici și măslini plantate de ea și a croit din buxusii de pe coasta dealului un labirint încântător și foarte englezesc.

În 1951, după nașterea celui de al treilea copil, June s-a hotărât să rămână în Franța, îi ținea pe copii cu ea aproape tot timpul. Din când în când, petreceau perioade lungi la tatăl lor, la Londra, în 1957 au fost înscriși la școlile locale din St. Jean de la Blacquièrre. În 1960, Jenny s-a înscris la liceul din Lodeve. Toată copilăria, copiii Tremaine au fost expediți încolo și înapoi, între Anglia și Franța, dați în grija unor doamne amabile, în tren, sau în paza unor agere Mătuși Universale', făcând naveta între părinți ce nu voiau nici să trăiască împreună, nici să se separe definitiv. Căci June, convinsă de existența Răului și de a lui Dumnezeu, sigură că ambii erau incompatibili cu comunismul, și-a dat seama că nici nu-l poate converti pe Bernard, nici nu vrea să-l lase din mână. La rândul său, Bernard o iubea, dar îl înfuria viața ei trăită într-o singurătate autoim-pusă, lipsită de responsabilitate socială.

În timpul crizei Canalului de Suez, Bernard a ieșit din Partid, devenind „vocea rațiunii”. Biografia președintelui Nasser semnată de el l-a impus atenției publice și curând după aceea a devenit radicalul viii și acceptabil ce apărea la dezbaterile televizate de BBC. A candidat din partea laburiștilor la alegerile parțiale din 1961, suferind o înfrângere onorabilă în 1964 a mai făcut o încercare, de data asta încununată de succes. Cam tot pe atunci, Jenny a plecat la Universitate, iar June, temându-se că fiica ei este mult prea dominată de Bernard, i-a trimis, în primul semestru, o scrisoare din acelea demodate, înțesate de sfaturi, pe care le scriu uneori părinții copiilor aflați la studii. June declara în epistola respectivă că nu are deloc încredere în principiile abstracte de amorul cărora „intelectualii angajați doresc să se transforme în ingineri ai schimbării sociale”. Ea nu putea crede, o încredința pe Jenny, decât în „țeluri practice, realizabile pe termen scurt. Tot omul este dator să-și asume răspunderea propriei sale vieți și să se străduiască să și-o îmbunătățească, în primul rând spiritual, dar dacă este nevoie și material. Mă doare în cot de politica altora. Din punctul meu de vedere, Hugh Wall (un coleg politic de-al lui Bernard), pe care l-am cunoscut anul trecut la un supeu la Londra și care a trăncănit toată seara, aplecat peste umerii tuturor mesenilor, nu e cu nimic mai bun decât tiranii pe care îi demască el însuși cu atâta pasiune...”

În timpul vieții, June a publicat trei cărți. Pe la mijlocul deceniului șase, Har mistic: scrieri alese ale Sfintei Tereza din Avila. După circa un deceniu, Flori de câmp din Languedoc și, după alți doi ani, o broșură subțire, cu un caracter practic, Zece meditații. Cu trecerea anilor, drumurile ei neregulate la Londra au devenit tot mai rare. A rămas la bergerie, să studieze, să mediteze, să îngrijească proprietatea, până în 1982, când boala a silit-o să vină în Anglia.

Recent, am dat peste două file stenografiate în timpul ultimei mele conversații cu June, cu o lună înainte de moartea ei din vara lui 1987: „Jeremy, în dimineața aceea am privit Răul drept în ochi. Nu mi-am dat chiar bine seama ce se întâmplă, dar am intuit-o după teama ce mă cuprinsese – animalele acelea erau creația imaginațiilor decăzute, a spiritelor pervertite pe care nu le poate explica nici o teorie socială, de nici un fel. Răul despre care-ți vorbesc viețuiește în noi toți. Prinde rădăcini într-o persoană, într-o familie,

și apoi cei care suferă cel mai cumplit Sunt copiii. Iar când s-au copt condițiile, în diferite țări, în momente diferite, erupe cu o cruzime feroce, ca un fel de furie vicioasă împotriva vieții și suntem surprinși cu toții de cantitatea de ură adăpostită în sufletele noastre. După care se cufundă la loc și așteaptă. E ceva ce purtăm în inimile noastre.

Probabil mă consideri zărghită. N-are importanță. Asta-i tot ce știu. Firea omenească, inima omului, spiritul, sufletul, conștiința de sine – spune-i cum dorești – este, în ultimă instanță, unicul lucru cu care operăm. Trebuie să se dezvolte, să se extindă – altminteri, cantitatea de nefericire nu poate scădea. Mica mea descoperire proprie este că schimbarea este posibilă, că ne stă în putere s-o efectuăm. Fără revoluționarea, oricât de înceată, a vieții interioare, ambițioasele noastre planuri nu valorează nici cât o ceapă degerată. Noi înșine trebuie să fim obiectul strădaniilor noastre, dacă vrem să trăim în pace unii cu alții. Nu spun că așa ceva se va întâmpla Sunt toate șansele să nu se întâmple. Nu zic decât că nu avem altă ieșire. Dar dacă se întâmplă – lucru pentru care sunt necesare câteva generații – binele ce se va naște astfel va da formă societăților noastre într-un mod neprevăzut, neprogramat, necontrolat de o singură grupare de oameni sau de un singur set de idei...”

Nici n-am terminat bine de citit, că fantoma lui Bernard s-a și înființat în fața mea. Și-a încrucișat picioarele lungi și și-a unit degetele într-o piramidă. „A privit Răul în ochi? Să-ți spun eu ce a avut de înfruntat în ziua aceea: o masă bună și un pic de bîrfă malițioasă de prin sat. Cât despre viața interioară, băiete dragă, încearcă s-o trăiești pe stomacul gol! Sau în lipsa apei potabile. Sau când împarți camera cu alți șapte găligani. Acum, desigur, când vom avea cu toții o a doua casă în Franța... Vezi, cum stau lucrurile pe micuța noastră planetă supraaglomerată, avem nevoie de un nou set de idei, și încă de niște idei foarte bune./”

June inspiră adânc, începea reglarea conturilor...

După moartea lui June, moștenind la bergerie, Jenny, eu și copiii ne-am petrecut aici toate vacanțele. Vara. au existat momente când am rămas singur în ultima lumină purpurie a serii, întins în hamacul de sub tamarisc în care se tolănea June, să mă gândesc la toate forțele istorice și personale ale lumii, la curente de uriașe sau minuscule ce a trebuit să conveargă și să se combine ca să facă din noi proprietarii acestui loc divin: un război mondial. la sfârșitul căruia o tânără pereche a fost nerăbdătoare să cunoască gustul libertății, un funcționar guvernamental în automobilul sau, Rezistența, Abwehr-ul, un briceag, plimbarea sugerată de Madame Auriac – „donx ei:-au” – moartea unui motociclist tânăr, datoriile pe care le avea de plătit fratele acestuia, June simțindu-se transformată și în siguranță pe acest petic de pământ.

Dar cel mai des îmi revin în minte câinii negri. Ei mă înfioară când socotesc ce multă fericire le datorez, mai ales atunci când îmi permit să mă gândesc la ei nu ca animale, ci ca dulăi ai spiritului, reîncarnări. June mi-a mărturisit că au continuat să-i apară intermitent în fața ochilor toată viața, că i se imprimau cu adevărat pe retină în secunde amorțite dinaintea

somnului. Aleargă pe potecă în jos, în cheile râului de Vis, cel mai mare mânjind pietrele albe cu sângele său. Trec peste linia de umbră și se afundă tot mai adânc în pădure, unde soarele nu pătrunde niciodată, iar leMaire cei amabil la beție nu-și va trimite oamenii să-i hăituiască, fiindcă dulăii traversează râu] în crucea nopții și urcă îndârjiți pe malul celălalt, ca să străbată Causse; cum o învăluie undele somnului, câinii se îndepărtează tot mai mult, devenind pete negre în cenușii zorilor, pierind de cum intră printre dealurile submontane, de unde se vor întoarce să ne hărțuiască într-o altă zi, undeva în Europa.

SFÂRȘIT

Notă.

Locurile menționate în acest roman corespund unor sate franceze reale, dar personajele asociate cu ele sunt în întregime imaginare și nu au nici o legătură cu persoane reale, vii sau moarte. Povestea primarului și le Maire însuși nu au nici o bază istorică.

[1] La umbrei fetelor în floare, roman de Marcel Proust, din ciclul în căutarea timpului pierdut.

[2] David William Hardy Scott-Moncrieff (1907 -). ziarist englez, autorul unor căiți despre automobilism [3] Treizeci de variațiuni pentru harpă, scrise de J. S. Bacii pentru patronul discipolului său Johann Gottlieb Goldberg.

[4] Din bucătăria evreiască: un fel de clătite cu cartofi rași.

[5] Celebru scandal politic din anii șaizeci, când presa a descoperii că ministrul britanic Profumo avea o amantă manipulată de comuniști.

[6] „Land Giiis” – detașamente de femei înrolate voluntar pentru a presta diferite munci în sprijinul efortului de război, inclusiv în agricultură [7] Wystan Hugh Auden (1907-1973). poet englez care a trăit în Statele Unite.

[8] Fructe originare din China, sferice. CLI coaja tare, miezul ca jeleul. dulce-acrișor, și un singur sâmbure.

[9] James Boswell (1740-1795), autor scoțian, biograful lui Samuel Johnson și remarcabil autor de jurnale personale.

[10] Filosof chinez din secolul VI î. e. n., fondatorul Taoismului, care exaltă simplitatea și armonizarea vieții omenești cu mersul naturii.

[11] Un dolmen este un monument funerar megalitic, alcătuit din două pietre pe care se sprijină o lespede orizontală [12] Azi, sediul central al Universității din Londra; în timpul războiului funcționa acolo Ministerul Informațiilor [13] Aluzie, firește, la cartea lui Lewis Carroll Alice's Adventures j,i WoudericmiL Alice își începe peripețiile căzând într-o lume fantastică prin gaura unei vizuini de iepure [14] Tip de covor plusat, fabricat pentru prima oară în localitatea eu acest nume.

[15] În original: 'Checkpoint Charfie', celebru punct de verificare a pașapoartelor între Berlinul de Vest și cel de Est [16] Lytton Strachey (1880-1932). biograf și critic literar englez.

[17] Maicolni Muggeridge (1903-). /iarisi, redactor-șef al revistei Puneți. personalitate TV.

[18] Terenuri deținute de coroana regală britanică în Oxfordshire și Bocking-liainsliire [19] Monument funerar megalitic, constând dintr-un bloc vertical de piatră neprelucrată [20] Monument megalitic constând dintr-un cerc de pietre înfipte vertical [21] Trei. Soțul și doi frați (fr.).

[22] Instrument muzical alcătuit din lame metalice așezate pe un suport, care se lovesc cu ciocănele de lemn.

[23] Instrument african de percuție, asemănător cu xilofonul.